

Lunds universitet
Historiska institutionen
HISK37
Vårterminen 2026
Kandidatuppsats i historia
Examinator: Dick Harrison
Handledare: Johan Östling
Inlämningsdatum: 26 maj 2026
Seminarietid: 2 juni 2026 kl. 10.15
Lokal: B 339

Att konstruera ett vardagsliv

En studie av representation, urval och samhällsideal i Börje Hanssens intervjumaterial från 1940-talet om arbetarklassen i Helsingborg under industrialiseringen

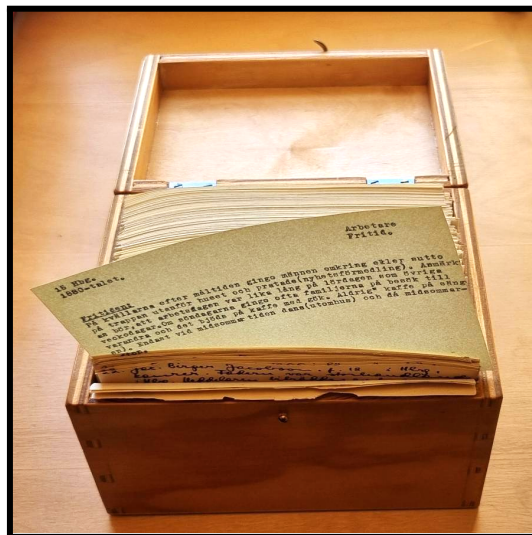

Foto: Per-Magnus Johansson, Helsingborgs museum.¹

Motiv: Börje Hanssens intervjukort i trälådan.

Tyra Dalmo

¹ Foto taget på uppdrag av uppsatsförfattaren, med tillstånd från Helsingborgs museum.

Abstract

This study examines how working-class everyday life in Helsingborg is portrayed in Börje Hanssen's interview material from the 1940s, produced within the project *Svensk stad: Liv och stil i svenska städer under 1800-talet*. The material consists of 494 machine-written interview cards describing living conditions during industrialization and the early twentieth century. The study aims to analyze how working-class everyday life is represented and how the material's selection, thematization and representation relates to the social ideal, political climate and documentation practices of the 1940s. The study combines quantitative and qualitative methods and approaches the interviews from a source-critical perspective, treating them as products of their own time rather than neutral descriptions of the past. Schema Theory is used as the theoretical framework. Through thematic analysis, the study examines which aspects of working-class life are emphasized or marginalized, as well as the norms and values reflected in the material. The analysis shows that everyday life is mainly portrayed as disciplined, work-centered and shaped by thrift, care and social order. Home, family and work ethic are given central importance, while conflicts and more socially sensitive topics are largely absent. Norms concerning morality, gender roles, rationality and social discipline are especially visible in the documentation. The findings also indicate that the material reflects the social ideals connected to the construction of the Swedish People's Home during the 1940s, where the emphasis on overcrowding, poor hygiene and harsh working conditions function as a contrast to the modern welfare reforms. The study therefore argues that Hanssen's interview material should be understood as a representation shaped by the values and documentation practices of the 1940s.

Keywords: working class, everyday life, the People's Home, *Svensk stad*, Börje Hanssen, industrialization, cultural heritage, documentation practice, representation, Helsingborg

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Syfte	5
1.2 Frågeställningar	6
1.2.1 Uppsatsens disposition	6
2 Forskningsläge	7
2.1 Folkminnesuppteckningar och insamlingspraktiker	7
2.2 Svensk stad och Börje Hanssens dokumentation	11
2.3 1940-talets samhällsideal och politiska visioner	16
2.3.1 Den skötsamma arbetarkulturen	19
2.4 Forskningslucka	22
3 Källmaterial och metod	23
3.1 Material	23
3.1.1 Källkritik	24
3.2 Avgränsningar	25
3.3 Metod	26
3.4 Etiska överväganden	28
4 Teoretiskt ramverk	29
5 Historisk bakgrund	31
5.1 Industrialiseringen i Sverige	32
5.1.1 Helsingborg under industrialiseringen	32
5.2 Folkhemmet och 1940-talets politiska klimat	34
5.2.1 En tid av bostadsundersökningar	34
5.3 Svensk stad	36
6 Analys	37
6.1 Urval, tematiska prioriteringar och tystnader	37
6.1.1 Urval av respondenter	37
6.1.2 Dominerande teman i skildringen	41
6.1.3 Marginaliserade teman i skildringen	44

6.2 Framställningen av arbetarklassens vardagsliv, med normer och värderingar	46
6.2.1 Arbetarklassens vardagsliv som disciplinerat och arbetscentrerat	46
6.2.2 Könroller och den osynliga arbetaren	50
6.2.3 Hemmet och den materiella vardagens organisering	54
6.2.4 Moral, skötsamhet och social ordning	59
6.2.4.1 Spritvanor och nykterhet	59
6.2.4.2 Sparsamhet och förrådshushållning	60
6.2.4.3 Köp på kredit	62
6.2.4.4 Vardagslivets moraliska strukturer	63
6.2.5 Rutinmässiga och enkla matvanor	65
6.2.6 Fritid, gemenskap och lokalsamhälle: vardagens social rum	68
6.3 Materialets spegling av folkhemmet och 1940-talets dokumentation	71
6.3.1 Bevarande av den försvinnande historien	76
7 Sammanfattning och slutsatser	80
8 Käll- och litteraturförteckning	84
8.1 Källor	84
8.2 Litteratur	84
9 Bilagor	90
9.1 Register över respondenter	90
9.2 Fördelning av korten efter tema i figur 3	103

1 Inledning

Under slutet av 1800-talet genomgick svenska städer stora förändringar till följd av industrialisering och urbanisering.² Det var dock inte bara stadens fysiska miljö, med byggnader, fabriker och gator, som förändrades, utan också människorna som levde där.³ I denna utveckling växte en arbetarklass fram med en vardag präglad av arbete, familjeliv och boende.⁴ Mellan åren 1942 och 1943 genomförde sociologen och etnologen Börje Hanssen ett omfattande dokumentationsarbete, där äldre helsingborgare ur denna arbetarklass intervjuades om sina liv och erfarenheter från industrialiseringens tid. Materialet samlades in till bokverket *Svensk stad: liv och stil i svenska städer under 1800-talet* och består av hundratals intervjukort, vilka ger en unik inblick i vardagen hos människor som sällan fått komma till tals i historiska framställningar. Samtidigt är materialet inte en neutral återgivning av det förflutna, utan intervjuerna dokumenterades under 1940-talet, i en tid präglad av folkhemstanken, idéer om modernitet och tydliga samhällsideal.⁵ Både urvalet av respondenter och de teman som lyfts, liksom sättet vardagslivet beskrivs på, kan därför ha påverkats av samtidens normer och dokumentationspraktik. Denna studie undersöker hur arbetarklassens vardagsliv i Helsingborg framställs i Hanssens intervjumaterial, samt hur samtidens ideal påverkar bilden av det förflutna. Förhoppningen är att studien ska fördjupa förståelse av hur historiska källor konstruerar arbetarklassens vardagsliv och hur samtidens perspektiv påverkar vår bild av historien.

1.1 Syfte

Syftet med denna studie är att analysera hur arbetarklassens vardagsliv i Helsingborg framställs och representeras i Börje Hanssens intervjumaterial från 1940-talet, samt hur denna framställning, genom urvalet av respondenter och materialets tematisering, kan förstås i

² L. Kvarnström. Vägen till demokrati. I S. Hedenborg & L. Kvarnström. (red.). *Det svenska samhället 1720-2006: böndernas och arbetarnas tid*. 3. uppl. (Studentlitteratur, 2009), s. 192.

³ Kvarnström. Vägen till demokrati, s. 192.

⁴ M. Hårdstedt. Mellan öst och väst. I M. Sjöberg. & K. Cassel. (red.). *En samtidig världshistoria*. 2. uppl. (Studentlitteratur, 2017), s. 855; Y. Svanström. Industrialiseringen. I M. Sjöberg & K. Cassel. (red.). *En samtidig världshistoria*. 2. uppl. (Studentlitteratur, 2017), s. 912, 917.

⁵ L. Kvarnström. Det svenska folkhemmet. I S. Hedenborg & L. Kvarnström. (red.). *Det svenska samhället 1720-2006: böndernas och arbetarnas tid*. 3. uppl. (Studentlitteratur, 2009), s. 284-285; C. Boalt & S. Lindegren. Bostad och bostadsforskningen: En återblick på 1940- och 50-talen. I C. Engfors. (red.). *Folkhemmets bostäder 1940-1960: svenskt bostadsbyggande under 1940- och 50-talen*. (Arkitekturmuseet, 1987), 59; I. Carlsson & A. -M. Lindgren. *Vad är socialdemokrati?: en bok om idéer och utmaningar*. 5. uppl. (Tankesmedjan Tiden, 2019), s. 22; R. Rudberg. Folkhemmets bostäder - en svensk modell. I C. Engfors. (red.). *Folkhemmets bostäder 1940-1960: svenskt bostadsbyggande under 1940- och 50-talen*. (Arkitekturmuseet, 1987), s. 10, 18.

relation till den samtid under vilken intervjuerna dokumenterades. Studien syftar därmed till att bidra till en fördjupad förståelse av hur 1940-talets normer, dokumentationspraktiker och politiska idéer kan ha påverkat både urvalet och skildringen av arbetarklassens liv kring sekelskiftet 1800-1900. På så sätt vill studien också bredda de perspektiv som tidigare forskning har anlagt på samtidens betydelse för hur historiskt material formas och tolkas.

1.2 Frågeställningar

Studiens forskningsfråga är:

- Hur framställs arbetarklassens vardagsliv i Börje Hanssens intervjumaterial och hur kan denna framställning förstås i relation till 1940-talets samhällskontext och dokumentationspraktik?

För att besvara denna frågeställning används följande underfrågor:

- Vilka teman framträder dominerande respektive marginaliserade i materialet och vad kan detta säga om vilka aspekter av arbetarklassens liv som prioriterades i den samtida dokumentationspraktiken?
- Hur beskrivs arbetarklassens vardagsliv och vilka normer och värderingar kommer till uttryck i dessa skildringar?
- Hur kan materialets innehåll, tematiska fokus och urvalet av respondenter förstås i relation till de samhällsideal och den politiska kontext som präglade 1940-talet?

1.2.1 Uppsatsens disposition

Uppsatsen inleds med en presentation av studiens syfte, frågeställningar och forskningsläge. Därefter följer kapitel om material, avgränsningar, metod, etiska överväganden, teoretiskt ramverk och historisk bakgrund. Analysen är uppdelad i tre delar. Den första undersöker materialets urval, tematiska prioriteringar och tystnader, för att analysera vilka aspekter av arbetarklassens liv som lyfts fram respektive marginaliseras. Den andra analyserar hur arbetarklassens vardagsliv framställs, vilka normer och värderingar som kommer till uttryck i skildringarna, samt hur dessa kan kopplas till 1940-talets samhällsideal. Den tredje delen diskuterar hur materialet som helhet kan förstås i relation till 1940-talets dokumentationspraktiker och folkhemsideal. Avslutningsvis sammanfattas studiens resultat och slutsatser.

2 Forskningsläge

Forskningen som är relevant för denna studie rör flera överlappande områden, som studier av *Svensk stad* som historiografiskt projekt, forskning om etnologisk dokumentation och traditionsinsamling under 1900-talet, med kulturarvs- och minnesforskning som problematiserar hur historia skapas genom urval och representation, samt forskning om samhällsideal under 1940-talet.

2.1 Folkminnesuppteckningar och insamlingspraktiker

För att förstå Börja Hanssens intervjumaterial som historisk källa behöver materialet placeras i relation till den etnologiska och kulturhistoriska traditionsinsamlingen, som präglade stora delar av 1900-talets dokumentationspraktik. Forskningen inom detta område har behandlat hur folkminnesuppteckningar och arkivinsamlingar producerats, organiserats och använts, med fokus på frågor om urval, representation, forskarens roll och relationen mellan dokumentation och samtidens samhällsideal. Detta forskningsfält är relevant eftersom det gör det möjligt att förstå Hanssens intervjukort som produkter av forskningspraktiker och dokumentationsideal, snarare än som neutrala återgivningar av det förflutna.

I doktorsavhandlingen *Folkhemmets arbetarminnen: en undersökning av de historiska och diskursiva villkoren för svenska arbetares levnadsskildringar* i etnologi, undersöker Bo G. Nilsson Nordiska museets insamling av arbetarminnen under 1930- och 1940-talen.⁶ Han beskriver hur museet arbetade genom fältundersökningar och frågelistor, där äldre personer intervjuades gällande sina erfarenheter.⁷ Nilsson visar att arbetarminnena blev betydelsefulla i samband med folkhemmets framväxt och efterkrigstidens sociala reformarbete.⁸ Genom att dokumentera de första generationerna industriarbetare skapades en berättelse om det äldre klassamhället som folkhemmet skulle bryta med.⁹ Arbetarminnen fungerade därför både som folkbildande och ideologiska verktyg genom att legitimera reformpolitiken och framhäva förbättrade levnadsvillkor.¹⁰ Nilsson visar även att redaktörerna aktivt redigerade bort känsliga ämnen som sexualitet, konflikter, våld och starka känslouttryck, för att skapa en

⁶ B. G. Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen: en undersökning av de historiska och diskursiva villkoren för svenska arbetares levnadsskildringar*. Doktorsavhandling (Stockholms universitet, 1996), s. 9-13, 233.

⁷ Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 9-10, 189.

⁸ Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 191, 234.

⁹ Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 191, 195, 197, 234.

¹⁰ Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 202-203, 233-235.

berättelse som ansågs lämplig för offentligheten, folkbildningen och det sociala reformarbetet.¹¹ Resultatet blev en mer tillrättalagd och idylliserad bild av arbetarklassen.¹² Nilssons avhandling är relevant för denna undersökning eftersom den visar hur insamling och bearbetning av arbetarminnen präglades av folkhemsideologi, urval och redigering, där vissa teman förstärktes, medan andra marginaliseras, vilket kan spegla hur intervjumaterialet även formades av samtida värderingar.

Agneta Liljas doktorsavhandling i etnologi *Föreställningen om den ideala uppteckningen: en studie av idé och praktik vid traditionssamlade arkiv - ett exempel från Uppsala 1914-1945* undersöker dokumentationen av svensk folk- och allmogekultur vid Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala mellan 1914-1945.¹³ Lilja analyserar hur idén om den “ideala uppteckningen” formades i samspelet mellan forskare och lokala medarbetare.¹⁴ Arkivets arbete syftade till att skapa objektiva dokument om folkkulturen, men i praktiken styrdes urvalet av forskarens egna intressen och prioriteringar, vilket gjorde att vissa geografiska och tematiska områden därför prioriterades framför andra.¹⁵ Lilja beskriver verksamheten som en “räddningsaktion”, där man försökte dokumentera en äldre kultur som ansågs hotad av moderniseringen.¹⁶ Hon använder begreppet “modernitetens paradox” för att beskriva hur moderna tekniker användes för att bevara det förflutna som moderniteten samtidigt ansågs hota.¹⁷ Insamlingen byggde på positivistiska ideal och organiserades genom frågelistor och kategoriseringar, som styrde hur verkligheten dokumenterades.¹⁸ Lilja menar att det insamlade materialet därför berättar lika mycket om 1900-talets syn på det förflutna, som om det faktiska livet i det äldre bondesamhället.¹⁹ Detta är relevant för analysen av Hanssens intervjumaterial, eftersom det visar hur dokumentationen alltid är selektivt och formas av samtidens normer, vetenskapliga ideal och föreställningar om vad som är värt att bevara.

Fredrik Skotts doktorsavhandling i historia *Folkets minnen: traditionsinsamling i idé och praktik 1919-1964* analyserar traditionsinsamlingen under 1919-1964 med exempel från

¹¹ Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 221-223, 229, 232.

¹² Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 221-223.

¹³ A. Lilja. *Föreställningen om den ideala uppteckningen: en studie av idé och praktik vid traditionssamlade arkiv - ett exempel från Uppsala 1914-1945*. Doktorsavhandling. (Uppsala universitet, 1996), s. 4, 13. urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-379.

¹⁴ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 4, 13.

¹⁵ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 4, 13, 153-154, 251-252.

¹⁶ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 4, 52-53, 79.

¹⁷ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 37.

¹⁸ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 42-43, 115, 161-162, 188.

¹⁹ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 4, 246-247, 252.

Västsvenska folkminnesarkivet i Göteborg.²⁰ Liksom Lilja visar han att ett centralt syfte var att rädda folkets röst och minnen innan den äldre kulturen försvann.²¹ Skott utmanar samtidigt bilden av traditionsinsamlingen som enbart ett konservativt och borgerligt projekt och visar att socialdemokratin ofta stödde traditionsarkiven.²² För den politiska vänstern blev insamlingen ett sätt att skriva en mer folklig och demokratisk historia, där arbetarklassens vardag och kamp stod i centrum.²³ Insamlingen genomfördes av både akademiskt utbildade forskare och lokala bygdeforskare, som ofta själva hade bakgrund i arbetarklassen eller bondesamhället.²⁴ För att styra arbetet användes detaljerade frågelistor, men upptecknare uppmanades samtidigt att återge berättelser ordagrant.²⁵ Skott visar också att arkiven inte bara dokumenterade idylliska miljöer, utan även sociala konflikter, fattigdom och brottslighet.²⁶ Drivkraften bakom arbetet var alltså en räddningstanke, där det förflutna behöver bevaras för att samtiden skulle förstå sina rötter och kunna bygga framtiden.²⁷ Skotts avhandling är relevant eftersom den visar hur traditionsinsamlingen präglades av både ideologiska motiv och individuella perspektiv, vilket hjälper till att förstå Hanssens material som en produkt av sin samtid.

I doktorsavhandlingen *Expeditioner i det förflutna: etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början* i etnologi, undersöker Karin Gustavsson hur etnologiska fältarbeten och dokumentation av allmogekultur genomfördes under tidigt 1900-tal.²⁸ Hon fokuserar på hur vetenskaplig kunskap skapades, genom praktiskt arbete och användning av tekniska redskap som kamera, anteckningsblock och tumstock.²⁹ Arbetet präglades av föreställning att den äldre allmogekulturen höll på att försvinna i mötet med moderniteten, vilket Gustavsson även kopplar till Liljas begrepp "modernitetens paradox".³⁰ Gustavsson beskriver hur forskarnas "blick" och gemensamma tankekollektiv styrde urvalet och prioriterade det ålderdomliga.³¹ Material ordnades sedan systematiskt i arkiv och bidrog

²⁰ F. Skott. *Folkets minnen: traditionsinsamling i idé och praktik 1919-1964*. Doktorsavhandling. (Göteborgs universitet, 2008), s. 6, 27, 281. urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-1539.

²¹ Skott. *Folkets minnen*, s. 95, 106, 264, 284.

²² Skott. *Folkets minnen*, s. 39-40, 43.

²³ Skott. *Folkets minnen*, s. 39-40, 43, 76-77, 95.

²⁴ Skott. *Folkets minnen*, s. 110, 118, 128.

²⁵ Skott. *Folkets minnen*, s. 131, 135, 157.

²⁶ Skott. *Folkets minnen*, s. 208, 209, 263.

²⁷ Skott. *Folkets minnen*, s. 70, 240, 248, 256, 264.

²⁸ K. Gustavsson. *Expeditioner i det förflutna: etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början*. Doktorsavhandling. (Lunds universitet, 2014), s. 13-14, 191, 222. <https://lup.lub.lu.se/record/4628738>.

²⁹ Gustavsson. *Expeditioner i det förflutna*, s. 13-14, 120, 132, 140, 191, 222.

³⁰ Gustavsson. *Expeditioner i det förflutna*, s. 16, 46, 50, 95.

³¹ Gustavsson. *Expeditioner i det förflutna*, s. 18-19, 92.

till att forma eftervärldens bild av den svenska allmogen.³² Även om Gustavssons främst behandlar tidigare tidsperioder är hennes avhandling relevant, eftersom den gör det möjligt att förstå Hanssens intervjuer som en del av en längre etnologisk tradition, där urval, samtidens idéer och föreställningar om det autentiska påverkar hur arbetarklassens liv dokumenteras.

I den populärvetenskapliga essän "Vem bestämmer vad som ska bli historia?" ur antologin *Den forskande staden: 8 essäer om forskning, kultur och näringsliv i Helsingborgs stad* diskuterar Gustavsson även hur historia skapas genom aktiva urval och tolkningar.³³ Hon skiljer mellan det förflutna, som det som faktiskt har hänt, och historia, som berättelsen om det förflutna.³⁴ Genom exemplet Fredriksdal friluftsmuseum visar hon hur industrialismen och urbaniseringen skapade ett behov av att dokumentera och bevara äldre livsformer.³⁵ Forskare gjorde medvetna urval där det "autentiska" prioriterades, medan annat valdes bort.³⁶ Gustavsson betonar att dessa val fortfarande påverkar hur människor uppfattar historien idag.³⁷ Perspektivet är relevant för denna studie, eftersom det visar att även Hanssens intervjumaterial kan ha formas av samtidens normer och dokumentationsideal.

Olof Risbergs masteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap *Arbetets arkiv: en undersökning om arkivens roll inom arbetarrörelsens historieskrivning* analyserar hur arbetarrörelsen använt arkiv för att skriva sin egen historia.³⁸ Risberg visar att arbetarrörelsens arkiv präglas av ett "dubbelt historiebruk", där vetenskapliga ambitioner samexisterar med ideologiska och politiska syften.³⁹ Genom att kontrollera och bevara historiskt material kan rörelsen påverka hur historien förstås i samtiden.⁴⁰ Risbergs studie är relevant eftersom den visar hur arkiv och dokumentation påverkas av institutionella och ideologiska intressen, snarare än fungerar som helt neutrala återgivningar av det förflutna.⁴¹

³² Gustavsson. *Expeditioner i det förflutna*, s. 189, 198.

³³ K. Gustavsson. Vem bestämmer vad som ska bli historia? I P. Arvebro.; M. Buchmüller. & S. Meksa. (red.). *Den forskande staden: 8 essäer om forskning, kultur och näringsliv i Helsingborgs stad*. (Helsingborgs stad, 2015), s. 75-76. <https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/5515174/5385489.pdf> (åtkomstdatum 29 april 2026).

³⁴ Gustavsson. Vem bestämmer vad som ska bli historia?, s. 76.

³⁵ Gustavsson. Vem bestämmer vad som ska bli historia?, s. 76-78.

³⁶ Gustavsson. Vem bestämmer vad som ska bli historia?, s. 83, 85.

³⁷ Gustavsson. Vem bestämmer vad som ska bli historia?, s. 76, 85-86.

³⁸ O. Risberg. *Arbetets arkiv: en undersökning om arkivens roll inom arbetarrörelsens historieskrivning*. Masteruppsats. (Lunds universitet, 2016), s. 2, 7. <https://www.lunduniversity.lu.se/lup/publication/8876722>.

³⁹ Risberg. *Arbetets arkiv*, s. 2, 64-65.

⁴⁰ Risberg. *Arbetets arkiv*, s. 2, 34, 54, 65-67.

⁴¹ Risberg. *Arbetets arkiv*, s. 34, 54, 67.

Detta perspektiv hjälper till att förstå Hanssens intervjumaterial som en spegel av ett större samhällsideal i en samtida politisk kontext.

Den tidigare forskningen visar alltså att folkminnesuppteckningar och traditionsinsamlingar inte är neutrala återgivningar av det förflutna, utan material präglade av sin tids vetenskapliga ideal, samhällsvärderingar och politiska sammanhang. Urval, frågelistor, kategoriseringar och redigeringar påverkade vilka berättelser som dokumenterades och vilka perspektiv som marginaliserades, där dokumentationen också formades av folkhemmets idéer. Detta är relevant för studien eftersom de gör det möjligt att förstå Hanssens intervjumaterial som en produkt av 1940-talets dokumentationspraktiker och politiska kontext.

2.2 *Svensk stad* och Börje Hanssens dokumentation

Eftersom intervjumaterialet skapades inom ramen för forskningsprojektet till bokverket *Svensk stad* är tidigare forskning om projektets organisation, arbetsmetoder och kunskapsproduktion central för denna studie. Forskningen har behandlat projektets vetenskapliga ambitioner och dokumentationspraktiker, samt Börje Hanssens roll i insamlingsarbetet och dokumentationen av Helsingborg. Dessa studier är relevanta eftersom de placerar intervjukorten i sitt forskningshistoriska sammanhang och gör det möjligt att analysera materialet som en del av ett större projekt präglat av 1940-talets vetenskapliga ideal och dokumentationsformer.

I antologin *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980* behandlas bokverket *Svensk stad* i kapitel av olika författare.⁴² Professor i etnologi Sven Silow och konstvetaren Marita Lindgren-Fridell beskriver både verkets tillkomst, organisation och genomförande i sina enskilda kapitel "Arbetets bakgrund och uppläggning" och "Minnen från arbetet med Svensk stad".⁴³ Silow förklarar att urvalet av städer styrdes av tidigare kunskap om dem och att projektet först bestod av omfattande fältundersökningar, till stor del utförda av Hanssen, innan materialet senare sammanställdes och delar försvann genom urval.⁴⁴ Hon

⁴² I. Hammarström. & T. Hall. Inledning. I I. Hammarström. & T. Hall. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), s. 5.

⁴³ S. Silow. Arbetets bakgrund och uppläggning. I I. Hammarström. & T. Hall. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), s. 6, 14; M. Lindgren-Fridell. Minnen från arbetet med Svensk stad. I I. Hammarström. & T. Hall. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), s. 20.

⁴⁴ Silow. Arbetets bakgrund och uppläggning, s. 14, 16.

noterar även att verket saknar metodredovisning och litteraturförteckning, vilket gjorde det svårt att bygga vidare på forskningen.⁴⁵ Professor i historia David Gaunt betonar i kapitlet “Hanssens betydelse för Svensk stad” att Helsingborg valdes eftersom staden expanderade kraftigt under 1800-talet.⁴⁶ Gaunt framhåller Hanssens betydelse för bokverket genom hans arbete med intervjuer, arkivstudier och beskrivningar om olika stadstyper.⁴⁷ Historikern Carl Göran Andrae visar dessutom i kapitlet “Uppordningen av det socialhistoriska stoffet” hur Hanssen ansvarade för mycket av ordningen och sammanställningen av det socialhistoriska materialet till verket.⁴⁸ Denna antologi kommer inte att användas i min analys eftersom studien inte kretsar kring att undersöka *Svensk stad* och för att intervjumaterialet inte användes till det slutgiltiga bokverket, men det är värt att nämna denna antologi eftersom den belyser projektets bakgrund och Hanssens roll i dokumentationen.⁴⁹

Den forskare som mest ingående har studerat intervjumaterialet och dokumentationen från *Svensk stad*, med särskilt fokus på Helsingborg, är etnologen Karin Gustavsson. I kapitlet “I utkanten av Svensk stad: Material och människor, arkiv och böcker” ur antologin *I utkanter och marginaler: 31 texter om kulturhistoria: en vänbok till Birgitta Svensson* undersöker hon hur intervjukorten hamnade på Helsingborg museum och hur detta kopplas till stadsfullmäktige.⁵⁰ Gustavsson beskriver hur Hanssen efter arbetet med *Svensk stad* planerade att göra sin doktorsavhandling om Helsingborg, inom ramen för bokverket “Helsingborgs historia”.⁵¹ Avhandlingen skulle inte bara behandla stadens historia, utan också fungera som underlag för framtida stadsplanering.⁵² Hanssen fick ekonomiskt stöd av stadsfullmäktige 1947, men projektet fullföljdes aldrig, eftersom han istället började arbeta med avhandlingen “Österlen”.⁵³ I maj 1950 skickade han därför trälådan med 566 intervjukort till Helsingborgs museum, vilka inte längre skulle användas till avhandlingen.⁵⁴ Detta kapitel av Gustavsson kommer inte att användas i denna studie, eftersom syftet i första hand inte är på materialets

⁴⁵ Silow. Arbetets bakgrund och uppläggning, s. 17-18.

⁴⁶ Gaunt. Hanssens betydelse för Svensk stad. I I. Hammarström. & T. Hall. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), s. 28.

⁴⁷ Gaunt. Hanssens betydelse för Svensk stad, s. 25.

⁴⁸ C. G. Andrae. Uppordningen av det socialhistoriska stoffet. I Hammarström, I. & Hall, T. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), s. 51-52.

⁴⁹ K. Gustavsson. I utkanten av Svensk stad: Material och människor, arkiv och böcker. I M. Larsson. m.fl. (red.). *I utkanter och marginaler: 31 texter om kulturhistoria: en vänbok till Birgitta Svensson*. (Nordiska museets förlag, 2015), s. 229, 235.

⁵⁰ Gustavsson. I utkanten av Svensk stad, s. 229.

⁵¹ Gustavsson. I utkanten av Svensk stad, s. 230-232, 234-235.

⁵² Gustavsson. I utkanten av Svensk stad, s. 230-232, 234-235.

⁵³ Gustavsson. I utkanten av Svensk stad, s. 233-234.

⁵⁴ Gustavsson. I utkanten av Svensk stad, s. 235.

tillkomsthistoria, utan på intervjukortens innehåll och dess relation till 1940-talet samhällskontext och dokumentationspraktik, men det är värt att nämna detta verk i forskningsläget eftersom det ger insikter om materialets tillkomsthistoria.

Anders Dahlgrens doktorsavhandling i konst- och bildvetenskap "*Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig*". En historiografisk undersökning av projektet *Svensk stad* analyserar forskningsprojektet till *Svensk stad* i dess vetenskapliga och historiska kontext.⁵⁵ Dahlgren beskriver hur projektet mellan 1940-1953 involverade ett tjugotal medarbetare och omfattande fältundersökningar med över tusen intervjuer i olika svenska städer.⁵⁶ Projektet inspirerades av Max Webers idealtyper och socieologiska perspektiv från Chicagokolan för att analysera olika stadsmiljöer.⁵⁷ Dahlgren visar även att projektet hade ambitioner att fungera som ett vetenskapligt stöd för stadsplanering och samhällsbygge.⁵⁸ Han beskriver också hur intervjuerna i Helsingborg syftade till att kartlägga människors "livsfält", där allt från bostäder och ekonomi till fritidsvanor skulle dokumenteras, och att Hanssen själv betonade vikten av att fånga hemmens "funktionsutseende", alltså vardagsmiljöer snarare än representativa miljöer.⁵⁹ Dahlgren menar att mycket av projektets vetenskapliga metod försvann i den publicerade versionen av *Svensk stad*, vilket gjorde verket svårt att använda som forskningsmodell.⁶⁰ Avhandlingen är relevant eftersom de ger en kontext till Hanssens intervjuer och visar hur urval, metod och teoretiska ideal formade materialet. Samtidigt skiljer sig denna studie från Dahlgrens undersökning, eftersom den inte fokuserar på projektets vetenskapshistoriska konstruktion eller dess efterverkningar, utan på hur själva intervjuerna framställer arbetarklassens vardagsliv, vilket gör att Dahlgrens avhandling kommer att nämnas, men inte återkopplas till lika mycket som annan forskning i analysen.

I den vetenskapliga artikeln "The Small Details in the Archives and the meaning of a Non-existent Photography from the Home of a Stationer in Helsingborg" använder Gustavsson Hanssens material till *Svensk stad* från Helsingborg, för att visa hur små detaljer

⁵⁵ A. Dahlgren. "*Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig*". En historiografisk undersökning av projektet *Svensk stad*. Doktorsavhandling. (Göteborgs universitet, 2018), s. 15, 245. <http://hdl.handle.net/2077/54585>.

⁵⁶ Dahlgren. "*Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig*", s. 13, 52, 54, 130-132, 139-140, 142, 248.

⁵⁷ Dahlgren. "*Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig*", s. 13, 52, 54, 130-132, 139-140, 142, 248.

⁵⁸ Dahlgren. "*Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig*", s. 14, 128-129.

⁵⁹ Dahlgren. "*Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig*", s. 80, 179, 189.

⁶⁰ Dahlgren. "*Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig*", s. 55, 68, 105, 234, 236-237, 249.

och frånvaron i arkivmaterial kan påverka historiska tolkningar.⁶¹ Hon menar att arkivforskning inte bara handlar om att hitta material, utan också om att tolka luckor, fel och fragment, eftersom något som saknas i materialet kan vara viktigt för att förstå samtidens sociala normer och dokumentationspraxis.⁶² Gustavsson nämner intervjumaterialet för denna studie, men undersöker enbart 19 kort kopplade till familjen Malmqvist och visar hur de beskriver möblering, matvanor och dagliga rutiner.⁶³ Hon förklarar att texten i korten ofta präglas av Hanssens röst, med egna observationer och värderingar av de hem han besökte.⁶⁴ Artikeln är relevant eftersom den visar att även det som saknas i material kan säga något om Hanssens dokumentation, samt samtidens dokumentationspraktiker och prioriteringar, och även om Gustavsson omnämner kort från Hanssens intervjumaterial skiljer sig denna studie från hennes, eftersom hela intervjumaterialets struktur, urval och tematisering undersöks.

I kapitlet "What Börje Hanssen saw: A walk through Helsingborg, July 1943" i antologin *Images in History/History in Images: Towards an (audio) visual historiography* analyserar Gustavsson Hanssens fotografier och bildtexter från Helsingborg sommaren 1943 och visar att fotografierna inte bara dokumenterade stadsmiljöer, utan också fungerade som analytiska redskap för att producera kunskap om staden.⁶⁵ Genom bildtexterna framträder Hanssens fokus på kontraster mellan gammalt och nytt, fasader och bakgårdar, samt trångboddhet och oreglerade miljöer.⁶⁶ Gustavsson menar att Hanssens kommentarer speglar både hans egna värderingar, som är tydligt präglade av samtidens urbana ideal, och en kollektiv akademisk inställning från Gregor Paulsson, inspirerad av Lewis Mumford om modern stadsplanering.⁶⁷ Fotografierna blir därför både källor till Helsingborgs utseende under 1943 och till redskap förståelsen av hur kunskap produceras inom projektet till *Svensk stad*.⁶⁸ Gustavssons slutsatser är relevanta, eftersom de kan visa hur Hanssens blick och samtidens normer

⁶¹ K. Gustavsson. The Small Details in the Archives and the Meaning of a Non-existent Photography from the Home of a Stationer in Helsingborg. *Culture Unbound*. 12:1 (2020), s.173-174, 180-181, 184. <https://doi.org/10.3384/cu.2000.1525.2020v12a09>.

⁶² Gustavsson. The Small Details in the Archives and the Meaning of a Non-existent Photography from the Home of a Stationer in Helsingborg, s. 178, 187-188, 191-192.

⁶³ Gustavsson. The Small Details in the Archives and the Meaning of a Non-existent Photography from the Home of a Stationer in Helsingborg, s. 181-183.

⁶⁴ Gustavsson. The Small Details in the Archives and the Meaning of a Non-existent Photography from the Home of a Stationer in Helsingborg, s. 182.

⁶⁵ K. Gustavsson. What Börje Hanssen saw: A walk through Helsingborg, July 1943. I P. Aronsson; A. Slávik & B. Svensson. (red.). *Images in History/History in Images: Towards an (audio) visual historiography*. (Kungliga Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien, 2020), s. 59-60.

⁶⁶ Gustavsson. What Börje Hanssen saw, s. 63-67.

⁶⁷ Gustavsson. What Börje Hanssen saw, s. 65-69.

⁶⁸ Gustavsson. What Börje Hanssen saw, s. 70.

påverkade framställningen av arbetarklassens vardagsliv, vilket skulle kunna speglas i intervjuerna.

I kapitlet “Hur gick det till?: Rekonstruktion och arbetsprocess i projektet Svensk stadsmiljö 1941-44” ur antologin *Ménards metod* rekonstruerar Gustavsson Hanssens arbetsmetoder under fältarbetet i Helsingborg mellan 1942 och 1944 för verket *Svensk stad*.⁶⁹ Hon beskriver hur Hanssen kombinerade arkivstudier, fotografier, intervjuer och observationer för att skapa en bild av stadens utveckling.⁷⁰ För att dokumentera försvunna hemmiljöer genomfördes 200 intervjuer med äldre helsingborgare utifrån en omfattande intervjuguide.⁷¹ Respondenter söktes bland annat genom ålderdomshem och museikontakter.⁷² Samtidigt användes mantalslängder, taxeringshandlingar och brandförsäkringshandlingar för att kartlägga bostäder och byggnaders förändringar.⁷³ Gustavsson beskriver också hur kameran fungerade som viktigt analysredskap och hur Hanssens fotograferade miljöer som trånga innergårdar och äldre byggnader där moderna verksamheter flyttat in.⁷⁴ Bildtexter var ofta värdeladdade och ibland kritiska mot människors levnadsmönster.⁷⁵ Gustavsson menar att rekonstruktionen av Hanssens arbete visar hur kunskapen i *Svensk stad* producerades genom aktiva urval och tolkningar, snarare än genom neutral dokumentation.⁷⁶ Detta kapitel är centralt för denna studie eftersom det både ger kontext till dokumentationen, som intervjukorten skapades i, men även gör det möjligt att förstå intervjukorten som resultat av en aktiv rekonstruktionsprocess, där värderingar och forskningsideal påverkat hur arbetarklassens vardagsliv framställts.

Tidigare forskning visar att projektet kring *Svensk stad* präglades av ett omfattande dokumentationsarbete, samt samtidens idéer om stadsplanering och kunskapsproduktion. Intervjuer, fotografier, arkivstudier och observationer användes för att skildra stadsmiljöer och människors vardagsliv, samtidigt som urval, forskarperspektiv och vetenskapliga ideal påverkade hur materialet producerades och tolkades. Forskningen visar också att Hanssens

⁶⁹ K. Gustavsson. Hur gick det till?: Rekonstruktion och arbetsprocess i projektet Svensk stadsmiljö 1941-44. I G. Almekvist & L-E. Jönsson. (red.). *Ménards metod*. (Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet, 2024), s. 11, 130, 133, 135-136. <https://hdl.handle.net/2077/80605>.

⁷⁰ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 11, 130, 133, 135-136.

⁷¹ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 138-139.

⁷² Gustavsson. Hur gick det till?, s. 139.

⁷³ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 131, 137, 139.

⁷⁴ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 140-141, 145, 149.

⁷⁵ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 151, 155.

⁷⁶ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 134, 156, 160.

dokumentation av Helsingborgs arbetarklass formades av normer och urbana ideal. Detta är relevant eftersom det gör det möjligt att förstå Hanssens intervjumaterial som en del av forskningsprojektet till *Svensk stad* och som ett resultat av 1940-talets vetenskapliga och samhälleliga kontext.

2.3 1940-talets samhällsideal och politiska visioner

För att analysera hur arbetarklassens vardagsliv framställs i Hanssens intervjumaterial behöver materialet förstås i relation till de samhällsideal och politiska visioner som präglade Sverige under 1940-talet. Detta forskningsfält är relevant eftersom det ger en kontext till att undersöka hur samtidens normer och värderingar kan ha påverkat dokumentationen och skildringen av arbetarklassens liv. Forskningen om folkhemmet och 1940-talets samhällsideal är omfattande och mångfacetterad och ambitionen här är därför inte att ge en heltäckande översikt. Istället lyfts ett urval studier som belyser centrala perspektiv på tidens samhällsideal, könsroller, moderniseringsvisioner och föreställningar om vardagslivet, vilka fungerar som tolkningsramar för analysen av intervjumaterialet.

I doktorsavhandlingen *Hemarbete som politik: diskussioner om hemarbete, Sverige 1930-40-talen, och tillkomsten av Hemmens forskningsinstitut* i historia, undersöker Britta Lövgren varför hemarbetsfrågan blev politisk under 1930- och 1940-talen, samt tillkomsten av Hemmens Forskningsinstitut.⁷⁷ Hon visar hur befolkningskrisen och arbetarsmarknadskrisen under 1930-talets bidrog till att kvinnans roll i hemmet betonades som en lösning på både sjunkande nativitet och manlig arbetslöshet.⁷⁸ Hemmet sågs som kvinnans naturliga plats och staten ville genom sociala reformer och utbildning stärka denna roll.⁷⁹ Hemarbetet diskuterades i riksdagen och inom olika organisationer, vilket skapade utredningar som Hemmets Forskningsinstitut 1944, där rationalisering och forskning skulle höja husmoderns status och göra hemarbetet mer effektivt.⁸⁰ Kvinnans förväntades vara maka och mor, samt ansvara för ett rationellt och välorganiserat hem.⁸¹ Lövgrens avhandling

⁷⁷ B. Lövgren. *Hemarbete som politik: diskussioner om hemarbete, Sverige 1930-40-talen, och tillkomsten av Hemmens forskningsinstitut*. Doktorsavhandling. (Stockholms universitet, 1993), s. 1, 8.

⁷⁸ Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 23, 25.

⁷⁹ Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 23, 25.

⁸⁰ Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 25, 32, 37-38, 42, 44, 46-48, 53, 61-63, 83, 87, 89, 123-125, 138, 160-161.

⁸¹ Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 125.

illustrerar 1940-talets samhällsideal kring könsroller, arbete och familj, vilket kan ha påverkat hur arbetarklassens vardagsliv dokumenterades och framställdes i Hanssens intervjumaterial.

Berit Wigerfelt undersöker i sin doktorsavhandling i etnologi *Ungdom i nya kläder:*

Dansbaneföljder och längtan efter det moderna i 1940-talets Sverige framväxten av den moderna ungdomskulturen under 1940-talet, med fokus på arbetarungdomar i Uppsala.⁸² Hon beskriver hur den så kallade debatten om “[d]ansbaneeländet” under tiden präglades av oro från vuxna kring ungdomars fritidsvanor och moral.⁸³ Myndigheterna försökte styra ungdomarna mot mer “nyttiga” och personlighetsutvecklande aktiviteter, som föreningsliv, medan jazz, swing och dans ofta kritiserades.⁸⁴ Samtidigt blev dansbanorna viktiga mötesplatser där unga reproducerade och utmanade samtidens normer.⁸⁵ Wigerfelt visar att 1940-talets samhällsideal präglades av ordning och moral, där ungdomar använde mode och musik för att uttrycka frihet och identitet.⁸⁶ Boken kan därmed bidra till förståelsen av hur 1940-talet samhällsideal och normer om moral och det “rätta” vardagslivet kan ha påverkat framställningen av arbetarklassen vardagsliv i Hanssens material.

Lektor i pedagogik Åsa Broberg och docent i pedagogik Birgitta Sandström analyserar i den vetenskapliga artikeln “Hushållningens pedagogiska innehåll - en analys av ICA-Kuriren 1942” hur husmodern konstruerades i tidningen ICA-Kuriren under andra världskriget.⁸⁷ De visar hur husmödrar fick ett stort ansvar för hantering av ransonering och varubrist, genom sparsamhet, planering och rationell hushållning.⁸⁸ Husmodern skulle både anpassa sig till det moderna konsumtionssamhället och samtidigt spara resurser för nationens bästa.⁸⁹ Hemmet blev en offentlig angelägenhet inom folkhemsbygget och husmodern framställdes som central för samhällets stabilitet och utveckling.⁹⁰ Rationaliseringstänkandet gjorde att hushållsarbetet pedagogiserades och organiserades enligt vetenskapliga principer, där ICA-Kuriren fungerade som ett viktigt forum.⁹¹ Sparsamhet och effektivitet framställdes som moraliska dygder,

⁸² B. Wigerfelt. *Ungdom i nya kläder: Dansbaneföljder och längtan efter det moderna i 1940-talets Sverige*. (Lunds universitet, 1996), s. 13-14.

⁸³ Wigerfelt. *Ungdom i nya kläder*, s. 13-14, 37, 182.

⁸⁴ Wigerfelt. *Ungdom i nya kläder*, s. 39, 41, 43-45, 89, 99, 101, 103, 127, 136-137, 139, 149, 151, 153, 171, 179.

⁸⁵ Wigerfelt. *Ungdom i nya kläder*, s. 49, 69, 71, 73, 77, 81, 183.

⁸⁶ Wigerfelt. *Ungdom i nya kläder*, s. 89, 99, 101, 103, 127, 136-137, 139, 149, 151, 153, 171, 179.

⁸⁷ Å. Broberg & B. Sandström. Hushållningens pedagogiska innehåll - en analys av ICA-Kuriren 1942. *Historisk Tidskrift*. 138:2 (2018): s. 255-256. urn:nbn:se:su:diva-158757.

⁸⁸ Broberg & Sandström. Hushållningens pedagogiska innehåll, s. 255-256.

⁸⁹ Broberg & Sandström. Hushållningens pedagogiska innehåll, s. 255, 259, 261.

⁹⁰ Broberg & Sandström. Hushållningens pedagogiska innehåll, s. 257.

⁹¹ Broberg & Sandström. Hushållningens pedagogiska innehåll, s. 257-258, 260, 264.

samtidigt som husmodern förväntades vara en ansvarstagande och planerande expert och konsument, men också en lojal förmedlare av folkhemmets politiska ideal.⁹² Brobergs och Sandströms artikel visar hur vardagslivet under 1940-talet präglades av normer kring rationalitet, könsroller och samhällsnytta, vilket kan bidra till förståelsen av vad för samhällsideal som skildras i Hanssens dokumentation.

I den studentvetenskapliga tidskriftsartikeln ”En karl blir inte människa förrän han gifter sig”: Genuskonstruktioner i Husmodern år 1940 och 1950” undersöker Malin Jonsson hur könsroller framställdes i veckotidningen *Husmodern*.⁹³ Hon visar hur kvinnans roll under krigsåren främst definierades genom hemmet och relationen till mannen.⁹⁴ Den ideala kvinnan skulle vara förstående, sparsam och ansvarstagande, medan unga kvinnor uppmuntrades att sträva mot äktenskap och moderskap.⁹⁵ Män fick samtidigt stort utrymme att definiera kvinnliga ideal och relationen mellan könen framställdes som komplementär, inom en tydlig heteronormativ ram.⁹⁶ Jonssons artikel kan användas för att förstå hur dokumentationen i Hanssens intervjumaterial kan ha varit påverkad av sin samtids könsroller och vardagsideal.

I doktorsavhandlingen i statsvetenskap *Att bygga ett samhälle: Tid, rum och politiska visioner i bostadspolitiken 1901-1947* undersöker Malin Henriksson den svenska bostadspolitiken utveckling som en del av ett bredare moderniseringsprojekt.⁹⁷ Hon visar hur bostadspolitiken successivt blev ett verktyg för att forma sociala ideal och medborgarskap.⁹⁸ Under 1930- och 1940-talen stärktes statens roll i samhällsplaneringen genom välfärdsprojekt och grannskapsplanering, där bostadsområden skulle främja gemenskap, ordning och demokratiska värden.⁹⁹ Bostadspolitiken handlade därmed inte bara om bostadsbrist utan även om att skapa ett modernt och välorganiserat samhälle.¹⁰⁰ Henrikssons forskning är

⁹² Broberg & Sandström. Hushållningens pedagogiska innehåll, s. 270- 271, 273-275, 277, 279, 280-281, 284.

⁹³ M. Jonsson. ”En karl blir inte människa förrän han gifter sig”: Genuskonstruktioner i Husmodern år 1940 och 1950. *Historisk studenttidsskrift*. 1:1 (2019), s. 26-27. <https://journals.lub.lu.se/hst/issue/view/2804> (åtkomstdatum 1 maj 2026).

⁹⁴ Jonsson. ”En karl blir inte människa förrän han gifter sig”, s. 29-31.

⁹⁵ Jonsson. ”En karl blir inte människa förrän han gifter sig”, s. 30, 32.

⁹⁶ Jonsson. ”En karl blir inte människa förrän han gifter sig”, s. 28, 33-34.

⁹⁷ M. Henriksson. *Att bygga ett samhälle: Tid, rum och politiska visioner i bostadspolitiken 1901-1947*. Doktorsavhandling. (Stockholms universitet, 2021), s. 10-11, abstract. urn:nbn:se:su:diva-191904.

⁹⁸ Henriksson. *Att bygga ett samhälle*, s. 288-289, 291, 297.

⁹⁹ Henriksson. *Att bygga ett samhälle*, s. 169, 173, 205-206, 209, 212, 214, 226, 238, 285-286.

¹⁰⁰ Henriksson. *Att bygga ett samhälle*, s. 288-289, 291, 297.

relevant eftersom den visar samtidens planeringsideal och samhällsvisioner, vilka skulle kunna avspeglar sig i och avläsas i Hanssens dokumentation av vardagsliv och sociala miljöer.

Docent i ekonomisk historia Klara Arnberg och doktoranden i idéhistoria Jim Hagström undersöker i den vetenskapliga artikeln “Wartime segmentation: Class, gender, and nation in the marketing of consumers, Sweden 1939-1945” hur konsumenter framställdes i svensk reklam under andra världskriget.¹⁰¹ De visar att konsumtion framställdes som en patriotisk handling och ett sätt att upprätthålla normalitet under kriget.¹⁰² Kön samspelade tydligt i reklamen, där arbetare ofta framställdes som maskulina och kvinnor som ansvariga för hushållens inköp och därmed ekonomi.¹⁰³ Den gifta kvinnan blev en centralgestalt på hemmafronten, där hennes konsumtionsval kopplades till nationell beredskap och familjens välbefinnande.¹⁰⁴ Artikeln visar hur 1940-talets samhällsideal genomsyrade reklamen, med normer kring kön och samhällsansvar, vilket kan bidra till förståelsen av hur vardagsliv och konsumtion framställs i Hanssens intervjumaterial och hur det kan spegla samtidens normer.¹⁰⁵

Den tidigare forskningen visar därmed att 1940-talets samhällsideal präglades av folkhemmets visioner och rationalitet, ordning, social planering och tydliga könsroller. Hemmet och vardagslivet blev centrala områden för politisk styrning och modernisering, där husmodern och den skötsamma medborgaren framställdes som ideal. Dessa perspektiv är alltså relevanta för denna studie eftersom de gör det möjligt att förstå Hanssens intervjumaterial som en produkt av sin samtid, där dokumentationen av arbetarklassens vardagsliv inte enbart speglar det förflutna, utan också påverkas av 1940-talets normer, samhällsideal och kunskapsproduktion.

2.3.1 Den skötsamma arbetarkulturen

Forskningen om den skötsamma arbetarkulturen, främst genom Björn Horgbys doktorsavhandling i historia *Den disciplinerade arbetaren: brottslighet och social förändring i Norrköping 1850-1910* och professor emeritus i idéhistoria Ronny Ambjörnssons bok *Den*

¹⁰¹ K. Arnberg & J. Hagström. Wartime segmentation: Class, gender, and nation in the marketing of consumers, Sweden 1939-1945. *Enterprise & Society*. 26:2 (2025): s. 588. <https://doi.org/10.1017/eso.2024.7>.

¹⁰² Arnberg & Hagström. Wartime segmentation, s. 589, 593, 595, 597, 613-614.

¹⁰³ Arnberg & Hagström. Wartime segmentation, s. 591, 605.

¹⁰⁴ Arnberg & Hagström. Wartime segmentation, s. 609, 614.

¹⁰⁵ Arnberg & Hagström. Wartime segmentation, s. 589, 597, 613-614.

skötsamme arbetaren: Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880-1930, erbjuder perspektiv på de normer och ideal som länge präglade föreställningar om arbetarklassens liv och sociala beteenden.¹⁰⁶ Detta är relevant för studien eftersom det möjliggör en analys av hur arbetarklassen framställs i Hanssens intervjumaterial och hur sådana framställningar kan relateras till bredare samhällsideal.

Horgbys avhandling undersöker hur arbetarklassen i Norrköping disciplinerades och hur brottsligheten förändrades under perioden 1850-1910.¹⁰⁷ Han visar hur traditionella brott, som stöld, våld och fylleri, minskade under industrialiseringen samtidigt som staten stärkte kontrollen genom polis och skola.¹⁰⁸ Disciplineringen varierade dock mellan olika grupper beroende på deras ställning i produktionsprocessen.¹⁰⁹ Hantverkare kunde i större utsträckning behålla äldre traditioner, medan fabriksarbetare blev mer utbytbara och därmed mer anpassade till arbetslivets krav, vilket gjorde dem mindre benägna till brott.¹¹⁰ Grovarbetare framställs som minst disciplinerade och höll fast vid äldre levnadssätt.¹¹¹ Samtidigt förändrades arbetarnas mentalitet från att försvara sin heder genom våld till att utveckla självkontroll.¹¹² Industrialiseringen, särskilt efter 1870, krävde punktlighet och effektivitet, vilket slog ut dem som inte anpassade sig.¹¹³ Horgby visar att alkoholmissbruk började beaktas som avvikande kring sekelskiftet, vilket bidrog till att vissa arbetare stängdes ute från arbetsmarknaden och bildade ett trasproletariat.¹¹⁴ Han belyser även hur denna disciplinering och självkontroll blev central i övergången till en mer organiserad form av kapitalism under industrialiseringen.¹¹⁵ Avhandlingen kommer inte användas i analysen, eftersom den behandlar en tidigare tidsperiod, men är relevant att nämna, eftersom den ger bakgrund för att förstå de långsiktiga historiska processer som formade 1940-talets föreställningar om arbetarklassens vardagsliv.

¹⁰⁶ B. Horgby. *Den disciplinerade arbetaren: brottslighet och social förändring i Norrköping 1850-1910*. Doktorsavhandling. (Stockholms universitet, 1986), s. 20-22, abstract. urn:nbn:se:su:diva-81098; R. Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren: Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880-1930*. 3. uppl. (Carlsson, 1998), s. 9.

¹⁰⁷ Horgby. *Den disciplinerade arbetaren*, s. 20-22, abstract.

¹⁰⁸ Horgby. *Den disciplinerade arbetaren*, s. 14-15, 251-252, abstract.

¹⁰⁹ Horgby. *Den disciplinerade arbetaren*, s. 56, 60-61, 250-251, abstract.

¹¹⁰ Horgby. *Den disciplinerade arbetaren*, s. 56, 235, 250-251.

¹¹¹ Horgby. *Den disciplinerade arbetaren*, s. 56, 60-61, 235, 239, 251, abstract.

¹¹² Horgby. *Den disciplinerade arbetaren*, s. 22-24, 234, 236, 240, 252-253, abstract.

¹¹³ Horgby. *Den disciplinerade arbetaren*, s. 18, 20, 23, 29, 33, 45-46, 193, 239, 244, 250-253.

¹¹⁴ Horgby. *Den disciplinerade arbetaren*, s. 23, 73, 91, 152, 154, 164, 200-201, 241-243, 252-255, abstract.

¹¹⁵ Horgby. *Den disciplinerade arbetaren*, s. 34, 246-248, 255-256.

Ambjörnsson undersöker hur arbetarrörelsen, tillsammans med fackföreningar, nykterhetsloger och bildningsorganisationer, aktivt formade en skötsamhetskultur från slutet av 1800-talet fram till 1930-talet.¹¹⁶ Han menar att denna kultur var väl etablerad även under 1940-talet och tog sig uttryck i idéer, attityder och mentalitet.¹¹⁷ Genom studier av sågverkssamhället Holmsund analyserar han hur nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen skapade idéer om självkontroll, disciplin och bildning.¹¹⁸ Nykterhet sågs som ett sätt att skapa kontroll över drifter och utveckla ett "människovärdigt" beteende, där medlemmar i nykterhetsorganisationer och fackföreningar skulle utgöra ett föredöme, genom heder, hövlighet och ansvarstagande, och där arbetarna förväntades vara "nyktra, ordentliga och målmedvetna".¹¹⁹ Ambjörnsson visar även hur skötsamhetidealet knöts till kollektiv organisering genom studiecirklar, föredrag, teater, musik och politisk bildning.¹²⁰ Kunskap betraktades som ett medel för klassens frigörelse och för att göra arbetarna till fullvärdiga medborgare.¹²¹ Ambjörnsson menar att arbetarrörelsen förde "ett krig med två fronter": dels mot arbetsgivaren och dels mot personer inom den egna klassen som ansågs underminera rörelsens organisationsarbete, genom exempelvis alkoholmissbruk eller bristande disciplin.¹²² Skötsamhetsidealet omfattade även boendet och familjelivet, där hemmet skulle präglas av ordning och prydlighet.¹²³ Kvinnans roll knöts även till hemmet, med fasta könsroller, medan offentligheten främst var männens arena.¹²⁴ Detta perspektiv kan användas för att förstå hur framställningen i Hanssens intervjumaterial kan vara präglad av samma skötsamhetsideal, där arbetarklassens vardag inte bara beskrivs utan också formas av normer kring ordning, moral, könsroller och respektabilitet.

Forskningen gör det möjligt att förstå 1940-talets samhällsideal som en fortsättning på längre traditioner av normbildning, snarare än ett tydligt brott med tidigare föreställningar.

Relevansen ligger därför inte i att studierna behandlar exakt samma tidsperiod som Hanssens material, utan i att de erbjuder analytiska verktyg för att förstå hur arbetarklassens liv skildras genom normer, urval och samhälleliga ideal om skötsamhet.

¹¹⁶ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 9.

¹¹⁷ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 9-10.

¹¹⁸ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 19, 27, 37, 47, 54.

¹¹⁹ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 71, 78, 81, 93, 95, 99-100, 107, 252.

¹²⁰ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 112, 267.

¹²¹ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 142, 145, 167, 258, 263, 265, 269.

¹²² Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 261-262.

¹²³ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 225.

¹²⁴ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 147, 227.

2.4 Forskningslucka

Den tidigare forskningen visar alltså att 1940-talets och tidiga 1900-talets dokumentations- och kunskapsproduktion, kring arbetarklass, vardagsliv och folkkultur, i hög grad präglades av samtidens ideologier, institutionella villkor och vetenskapliga ideal. Forskning av Nilsson, Lilja, Skott, Gustavsson och Risberg visar hur museer, arkiv och etnologiska projekt valde ut, redigerade och rekonstruerade material i linje med folkhemmets och modernitetens idéer, där vissa berättelser förstärktes medan andra tonades ned eller uteslöts.¹²⁵ Samtidigt visar forskning av Dahlgren och Gustavsson hur projekt som *Svensk stad* präglades av teoretiska ramverk, metodval och en selektiv blick, vilket påverkade både vad som dokumenterades och hur det tolkades.¹²⁶ Tillsammans med analyser av genus, konsumtion, bostadspolitik, skötsamhetskultur och vardagsideal, av forskarna Lövgren, Wigerfelt, Jonsson, Henriksson och Ambjörnsson, samt Arnberg och Hagström, respektive Broberg och Sandström, framträder en bild av ett starkt normerat 1940-tal, där samhällsideal genomsyrade både vardagsliv och dokumentation.¹²⁷ Forskningen ger därmed en bred förståelse av de ideologiska och strukturella ramar som formade material som Hanssens intervjukort.

Däremot finns en tydlig forskningslucka när det gäller sammanhållna, textnära analyser av själva intervjumaterialets innehåll. Tidigare forskning fokuserar främst på institutionella villkor, samhällsideologier eller *Svensk stad* som forskningsprojekt, snarare än på hur arbetarklassens vardagsliv faktiskt framställs i en specifik intervjusamling. Det saknas därför studier som kombinerar dessa perspektiv i en direkt analys av Hanssens material, där fokus ligger på hur urval, tematisering och berättelser i intervjuerna samverkar med 1940-talets samhällskontext. Särskilt bristfällig är forskningen gällande hur olika aspekter av arbetarklassens vardagsliv prioriteras eller marginaliseras och hur detta påverkar den historiska bild som skapas. Denna studie placerar sig i denna forskningslucka genom att förena en kontextuell förståelse av 1940-talets ideologier och dokumentationspraktiker med en närläsning av Hanssens intervjumaterial och dess framställning av arbetarklassens liv.

¹²⁵ Gustavsson. *Expeditioner i det förflutna*, s. 16, 18, 46, 50, 92, 95; Gustavsson. Vem bestämmer vad som ska bli historia?, s. 76, 83, 85-86; Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 213, 235, 247; Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 203, 221-223, 234-235; Risberg. *Arbetets arkiv*, s. 2, 64-65; Skott. *Folkets minnen*, s. 76-77, 95, 277.

¹²⁶ Dahlgren. "Fullständigt otillförlitlig, men absolut oumbärlig", s. 13, 52, 54, 80, 130-132, 139-140, 142, 189, 200, 209, 214, 218, 248; Gustavsson. The Small Details in the Archives and the Meaning of a Non-existent Photography from the Home of a Stationer in Helsingborg, s. 182; Gustavsson. What Börje Hanssen saw, s. 59-60, 63-70; Gustavsson. Hur gick det till?, s. 130, 133, 135-136, 138-139, 145, 156, 160.

¹²⁷ Se 2.3.

3 Källmaterial och metod

3.1 Material

Källmaterialet för denna studie består av 494 vykortstora maskinskrivna intervjukort, som finns förvarade i en trälåda hos Helsingborgs museum. Materialet innehåller vittnesmål från 57 personer och intervjuerna genomfördes främst av Börje Hanssen under åren 1942-1943 för bokverket *Svensk stad*, där Gregor Paulsson stod som huvudförfattare.¹²⁸ Respondenterna är numrerade från 15 till 78 och alla korten innehåller uppgifter om deras yrke, Hanssens numrering, året som kortet behandlar, övergripande tematiska rubriker och transkriberade berättelser.¹²⁹ Kortet är inte numrerade, vilket gör att denna studie refererar till dem i fotnoterna enligt de uppgifter som beskrivits ovan. Viktigt att poängtera att nummer 35 och 36, samt 51 och 52, är dubletter. Det rör sig alltså om två personer, men av Hanssen dokumenterats de som fyra separata individer med olika yrkesbeskrivningar.¹³⁰ Materialet innehåller även tolv handskrivna kort med personuppgifter, som namn, födelsedatum, adress, familjeförhållanden och intervjuår, vilka inte studeras i detalj i analysen, men används för att identifiera kön och räkna ut personernas ålder.¹³¹

Detta intervjumaterial som studien bygger på publicerades aldrig i det färdiga bokverket, utan bevarades istället i Helsingborgs museers arkiv, donerat av Hanssen själv för arkivering den 16 maj 1950.¹³² Enligt ett handskrivet kort av Hanssen är materialet en "Förteckning över intervjuer och avskrifter rörande ekonomiska och miljösociala förhållanden inom olika samhällsklasser i Helsingborg under senare hälften av 1800-talet samt 1900-talet".¹³³ Enligt Gustavsson genomfördes totalt 200 intervjuer i Helsingborg, men endast 57 går att urskilja i materialet.¹³⁴ Intervjuerna ska ha utgått från en omfattande intervjuguide på nio maskinskrivna sidor, men denna saknas i Helsingborgs museums arkiv och är förvarade i "Gregor Paulssons personarkiv i UUB", vilket försvårar analysen av intervjusituationen och materialets tillkomst.¹³⁵ Elias Cornell ska även ha utfört några intervjuer i Helsingborg, men det går inte att fastställa vem som genomfört vilken intervju, där denna studie refererar till

¹²⁸ Gustavsson. I utkanten av Svensk stad, s. 230.

¹²⁹ Se även register i bilaga 9.1.

¹³⁰ Se även register i bilaga 9.1.

¹³¹ Se även register i bilaga 9.1.

¹³² Gustavsson. I utkanten av Svensk stad, s. 229, 235.

¹³³ Handskrivet kort, Börje Hanssens intervjusamling, utan numrering, Helsingborgs museum.

¹³⁴ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 139.

¹³⁵ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 139, 162.

materialet som "Hanssens", eftersom det var han som hade huvudansvaret för dokumentationen.¹³⁶ Avsaknaden av intervjufrågorna öppnar samtidigt för en kritisk analys av materialets struktur, urval och tematiska organisering, samt hur intervjuerna speglar den historiska kontext i vilken de dokumenterats.

3.1.1 Källkritik

Källmaterialet innebär flera metodiska utmaningar som kräver källkritisk medvetenhet för att kunna användas tillförlitligt.¹³⁷ Hanssens intervjuer måste förstås som historiska källor som filtreras av sin tillkomstsituation och sitt ursprungliga syfte, där varken intervjuare eller respondenter hade som mål att besvara studiens frågeställningar, vilket gör att materialet måste tolkas med hänsyn till flera tidslager.¹³⁸ Den källkritiska analysen utgår från kriterierna äkthet, beroende, närhet och tendens.¹³⁹ Vad gäller äktheten är materialet genuint som samtida arkivkälla från 1940-talet. Däremot är det beroende på flera nivåer. Respondenternas berättelser är beroende av och bygger på deras egna minnen, vilka kan ha format eller förvrängt innehållet. Intervjuerna är även beroende av intervjusituationen och blivit nedtecknade samtal filtrerade genom Hanssens urval, efterfrågan, formuleringar och tolkningar. Detta beroende ska studien undersöka, för att se hur representationen av arbetarklassens liv har formats. Materialet är också beroende av forskningsprojekt till Svensk stad och därmed dess institutionella och vetenskapliga ramar som präglar dokumentationen.

Tendensproblematiken är särskilt viktig, eftersom intervjuade och intervjuare kan ha påverkat materialets innehåll. Respondenter kan ha anpassat sina berättelser efter samtida sociala normer eller kulturellt accepterade berättelser, där vissa erfarenheter kan ha tonats ner eller utelämnats. Hanssens och redaktionens urval, tematisering och nedteckning av materialet kan också ha påverkat vilka aspekter av arbetarklassens liv som synliggjordes, medan andra marginaliserades. Detta kan förstås i relation till 1940-talets samhällskontext, där normer för vad som ansågs vara intressant att dokumentera om det förflutna sannolikt påverkade innehållet. Detta gör att materialet inte bör ses som en direkt spegling av 1800-talets

¹³⁶ Gustavsson. I utkanten av Svensk stad, s. 230; Gustavsson. Hur gick det till?, s. 139.

¹³⁷ M. Ågren. Källkritik. I M. Gustavsson & Y. Svanström. (red.). *Metod: guide för historiska studier*. 2. uppl. (Studentlitteratur, 2022), s. 41-42.

¹³⁸ Ågren. Källkritik, s. 46, 49.

¹³⁹ L. Berglund. Källor och metod. I L. Berglund. & A. Ney. (red.). *Historikerns hantverk: om historieskrivning, teori och metod*. 1. uppl. (Studentlitteratur, 2015), s. 149; A. Florén, H. Ågren & S. Erlandsson. *Historiska undersökningar: grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*. 3. uppl. (Studentlitteratur, 2018), s.79; Ågren. Källkritik, s. 49, 59.

verklighet, utan som en representation formad av minne, urval och 1940-talets samhällskontext. Denna tendens ska även denna studie undersöka för att tydliggöra vilka framställningar, normer, värderingar och prioriteringar som kan identifieras i materialet. De källkritiska aspekterna blir alltså inte metodiska begränsningar, utan en central del av analysen och kan bidra till förståelsen av hur det förflutna konstrueras.

Intervjuerna genomfördes 1942-1942, men behandlar främst erfarenheter från senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet, vilket innebär ett tydligt tidsmässigt avstånd mellan händelser och nedtecknade. Materialet bygger därför på minnen som kan ha påverkats av glömska och efterhandskonstruktioner, vilket gör att det inte kan ses som en direkt återgivning av det förflutna, utan som berättelser formade av minne, erfarenheter och 1940-talets samhällskontext.

Ett centralt problem i historisk forskning är *e silentio-slutsatser*, där frånvaron av information eller källor feltolkas som frånvaron av fenomen.¹⁴⁰ Eftersom källorna alltid är selektiva och speglar sin samtid och dess prioriteringar, måste materialet studeras utifrån tillkomst och syfte för att kontextualisera det och tydliggöra vad som inkluderats och exkluderats.¹⁴¹ Om Hanssens intervjumaterial synliggör vissa erfarenheter och yrkesgrupper, medan andra saknas eller förblir tysta, väcks frågor om urvalet och representativitet. I relation till denna studie behöver detta dock inte enbart ses som en begränsning. Genom att analysera vilka yrken, kön och livssituationer som förekommer och därmed identifiera vilka som saknas, kan materialets strukturer studeras systematiskt och användas som analytiska ingångar för att undersöka hur dessa faktorer har påverkat konstruktionen av arbetarklassens vardagsliv.

3.2 Avgränsningar

Denna studie avgränsas till det intervjuvumaterial som samlades in av Börje Hanssen under 1940-talet inom projektet *Svensk stad* och som idag finns bevarat hos Helsingborgs museum. Analysen omfattar de 494 maskinskrivna intervjukorten, vilket innebär att andra delar av materialet till bokverket, såsom kompletterade arkivhandlingar, fotografier eller senare bearbetningar i det publicerade verket, inte ingår. Avgränsningen motiveras av studiens syfte att undersöka själva intervjumaterialet med fokus på innehåll, tematisering och urval. Genom att begränsa till detta material möjliggörs en mer systematisk och fördjupad närläsning, samt

¹⁴⁰ Ågren. Källkritik, s.45.

¹⁴¹ Ågren. Källkritik, s. 46, 62, 65.

en statistisk sammanställning. Samtidigt innebär detta att studien inte analyserar hur materialet användes i det publicerade verket eller varför intervjuerna ursprungligen genomfördes. Fokus ligger istället på den nedtecknade dokumentationen snarare än på den färdiga publikationen.

Geografiskt avgränsas studien till Helsingborg. Tidsmässigt omfattar studien både den historiska period som beskrivs i intervjuerna, 1860-1940 med tyngdpunkt på slutet av 1800-talet, samt 1940-talet när materialet samlades in. Analytiskt betraktas intervjuerna som uttryck för 1940-talets sätt att konstruera det förflutna snarare än direkta historiska vittnesmål, i linje med studiens syfte och forskningsfrågor. Ett urval görs även inom materialet. Respondenterna nr. 45, 48 och 53 utesluts, eftersom de behandlar andra orter än Helsingborg [Lund, Höör och Kristianstad].¹⁴² Vidare exkluderas numren 16, 19, 44 och 58 eftersom de inte innehåller individuella intervjuer, utan mer allmänna beskrivningar av stadens historia och ekonomi, och eftersom studien fokuserar på individuella intervjuer anses de inte relevanta.¹⁴³ Hela intervjusamlingen omfattar egentligen 566 kort, men efter denna avgränsning använder studien 494 intervjukort.

3.3 Metod

Studien använder en mixed method-ansats som kombinerar kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys av intervjumaterialet. Syftet är både att kartlägga övergripande mönster och fördjupa förståelsen av materialets innehåll, särskilt vilka normer, värderingar och föreställningar som framträder. Genom att kombinera metoderna ges en mer nyanserad bild av både materialet och den dokumentationspraktik inom vilken det producerades.¹⁴⁴ Enligt John W. Creswell och J. David Creswell kan mixed methods delas in i tre huvudtyper: konvergent-, förklarande- och undersökande design.¹⁴⁵ Denna studie följer en förklarande design, där kvantitativa resultat analyseras först och därefter fördjupas genom kvalitativ tolkning.¹⁴⁶

¹⁴² Se även bilaga 9.1.

¹⁴³ Se även bilaga 9.1.

¹⁴⁴ J. W. Creswell & J. D. Creswell. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed methods Approaches*. 5. uppl. (SAGE, 2018), s. 4, 216.

¹⁴⁵ Creswell & Creswell. *Research Design*, s. 217.

¹⁴⁶ Creswell & Creswell. *Research Design*, s. 222-223.

Den kvantitativa metoden syftar till att identifiera och mäta förekomsten av olika teman i intervjumaterialet. Varje kort kodas och kategoriserats utifrån sitt huvudsakliga innehåll och tilldelats en tematisk kategori.¹⁴⁷ Dessa kategorier sammanställs därefter i Excel och visualiseras i ett stapeldiagram (figur 3), för att visa hur olika teman fördelas i materialet. På detta sätt blir det möjligt att se vilka aspekter av arbetarklassens liv som är mest framträdande och vilka som förekommer mer sällan, vilket i sin tur ger en bild av vad som prioriterats, respektive marginaliserats, i dokumentationen. Den kvantitativa analysen omfattar även en systematisk genomgång av respondenterna. Här analyseras variabler som ålder, kön och yrkesbakgrund för att undersöka vilka grupper som representeras i materialet. Uppgifter från de handskrivna korten används för att räkna ut individernas ålder och identifiera kön, vilket sammanställs i både Excel och i ett register.¹⁴⁸ Resultaten visualiseras därefter i ett histogram (figur 1) för åldersfördelningen och cirkeldiagram (figur 2) för könsfördelningen. Medianen och medelvärde för åldrarna beräknas och jämförs också för att ge en mer exakt bild av urvalets struktur. Yrkesbakgrunden hos respondenterna grupperas även i bredare kategorier utifrån Hanssens yrkesbenämningar och dessa sammanställs i en tabell (tabell 1) för att kvantifiera vilka yrkesgrupper som är över- eller underrepresenterade.

Den kvalitativa metoden består av en tolkande textanalys, vilket innebär att själva innehållet och texternas betydelse tolkas i relation till dess sammanhang och syfte.¹⁴⁹ Analysen inspireras även av diskursanalytiska perspektiv, där språket ses som bärare av normer, värderingar och föreställningar.¹⁵⁰ Intervjuerna analyseras därmed genom närläsning, där språkbruk, berättarstrukturer, tematiska prioriteringar och återkommande formuleringar studeras, men även vad som beskrivs och ges särskilt tyngd i framställningen. Genom detta identifieras och analyseras centrala teman, normer och värderingar för att förstå hur arbetarklassens vardagsliv framställs och struktureras i materialet. Eftersom materialet bygger på muntliga utsagor relaterar även metoden till muntlig historia [oral history], där minnet förstås som en aktiv och meningsskapande process snarare än en neutral återgivning.¹⁵¹ Den kvalitativa analysen har även en komparativ dimension, för att komma åt grundläggande strukturer och förklaringar, där materialet jämförs med 1940-talet dokumentationspraktiker

¹⁴⁷ Se bilaga 9.2 för att se vilket kort som tilldelats vilken kategori.

¹⁴⁸ Se bilaga 9.1.

¹⁴⁹ Berglund. Källor och metod, s. 159; Ågren. Källkritik, s. 46, 50.

¹⁵⁰ A. Nilsson Hammar. Diskursanalys. I M. Gustavsson & Y. Svanström. (red.). *Metod: guide för historiska studier*. 2. uppl. (Studentlitteratur, 2022), s.135-137.

¹⁵¹ M. Thor Tureby. Muntlig historia. I M. Gustavsson & Y. Svanström. (red.). *Metod: guide för historiska studier*. 2. uppl. (Studentlitteratur, 2022), s.187.

och samhällskontext, för att analysera hur urval, tematisering och berättelser påverkas av samtidens normer och ideal.¹⁵²

Arbetsprocessen för den kvalitativa delen inleds med en helhetsläsning av hela materialet för att skapa en överblick över dess omfattning, struktur och innehåll. Därefter genomförs en mer detaljerad genomläsning med tematisk kodning, där återkommande ämnen och citat sorteras och kategoriseras i ett dokument för att tydliggöra mönster. Detta betonar ytterligare vilka teman som framträder som centrala respektive perifera i dokumentationen, men speciellt vilka normer och värderingar som träder fram. Efter kodning undersöks materialet ytterligare med en jämförelse mellan respondenterna av hur normer och värderingar framträder, för att hitta de mest förekommande. Slutligen kopplas resultaten samman med studiens teoretiska ramverk och forskningsläget i diskussionen. Detta görs för att både tolka resultaten, men även för att sätta resultaten från både den kvantitativa och kvalitativa analysen i relation till 1940-talets kontext, med samhällsideal, politiska visioner och dokumentationspraktik.

3.4 Etiska överväganden

Det finns etiska aspekter att ta hänsyn till när forskning bygger på källor från människor.¹⁵³ Denna studie använder intervjuer insamlade under 1940-talet, vilket innebär att även om de intervjuade personerna sannolikt inte längre är i livet, kan anhöriga fortfarande påverkas av hur materialet används och framställs. Därför aktualiseras frågor om hantering av personuppgifter och för att skydda respondenternas integritet väljer studien att anonymisera materialet.¹⁵⁴ Namn och andra direkt identifierbara uppgifter, såsom specifika adresser eller bostadsplatser, redovisas därför inte i analysen. Detta görs för att enskilda personer inte ska kunna identifieras och därmed låta dem behålla äganderätten till sina röster, utan att studien kränker deras självständighet i beslutsfattandet om deltagande.¹⁵⁵ Samtidigt används vissa övergripande uppgifter i studien, exempelvis yrkestitel, kön och ålder, eftersom de är centrala för analysen och behövs för att identifiera mönster i materialet. Uppgifterna används endast på generell nivå, utan möjlighet att identifiera individer. Studien strävar därmed efter att balansera analytiska behov med respekt för respondenterna, samt att ta hänsyn till deras

¹⁵² Berglund. Källor och metod, s. 161.

¹⁵³ Creswell & Creswell. *Research Design*, s. 88.

¹⁵⁴ Creswell & Creswell. *Research Design*, s. 95.

¹⁵⁵ Creswell & Creswell. *Research Design*, s. 95.

historiska kontext, med normer och tidsbundna föreställningar som kan ha påverkat både intervjusituationen och de svar som gavs.

4 Teoretiskt ramverk

Denna studie tar sin teoretiska utgångspunkt i "Schema Theory", såsom den har utvecklats av Claudia Strauss och Naomi Quinn i verket *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*.¹⁵⁶

Schema Theory utgår från att människor tolkar världen genom mentala strukturer, så kallade scheman [även kulturella scheman], som formas av tidigare erfarenheter.¹⁵⁷ Strauss och Quinn beskriver dessa scheman som nätverk av kognitiva element som lagras i minnet och fungerar som automatiska tolkningsramar, vilka aktiveras när människor möter nya situationer och gör att de kan dra slutsatser utöver den information som givits.¹⁵⁸ I teorin skapas kulturella betydelser [meanings] i samspelet mellan individens tidigare erfarenheter och i den aktuella situationen.¹⁵⁹ Kulturella betydelser ses därför inte som objektivt existerande, utan som typiska tolkningar av objekt eller händelser som delas av människor med liknande livserfarenheter.¹⁶⁰ Scheman påverkar även hur människor minns, berättar och tolkar sina liv, genom att utifrån erfarenheter strukturera vad som uppfattas som viktig att minnas och lyfta fram, samtidigt som andra erfarenheter tonas ned.¹⁶¹ Strauss och Quinn betonar alltså att scheman kan rekonstruera våra minnen av tidigare händelser och bestämma de betydelser vi ger pågående upplevelser.¹⁶² Samtidigt är scheman inte statiska, utan föränderliga och beroende av kontext, vilket förklaras genom begreppet "connectionism", där kunskap förstås som flexibla associationsmönster snarare än fasta regler.¹⁶³ Connectionism visar hur tolkning skapas genom att flera kognitiva scheman kan aktiveras samtidigt, vilket förklarar hur scheman även kan ge olika tolkningar beroende på situation och erfarenheter.¹⁶⁴

Författaren betonar även att kulturella scheman uppstår genom återkommande erfarenheter som delas av människor i liknande sociala positioner.¹⁶⁵ Kultur förstås därmed inte som

¹⁵⁶ C. Strauss & N. Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*. (Cambridge University Press, 2012), s. 48.

¹⁵⁷ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 6, 48.

¹⁵⁸ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 6, 48-49.

¹⁵⁹ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 6.

¹⁶⁰ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 6.

¹⁶¹ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 49.

¹⁶² Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 49.

¹⁶³ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 52-54.

¹⁶⁴ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 53-54.

¹⁶⁵ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 7.

enhetlig, utan som överlappande erfarenhetsmönster.¹⁶⁶ Scheman verkar dessutom ofta omedvetet, vilket gör att människor kan uppfatta sina tolkningar som självklara eller naturliga, trots att deras yttrande i själva verket är resultatet av historiska och sociala erfarenheter.¹⁶⁷

I relation till studiens historiska intervjumaterial kan Schema Theory innebära att respondenternas utsagor inte kan förstås som neutrala återgivningar av det förflutna, utan som tolkningar formade av kulturella scheman som utvecklats genom deras livsvillkor.¹⁶⁸ Eftersom scheman både strukturerar minne och ger erfarenheter mening, blir teorin central för att analysera hur människor i efterhand beskriver företeelser som arbete och vardagsliv.¹⁶⁹ Strauss och Quinn påpekar att kulturella betydelser är motståndskraftiga över tid mot förändring, eftersom de bygger på återkommande erfarenheter som delas inom en social grupp, vilket gör att vissa tolkningar framstår som stabila över generationer.¹⁷⁰ Samtidigt kan connectionism öppna för att förstå variationer i intervjumaterialet, eftersom olika livsbanor och kontexter aktiverar olika delar av samma underliggande schema, vilket skapar både likheter och skillnader i hur människor berättar om sina liv.¹⁷¹

En central analytisk fördel med Schema Theory är att den inte enbart beskriver vad människor minns, utan hur minnen formas genom återkommande erfarenheter som internaliseras som kognitiva strukturer.¹⁷² Scheman blir en modell för de underliggande mekanismer som styr vilka erfarenheter som framstår som betydelsefulla, vilka som glöms bort och vilka som tematiseras i efterhand.¹⁷³ Detta innebär att teorin kan ge analytiska verktyg för att förstå varför vissa teman tenderar att återkomma i intervjumaterial, även när respondenternas livsbanor skiljer sig åt. Schema Theory erbjuder också en möjlighet att analysera både stabilitet och variation i kulturella uttryck.¹⁷⁴ Scheman är tillräckligt stabila för att skapa återkommande tolkningar inom en social grupp, men samtidigt tillräckligt flexibla för att aktiveras olika beroende på kontext, vilket gör att människor kan tolka liknande

¹⁶⁶ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 8.

¹⁶⁷ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 57.

¹⁶⁸ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 3-4, 49.

¹⁶⁹ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 49.

¹⁷⁰ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 3-4.

¹⁷¹ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 52-54.

¹⁷² Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 49.

¹⁷³ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 6.

¹⁷⁴ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 53.

situationer på olika sätt.¹⁷⁵ Denna dubbelhet innebär att Schema Theory kan användas för att undersöka hur både gemensamma och individuella mönster i intervjumaterialet kan förstås som uttryck för underliggande kulturella tolkningsramar.

Schema Theory gör alltså att respondenternas berättelser inte kan förstås som neutrala återgivningar av det förflutna, utan som tolkningar formade av kulturella scheman.¹⁷⁶ Eftersom scheman strukturerar minne och erfarenheter blir teorin användbar för att analysera hur människor beskriver exempelvis arbete, vardagsliv och sociala relationer.¹⁷⁷ Vissa teman kan återkomma i materialet eftersom de bygger på gemensamma erfarenheter inom arbetarklassen och från den samtid som berättelserna dokumenterades, medan variationer kan förstås genom olika livsbanor och kontexter.¹⁷⁸ Ett alternativt teoretiskt angreppssätt hade varit att utgå från teoribildningar inom muntlig historia, där fokus även ligger på berättande, minne och intervjusituationens betydelse.¹⁷⁹ Ett sådant perspektiv är relevant, men denna studie fokuserar främst på återkommande mönster, prioriteringar och tystnader i materialet som helhet, snarare än på berättelsernas narrativa form och dokumentationssituation. Schema Theory bedöms därför vara mer ändamålsenlig, eftersom teorin möjliggör en analys som går bortom de enskilda berättelserna och istället fokuserar på de underliggande tolkningsramar som formar framställningen av arbetarklassens vardagsliv i intervjumaterialet.¹⁸⁰ På så sätt blir det möjligt att identifiera teman som framträder som relativt stabila i materialet, trots att respondenterna haft olika livsbanor.¹⁸¹

5 Historisk bakgrund

Hanssens intervjumaterial kan förstås som ett historiskt källmaterial med flera tidslager, där berättelser om industrialiseringens och urbaniseringens levnadsförhållanden har dokumenterats i 1940-talets samhällskontext.

¹⁷⁵ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 54.

¹⁷⁶ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 6-7.

¹⁷⁷ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 49.

¹⁷⁸ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 49, 57.

¹⁷⁹ E. Lundin. Muntlig historia: Levande källor. I M. Dackling & S. Nauman. (red.). *Teori i historik praktik*. (Studentlitteratur, 2022), s. 256, 261, 264, 267, 277-279.

¹⁸⁰ Lundin. Muntlig historia, s. 261, 264, 267, 272, 276; Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 54.

¹⁸¹ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 54.

5.1 Industrialiseringen i Sverige

Under senare delen av 1800-talet förändrades Sverige genom industrialisering och urbanisering.¹⁸² Landet hade länge varit jordbruksdominerat, men städerna växte när industri och handel utvecklades.¹⁸³ Urbaniseringen kom sent jämfört med andra europeiska länder, men ökade snabbt under slutet av 1800-talet, samtidigt som sysselsättningen förändrades.¹⁸⁴ Vid mitten av 1800-talet arbetade omkring 80 procent inom jord- och skogsbruk, men i början av 1940-talet arbetade fler inom industrin än inom jordbruket.¹⁸⁵ Industrialiseringen tog fart under mitten av 1800-talet och fick sitt genombrott från 1890-talet.¹⁸⁶ Befolkningsökning och mekanisering av jordbruket skapade arbetskraft till industrin, medan staten byggde ut järnvägar och annan infrastruktur.¹⁸⁷ Många människor flyttade från landsbygden till städerna för arbete och en industriell arbetarklass växte fram.¹⁸⁸ Vid 1920-talet hade Sverige etablerats som en industrination.¹⁸⁹

5.1.1 Helsingborg under industrialiseringen

Mellan främst åren 1888 och 1896 utvecklades Helsingborg från sjöfartsstad till industristad.¹⁹⁰ Utvecklingen byggde på framgångsrik spannmålshandel under mitten av 1800-talet, vars vinster användes som startkapital för nya industrier.¹⁹¹ Hamnutbyggnader och järnvägsförbindelser med Eslöv skapade också goda förutsättningar för industrialiseringen.¹⁹² Flera företag etablerades, bland annat Gummifabriken, Sockerbruket och Jutefabriken.¹⁹³ Denna etableringsprocess ledde till att industriproduktionen ökade kraftigt och att

¹⁸² Kvarnström. *Vägen till demokrati*, s. 192.

¹⁸³ Kvarnström. *Vägen till demokrati*, s. 192.

¹⁸⁴ L. Kvarnström. *Människorna och deras näringar*. I S. Hedenborg & L. Kvarnström. (red.). *Det svenska samhället 1720-2006: böndernas och arbetarnas tid*. 3. uppl. (Studentlitteratur, 2009), s. 258-259, 261.

¹⁸⁵ Kvarnström. *Människorna och deras näringar*, s. 262-263.

¹⁸⁶ Kvarnström. *Människorna och deras näringar*, s. 268.

¹⁸⁷ Kvarnström. *Människorna och deras näringar*, s. 268-269; Svanström. *Industrialiseringen*, s. 916.

¹⁸⁸ Hårdstedt. *Mellan öst och väst*, s. 855; Svanström. *Industrialiseringen*, s. 912, 917.

¹⁸⁹ Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 77.

¹⁹⁰ T. Fransson & J. Fredriksson. *Galoschan*. (Helsingborgs museum, 1990), s. 6, 13; H. Randy. *Helsingborgs historia. Del VII:3. Stadsbild, stadsplanering och arkitektur: Helsingborgs bebyggelseutveckling 1863-1971*. (Helsingborgs stad/Kulturförvaltningen, 2005), s. 29; M. Johansson. *Kontinuitet och förnyelse: Helsingborgs näringslivsutveckling 1863-1970*. I A. C. Ulfspärre. (red.). *Helsingborgs historia. Del VII:2. Industri, Försörjning, Folkkrörelser 1863-1970*. (Helsingborgs stad/Almqvist & Wiksell, 1992), s. 156.

¹⁹¹ Fransson & Fredriksson. *Galoschan*, s. 6, 13; Johansson. *Kontinuitet och förnyelse*, s. 156; Randy. *Helsingborgs historia. Del VII:3*, s. 29.

¹⁹² Fransson & Fredriksson. *Galoschan*, s. 13-14; Johansson. *Kontinuitet och förnyelse*, s. 40; Randy. *Helsingborgs historia. Del VII:3*, s. 29.

¹⁹³ Fransson & Fredriksson. *Galoschan*, s. 14-15; Randy. *Helsingborgs historia. Del VII:3*, s. 29.

sysselsättningen nästan tredubblades.¹⁹⁴ Många människor flyttade från landsbyggden till Helsingborg för att arbeta inom industrin, vilket påverkade stadsstrukturen.¹⁹⁵ Den snabba befolkningstillväxten skapade stora bostadsproblem.¹⁹⁶ Bebyggelsen förtätades och många arbetarfamiljer bodde trångt i mörka och ohygieniska kvarter med låg standard.¹⁹⁷

Bakgårdarna präglades av smuts, sopor och utedass, medan gatufasaderna ofta var mer påkostade.¹⁹⁸ Arbetarnas bostäder var enkla och familjer med många barn levde på små ytor.¹⁹⁹

Arbetet i fabriken var även hårt, smutsigt och riskfyllt.²⁰⁰ Barnarbete förekom och ungefär hälften av alla arbetarhustrur arbetade både i fabriken eller som hemarbetarskor.²⁰¹ Många arbetarkvinnor hade alltså egna inkomster, för att hushållet skulle klara sig ekonomiskt, eftersom många helsingborgare levde nära existensminimum.²⁰² Arbetarfamiljer hade små ekonomiska marginaler och mer än 60 procent av invånarna levde nära svältgränsen (jämfört med Storbritannien där en tredjedel levde vid svältgränsen), vilket gjorde att inkomsterna ofta bara räckte till enkel mat och bostad.²⁰³ Arbetslöshet förekom både vid lågkonjunkturer och under vissa säsonger om året.²⁰⁴ Det låga skatteintaget medförde även att samhället hade begränsade resurser att hjälpa fattiga och stöd gavs endast till de mest utsatta.²⁰⁵ Helsingborg hade också hög dödlighet i sjukdomar som lungsot, mässling och difteri.²⁰⁶

Alkoholkonsumtionen var hög, vilket bidrog till sociala problem, samtidigt som nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen växte fram genom fackföreningar och socialdemokratiska organisationer.²⁰⁷ Vid andra världskriget hade Helsingborg blivit en

¹⁹⁴ Johansson. *Kontinuitet och förnyelse*, s. 157.

¹⁹⁵ Randy. *Helsingborgs historia. Del VII:3*, s. 29.

¹⁹⁶ Fransson & Fredriksson. *Galoschan*, s. 16-17; Randy. *Helsingborgs historia. Del VII:3*, s. 248.

¹⁹⁷ Fransson & Fredriksson. *Galoschan*, s. 16-17; Randy. *Helsingborgs historia. Del VII:3*, s. 248.

¹⁹⁸ Randy. *Helsingborgs historia. Del VII:3*, s. 155.

¹⁹⁹ Randy. *Helsingborgs historia. Del VII:3*, s. 154, 248.

²⁰⁰ Fransson & Fredriksson. *Galoschan*, s. 66, 78; E. Reuterswärd. De fattiga och de rika: Försörjningsvillkor i Helsingborg 1863-1970. I Ulfsparré, A. C. (red.). *Helsingborgs historia. Del VII:2. Industri, Försörjning, Folk rörelser 1863-1970*. (Helsingborgs stad/Almqvist & Wiksell, 1992), s. 432, 434.

²⁰¹ Fransson & Fredriksson. *Galoschan*, s. 60, 91; Reuterswärd. De fattiga och de rika, s. s. 340, 414, 425.

²⁰² Reuterswärd. De fattiga och de rika, s. 295, 339.

²⁰³ Reuterswärd. De fattiga och de rika, s. 288, 297, 345.

²⁰⁴ Reuterswärd. De fattiga och de rika, s. 394.

²⁰⁵ Reuterswärd. De fattiga och de rika, s. 288.

²⁰⁶ A. C. Ulfsparré. Helsingborgs befolkningsutveckling och samhällsstruktur. I A. C. Ulfsparré. (red.). *Helsingborgs historia. Del VII:1. Befolkning, förvaltning, kommunal service 1863-1970*. (Helsingborgs stad/Almqvist & Wiksell, 1992), s. 37.

²⁰⁷ Fransson & Fredriksson. *Galoschan*, s. 19; E. Reuterswärd. Kampen för en bättre tillvaro: Folk rörelser i Helsingborg. I Ulfsparré, A. C. (red.). *Helsingborgs historia. Del VII:2. Industri, Försörjning, Folk rörelser 1863-1970*. (Helsingborgs stad/Almqvist & Wiksell, 1992), s. 464.

mångsidig industristad, även om industrins betydelse minskade till förmån för tjänstesektorn, vid 1960-talet.²⁰⁸

5.2 Folkhemmet och 1940-talets politiska klimat

Intervjuerna i denna studie genomfördes under 1940-talet när Sverige präglades av socialdemokratin och folkhemsbygget.²⁰⁹ Begreppet folkhemmet formulerades av Per Albin Hansson år 1928 och beskrev visionen om ett samhälle där klasskillnader skulle minska och där staten tog större ansvar för medborgarnas välfärd, men det var under efterkrigstiden som folkhemmet började bli till verklighet.²¹⁰ Folkhemsideologin byggde på tanken om jämlikhet och minskade sociala motsättningar genom politiska reformer.²¹¹ Efter socialdemokraternas maktövertagande under mellankrigstiden började staten genomföra omfattande sociala reformer, såsom allmänna barnbidrag, folkpension, lagstadgad semester, sjukförsäkring, ett jämställt pensionssystem för män och kvinnor, samt kostnadsfri mödra- och barnavård och folktandvård.²¹² Staten gav även bidrag och lån för att förbättra bostäder och minska trångboddheten.²¹³ Utvecklingen skedde även i en bredare nordisk kontext, där ekonomiska kriser under mellankrigstiden ledde till ökat politiskt samarbete och en mer aktivt socialpolitik.²¹⁴ Folkhemmet blev därmed ett centralt ideal inom svensk politik under flera decennier.²¹⁵

5.2.1 En tid av bostadsundersökningar

Bostadspolitiken blev en viktig del av folkhemsprojektet och sågs som ett sätt att förbättra människors levnadsförhållanden, genom bra bostäder till rimliga priser.²¹⁶ Under 1930- och 40-talen växte en framtidsinriktad syn fram, där staten genom planering skulle leda samhället

²⁰⁸ Johansson. *Kontinuitet och förnyelse*, s. 146, 151.

²⁰⁹ Carlsson & Lindgren. *Vad är socialdemokrati?*, s. 22; Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 284.

²¹⁰ Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 284; Rudberg. *Folkhemmets bostäder - en svensk modell*, s. 9.

²¹¹ Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 285.

²¹² Carlsson & Lindgren. *Vad är socialdemokrati?*, s. 22-23; P. G. Edebalk. *Spåren efter Gustav Möller: Om socialpolitiska bakgrunder*. (Socialhögskolan, Lunds universitet, 2023), s. 21-23, 32, 35, 41, 47, 52-54. <https://lup.lub.lu.se/record/7d269dc8-1847-4a09-9fc3-d5f4010bcb84> (åtkomstdatum 6 maj 2026); Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 284.

²¹³ Carlsson & Lindgren. *Vad är socialdemokrati?*, s. 22-23; A. Johansson. *Social Housing Policy in Sweden. The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 197:1 (1938), s. 165-168, 170. <https://doi.org/10.1177/000271623819700115>.

²¹⁴ H. Gustafsson. *Nordens historia: En europeisk region under 1200 år*. 3. uppl. (Studentlitteratur, 2017), s. 233.

²¹⁵ Hårdstedt. *Mellan öst och väst*, s. 878.

²¹⁶ Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 289; Rudberg. *Folkhemmets bostäder - en svensk modell*, s. 10.

till modernitet.²¹⁷ Den tidigare trångboddheten med undermåliga bostäder, särskilt bland arbetarfamiljer i städerna, uppmärksammades som stora sociala problem och för att undersöka situationen tillsatte staten den Bostadssociala utredningen 1933, som pågick till 1947 och lade grunden för den sociala bostadspolitiken.²¹⁸ Målet var att skapa hygieniska och funktionella bostäder med bättre ljusinsläpp, grönområden och mindre trångboddhet.²¹⁹ Idéen om “[g]rannskapsplanering” växte också fram, där bostadsområden skulle innehålla service, gemensamma mötesplatser och skapa gemenskap och trivsel.²²⁰ Utredningens undersökningar visade att många arbetarfamiljer bodde mycket trångt, ibland upp till åtta personer i ett rum och kök.²²¹ År 1945 presenterade utredningen även riktlinjer för framtidens bostadspolitik med statliga lån och bidrag som förslag.²²²

Flera organisationer, bland annat Svenska Slöjdföreningen och Hemmets Forskningsinstitut, genomförde även bostadsundersökningar under 1930- och 40-talen.²²³ Syftet var att utveckla funktionella och ändamålsenliga bostäder till överkomliga priser, genom funktionsstudier och behovsundersökningar.²²⁴ Undersökningarna bidrog till standardisering av bostäder och nya normer för planlösningar, inredning och hygien.²²⁵ Man såg även att många familjer tidigare frivilligt levt i trångboddhet, genom att behålla särskilda “finrum” för att upprätthålla social status trots små bostäder.²²⁶ De nya bostadsidealen visades bland annat på Stockholmsutställningen 1930 och utställningen “Bo bättre” i Göteborg 1945, där

²¹⁷ Henriksson. *Att bygga ett samhälle*, s. 169, 170, 205-206, 212, 214, 223, 290-291, 325-326.

²¹⁸ Henriksson. *Att bygga ett samhälle*, s. 223, 290-291, 325-326; Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 290; Rudberg. *Folkhemmets bostäder - en svensk modell*, s. 10.

²¹⁹ Rudberg. *Folkhemmets bostäder - en svensk modell*, s. 10, 18; Boalt & Lindegren. *Bostad och bostadsforskningen*, s. 59.

²²⁰ Rudberg. *Folkhemmets bostäder - en svensk modell*, s. 19-20; B. Krantz. *Baronbackarna i Örebro*. I C. Engfors. (red.). *Folkhemmets bostäder 1940-1960: svenskt bostadsbyggande under 1940- och 50-talen*. (Arkitekturmuseet, 1987), s. 104.

²²¹ Boalt & Lindegren. *Bostad och bostadsforskningen*, s. 59.

²²² P. Holm. Ett sammanträde i bostadssociala utredningen hösten 1945. I C. Engfors. (red.). *Folkhemmets bostäder 1940-1960: svenskt bostadsbyggande under 1940- och 50-talen*. (Arkitekturmuseet, 1987), s. 41.

²²³ Rudberg. *Folkhemmets bostäder - en svensk modell*, s. 12; Boalt & Lindegren. *Bostad och bostadsforskningen*, s. 60-62, 65.

²²⁴ Boalt & Lindegren. *Bostad och bostadsforskningen*, s. 62.

²²⁵ Boalt & Lindegren. *Bostad och bostadsforskningen*, s. 62, 65; M. Göransdotter. *A Home for Modern Life: Educating Taste in 1940s Sweden*. I: *Conference Proceedings: Volume 2. Design Research Society 2012: Research: Uncertain Contradiction Values: Design Research Society International Conference 2012*. Bangkok, Thailand (1-4 juli 2012), 526-541. s. 530-532. urn:nbn:se:umu:diva-92065 (åtkomstdatum 7 maj 2026).

²²⁶ Göransdotter. *A Home for Modern Life*, s. 530-532.

funktionalismen och moderna bostäder presenterades.²²⁷ Senare visade även den stora Helsingborgsutställningen H55, år 1955, den moderna bostadens utveckling.²²⁸

Dokumentation av äldre generationers levnadsförhållanden under 1940-talet kan därmed förstås i relation till folkhemprojektet, där historiska erfarenheter användes för att visa kontrasten mellan det förflutnas sociala problem och välfärdssamhällets ambitioner.²²⁹ Den nya bostadspolitiken blev ett uttryck för efterkrigstidens sociala ingenjörskonst, där staten och experter arbetade för bättre bostäder och levnadsförhållanden.²³⁰ Folkets gemensamma minnen och traditioner stod även i centrum, för att skapa en känsla av samhörighet och historisk kontinuitet, framförallt med en betoning på arbetarminnen.²³¹

5.3 Svensk stad

Verket *Svensk stad: Liv och stil i svenska städer under 1800-talet* publicerades i tre volymer mellan åren 1950-1953, med Gregor Paulsson som huvudförfattare.²³² Projektet startade under 1940-talet och skulle ursprungligen ges ut till Svenska Slöjdföreningens 100-årsjubileum 1945.²³³ Verket behandlar industrialiseringens och urbaniseringens genombrott i svenska städer, som bland annat Helsingborg, Eslöv, Sundsvall och Örebro, och enligt Karin Gustavsson har det publicerade verket blivit ett "standardverk" och ett pionjärverk genom sin kombination av konsthistoria, sociologi, kulturgeografi och etnologi.²³⁴ Boken skildrar generellt utvecklingen från agrara småstäder till industrialiserade stadsmiljöer och innehåller också detaljerade beskrivningar av flera svenska orter.²³⁵ Projektet byggde på omfattande fältundersökningar, med ett 20-tal medarbetare och över tusen intervjuer för att dokumentera människors levnadsförhållanden och hemmiljöer, vilka ansågs

²²⁷ Boalt & Lindegren. *Bostad och bostadsforskningen*, s. 59; Göransdotter. *A Home for Modern Life*, s. 528; Rudberg. *Folkhemmets bostäder - en svensk modell*, s. 14.

²²⁸ A. -B. Lövgren. *Politik och förvaltning från kommunreform 1862 till sammanläggning 1971*. I A. C. Ulfspärre. (red.). *Helsingborgs historia. Del VII:1. Befolkning, förvaltning, kommunal service 1863-1970*. (Helsingborgs stad/Almqvist & Wiksell, 1992), s. 279-280; Rudberg. *Folkhemmets bostäder - en svensk modell*, s. 14.

²²⁹ Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 290.

²³⁰ Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 290.

²³¹ Skott. *Folkets minnen*, s. 85-86, 136, 139, 259-260.

²³² Gustavsson. I utkanten av *Svensk stad*, s. 230; Hammarström & Hall. Inledning, s. 6.

²³³ Gustavsson. I utkanten av *Svensk stad*, s. 230; G. Paulsson. *Svensk stad: Liv och stil i svenska städer under 1800-talet, Del 1*. (Studentlitteratur, 1950), s. III, V.

²³⁴ Gustavsson. I utkanten av *Svensk stad*, s. 230; Dahlgren. "*Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig*", s. 5, 51, 59, 61, 74, 77; Paulsson. *Svensk stad*, IV.

²³⁵ G. Lindahl. *Svensk stad ur dagens perspektiv*. I I. Hammarström & T. Hall. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), s. 47.

saknades i arkiv och litteratur.²³⁶ Börje Hanssen ansvarade för avsnittet om Helsingborg och var en av projektets mest betydelsefulla medarbetare, som upphovsperson till ungefär 40 procent av texten.²³⁷

6 Analys

I detta kapitel presenteras undersökningens resultat genom en kombination av kvantitativa mönster och kvalitativa tolkningar. Analysen är uppdelad i tre delar: först behandlas urvalet av respondenter och materialets tematiska tyngdpunkter, därefter hur arbetarklassens vardagsliv, med normer och värderingar, framställs i intervjuerna, och slutligen hur dessa representationer kan förstås i relation av 1940-talets samhällsideal och dokumentationspraktiker.

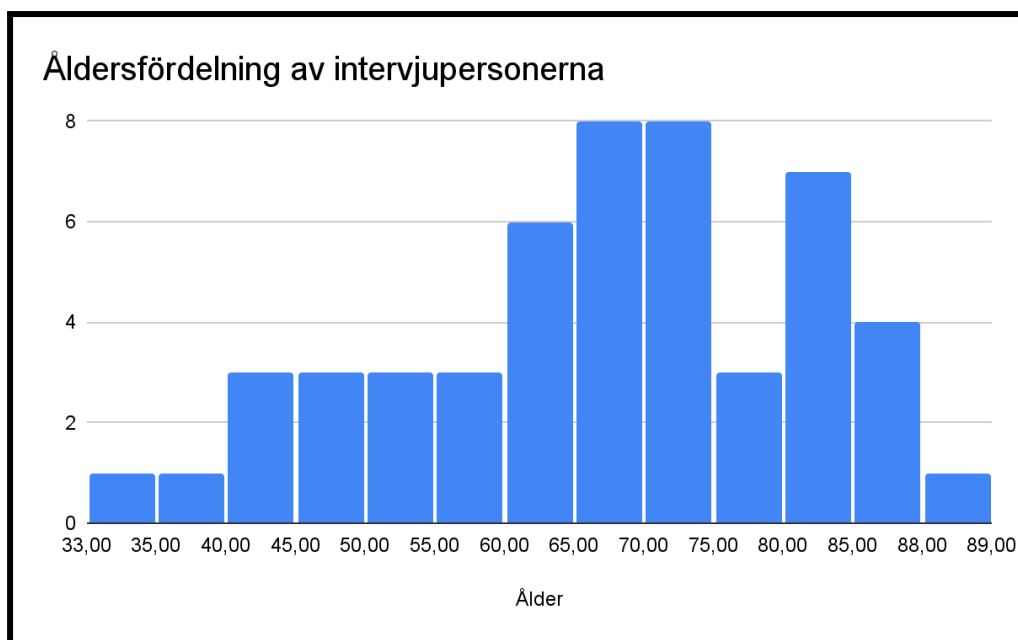
6.1 Urval, tematiska prioriteringar och tystnader

6.1.1 Urval av respondenter

Urvalet av respondenter är en central utgångspunkt för att förstå materialet karaktär, innehåll och begränsningar. Genom att analysera ålder, kön och yrkesbakgrund blir det möjligt att synliggöra vilka perspektiv som dominerar och hur detta i sin tur påverkar vilka aspekter av arbetarklassens liv som prioriterades i den samtida dokumentationspraktiken. Det första att undersöka är åldersfördelningen i materialet. Ett histogram (figur 1) visar hur respondenternas åldrar är fördelade. Av de 57 personerna kunde ålder fastställas för 48 individer (dubbletter räknade som en person).

²³⁶ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 138-139; Dahlgren. *Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig*, s. 13, 52, 54, 80, 130-132, 139-140, 142, 146, 172, 179, 248; Paulsson. *Svensk stad*, s. V.

²³⁷ Gustavsson. I utkanten av Svensk stad, s. 230, 234; Gustavsson. Hur gick det till?, s. 134-135.

Figur 1. Histogram över respondenternas åldersfördelning. Y-axeln visar antal personer per åldersintervall och x-axeln visar ålder.

Fördelningen visar en tydlig koncentration till de högre åldersgrupperna. Medianåldern är 68 år och medelåldern (medelvärde) cirka 66 år, med en spridning från 33 till 89 år. Att median och medelvärde ligger nära varandra tyder på en relativt jämn åldersfördelning inom det äldre spannet, men det övergripande mönstret visar att äldre individer dominerar materialet. Yngre åldersgrupper är därmed underrepresenterade, vilket kan påverka vilka livserfarenheter som kommer till uttryck och innebär att materialet i hög grad bygger på retrospektiva berättelser. Respondenterna återger sina liv genom minne och livsberättelse, vilket gör att erfarenheter filtreras genom tid och efterhandskonstruktioner. Det kan innebära att vissa sämre aspekter, såsom konflikter och osäkerhet, skulle kunna förfinas, tonas ner eller omtolkas i efterhand. Samtidigt kan ett längre historiskt perspektiv framträda, där förändringar i arbetsliv, samhällsstruktur och levnadsvillkor blir synliga. Detta kan även kopplas till Gustavssons beskrivning av urvalsprocessen i Hanssens dokumentation, där respondenterna i stor utsträckning rekryterades från ålderdomshemmet i Krookska stiftelsen.²³⁸

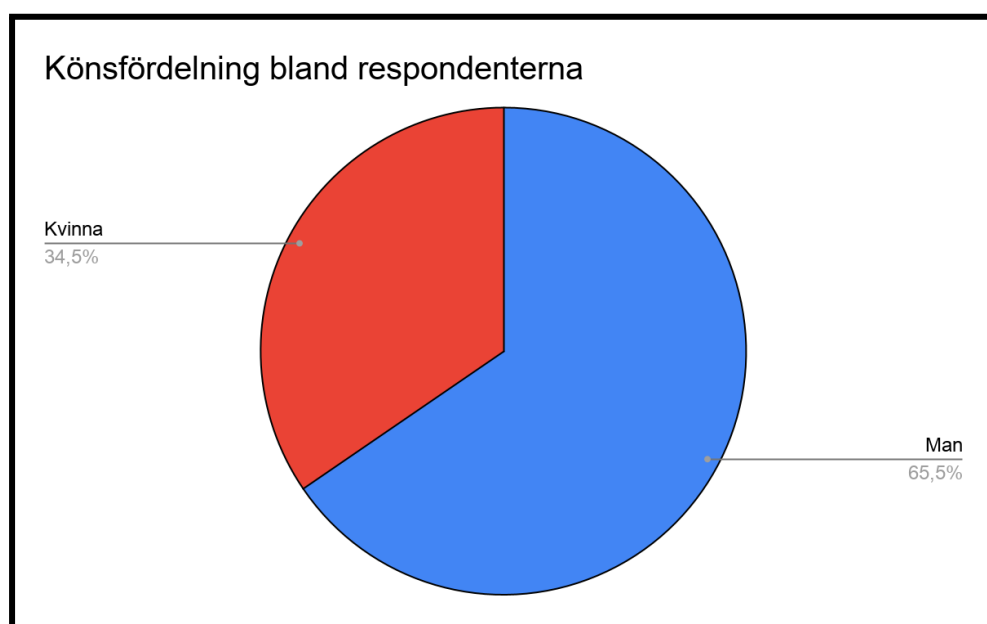
Konsekvenserna av den höga medelåldern kan också förstås genom Schema Theory, där minnen inte betraktas som neutrala återgivningar av det förflutna, utan som tolkningar organiserats genom scheman.²³⁹ Berättelserna formas därför inte enbart av individuella

²³⁸ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 139.

²³⁹ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 6, 48.

erfarenheter, utan också av socialt och kulturellt inlärd tolkningsramar.²⁴⁰ Inom arbetarklassens miljöer kan detta innebära att vissa teman framstår som särskilt centrala i efterhand, exempelvis arbete, plikt, ansvar och kontinuitet, medan andra erfarenheter såsom osäkerhet, konflikter eller social utsatthet får mindre utrymme.²⁴¹

Könsfördelningen i materialet framgår av figur 2, vilken visar relationen mellan män och kvinnor i urvalet av respondenter (dubbletter räknade som en person).

Figur 2. Cirkeldiagram över könsfördelningen bland respondenterna.

Diagrammet visar att män utgör en tydlig majoritet av de intervjuade, med 65,5 procent, medan kvinnor utgör en minoritet på 34,5 procent. Detta innebär att materialet är könsmässigt snedfördelat och att manliga perspektiv i hög grad blir normerande, samt att kvinnors erfarenheter blir underrepresenterade. Detta kan tyda på att dokumentationspraktiken i första hand prioriterade manligt kodade erfarenheter, där kvinnor framstår som sekundära. Genom Schema Theory kan denna snedfördelning förstås som ett uttryck för kulturella scheman, där vissa företeelser förknippades med manlighet, medan andra associerades med kvinnor. Fler kvinnor saknar även egen yrkesidentitet i materialet, vilket gör att de inte alltid framstår som en självständig kategori av respondenter, utan i relation till en manlig anhörigs yrkesroll.²⁴²

²⁴⁰ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 7-8.

²⁴¹ Se även 6.1.2 och 6.1.3.

²⁴² Se även register i bilagor 9.1.

Detta speglar hur samtida kulturella scheman formade både urvalet av respondenter och hur deras berättelser strukturerades.

Yrkesbakgrunden förstärker denna bild ytterligare. I tabell 1 har yrkena kategoriserats i övergripande grupper baserade på de yrkesbenämningar som varje individ tilldelats av Hanssen i materialet. Dubbletter, där en person har flera yrkesangivelser (35/36 och 51/52), har placerats i den mest relevanta kategorin utifrån sitt senaste yrke.²⁴³

Tabell 1. Fördelningen av respondenterna efter yrkeskategori.

Yrkeskategori	Antal personer	Nummer på personerna från registrert ²⁴⁴
Hamn- och transportarbete	14	27, 30, 31, 33, 34, 35/36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 56
Industri- och fabriksarbetare	13	46, 47, 49, 50, 51/52, 55, 60, 65, 68, 69, 70, 72, 78
Hantverkare	10	17, 18, 24, 25, 26, 28, 29, 54, 59, 74
Yrke kopplat till anhörig (kvinnor utan eget yrke)	9	20, 21, 23, 61, 63, 67, 71, 73, 76
Handel och tjänstemän	4	22, 32, 75, 77
Tjänstearbete (pigor)	4	57, 62, 64, 66
Jordbruk/säsongarbetare	1	15

Tabellen visar att materialet domineras av hamn- och transportarbetare, samt industri- och fabriksarbetare. Hantverksyrken utgör även en betydande grupp, medan handel och tjänstemän, liksom tjänstearbetare, förekommer i mer begränsad omfattning. Kvinnors yrkesidentitet är, som tidigare nämnt, i vissa fall inte dokumenterad självständigt, utan anges i

²⁴³ Identifierat utifrån de handskrivna korten i Hanssens intervjusamling.

²⁴⁴ Se register i bilagor 9.1.

relation till make eller familj.²⁴⁵ Detta visar att dokumentationen i hög grad fokuserar på produktionsinriktat och fysiskt arbete, särskilt inom industriella och maritima miljöer. Samtidigt antyder denna koncentration att Hanssen haft särskild tillgång till dessa miljöer, vilket ger materialet ett större djup inom vissa yrkesgrupper, men en mer begränsad bredd. Erfarenheter från exempelvis arbetslösa, migranter eller andra socialt marginaliserade grupper är i stor utsträckning frånvarande. Genom Schema Theory kan denna yrkesfördelning förstås som ett uttryck för kulturella scheman kring vad som betraktades som "riktigt" och dokumenterbart arbete. Att dessa yrken dominerar materialet kan också spegla vilka erfarenheter samtiden uppfattade som typiska för arbetarklassen, medan andra typer av arbete eller livssituationer i mindre utsträckning uppfattades som relevanta inom dessa tolkningsramar.

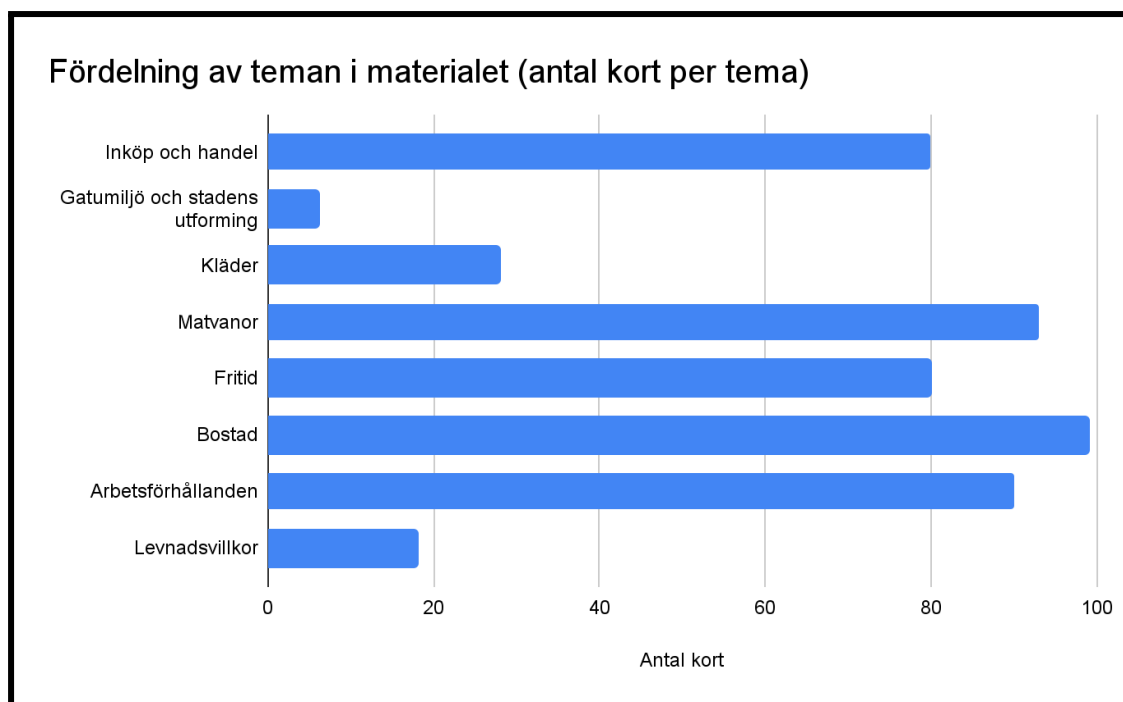
Urvalet visar alltså att äldre män med erfarenheter av industriellt, maritimt och hantverksbaserat arbete dominerar materialet. Arbetarklassens liv skildras därmed genom ett begränsat antal erfarenhetsfält med scheman, samtidigt som andra perspektiv marginaliseras, särskilt kvinnors, unga och socialt utsatta gruppers erfarenheter. Urvalet speglar därför inte en neutral bild av arbetarklassen, utan de scheman som påverkade vilka livserfarenheter som ansågs representativa, legitima och värda att bevara i dokumentationen.

6.1.2 Dominerande teman i skildringen

I materialet framträder vissa teman som betydligt mer frekventa än andra, vilket visar vilka aspekter av arbetarklassens liv som prioriterades i dokumentationen. För att synliggöra detta har en kvantitativ sammanställning genomförts, där varje kort kategoriserats utifrån sitt huvudsakliga innehåll, snarare än efter Hanssens egna tematiska rubriker, eftersom dessa används inkonsekvent.²⁴⁶ Resultatet presenteras i figur 3, som visar hur ofta olika teman förekommer i materialet.

²⁴⁵ Se även register i bilagor 9.1.

²⁴⁶ Se även fördelningen av kort efter teman för figur 3 i tabell 2, i bilaga 9.2.

Figur 3. Antal kort per tema i materialet. Varje kort har tilldelats ett tema utifrån sitt innehåll, se tabell 2 i bilaga 9.2. Y-axeln visar temana och x-axeln visar antalet kort. ("Levnadsvillkor" avser kort som behandlar flera teman samtidigt)

Diagrammet visar en tydlig ojämnhet i fördelningen mellan temana, där vissa kategorier dominerar materialet. Dokumentationen framstår därmed inte som tematiskt neutral, utan präglad av selektiva prioriteringar. De mest frekventa temana framstår som särskilt centrala inom ramen för materialets tillkomst, medan andra aspekter av arbetarklassens liv ges mindre utrymme. Även om kategoriseringen i figur 3 bygger på en tolkning av kortens innehåll ger sammanställningen i diagrammet en tydlig översikt över materialets huvudsakliga innehållsliga tyngdpunkter. Särskilt bostad och matvanor återkommer frekvent, vilket tyder på att vardagslivets praktiska och materiella dimensioner stod i centrum. Även arbete och produktion är centrala teman, vilket kan visa att dokumentationspraktiken prioriterade frågor om arbete och försörjning, samtidigt som det skulle kunna spegla ett kulturhistoriskt intresse för förindustriellt hantverk, industrialiseringens konsekvenser och ekonomiska förändringsprocesser. Materialets skildringar av inköp och handel visar på ett intresse för lokal konsumtionshistoria och urbana rörelsemönster, vilket förstärker intrycket av en dokumentationspraktik som ville kartlägga vardagens organisering. Teman som fritid och kläder förekommer också relativt ofta, vilket kan illustrera en dokumentationspraktik med intressen för det personliga och vardagsnära, samt en vilja att dokumentera människors användning av tid och hur de uttrycker sig. Stadens fysiska struktur och gatumiljöer

förekommer mer begränsat, vilket kan tyda på att fokuset främst låg på människors vardagliga liv, snarare än på samhällseliga strukturer eller stadsplanering.

Fördelningen av teman visar därmed att dokumentationspraktiken i hög grad prioriterar det konkreta, materiella och vardagsnära. Fokus låg på arbete, hem, konsumtion och fritid, det vill säga det som kan observeras, beskrivas och systematiseras, samt intresse för materiell kultur. Detta skapar en bild av arbetarklassens liv som ordnat och materiellt definierat, där försörjning, hushåll och vardagsrutiner står i centrum. Materialets tematiska struktur visar också att intervjuerna inte framstår som fria livsberättelser, utan som styrda av förutbestämda frågeområden, vilket samspelar med det Gustavsson visar: att Hanssen utgick från en intervjuguide kopplad till arbetet med *Svensk stad*, vilket innebar att vissa aspekter av vardagen prioriterades redan från början.²⁴⁷ Materialet speglar därför inte bara arbetarklassens vardagsliv, utan också samtida föreställningar om vad som ansågs viktigt att dokumentera och bevara.

Genom Schema Theory kan denna tematiska fördelning förstås som ett uttryck för kulturella scheman som styrde vilka delar av vardagslivet som uppfattades som relevanta och meningsfulla att dokumentera. De återkommande temana kring arbete, hushåll och konsumtion framstår därmed inte som neutrala återgivningar av verkligheten, utan som resultat av samtida tolkningsramar och värderingar. Materialets innehåll speglar därför inte bara verkligheten i sig, utan också de scheman genom vilka detta liv gjordes begripligt och berättelsebart. Detta kan även kopplas till Gustavssons resonemang om tankekollektiv, där forskare och respondenter delade vissa gemensamma föreställningar om vad som var viktigt och autentiskt att dokumentera.²⁴⁸ Gustavsson förklarar detta också som en särskild "blick" som forskare, såsom Hanssen, hade utvecklat och som styrde urvalet av undersökningsobjekt utifrån vad som uppfattades som kulturhistoriskt värdefullt.²⁴⁹ Hon konstaterar också att Hanssens egen röst präglar intervjumaterialet, vilket blir tydligt i detta urval.²⁵⁰ Dahlgren visar även att Hanssen i projektet betonade vikten av att dokumentera hemmets vardagsmiljöer och människors "livsfält", såsom hushållsekonomi, fritidsvanor och

²⁴⁷ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 139, 145.

²⁴⁸ Gustavsson. *Expeditioner i det förflutna*, s. 18-19.

²⁴⁹ Gustavsson. *Expeditioner i det förflutna*, s. 18, 92.

²⁵⁰ Gustavsson. The Small Details in the Archives and the Meaning of a Non-existent Photography from the Home of a Stationer in Helsingborg, s. 182.

bostadsförhållanden.²⁵¹ Detta märks tydligt när man kvantifierar materialets tematiska innehåll.

Här blir det möjligt att skilja mellan det Gustavsson förklarar som det faktiska förflutna och historien, som är berättelser om det förflutna.²⁵² Materialet återger inte verkligheten neutralt utifrån teorin, utan är påverkat av subjektiva prioriteringar och kulturella scheman. Hanssen och redaktionen bakom *Svensk stad* gjorde därmed medvetna urval av vilka miljöer, respondenter och erfarenheter som ansågs representera det "autentiska" förflutna.²⁵³ Gustavssons analys av Hanssens bildtexter visar också att dokumentationen ofta innehöll värdeladdade omdömen, vilket ytterligare understryker att materialet formades av samtida föreställningar, snarare än av objektiv neutralitet.²⁵⁴

6.1.3 Marginaliserade teman i skildringen

Samtidigt som vissa teman dominerar materialet är andra påfallande frånvarande eller kraftigt nedtonade. Särskilt tydligt är frånvaron av individers känslor eller personliga relationer till upplevelser, vilka förekommer sällan och sporadiskt. Respondenterna beskriver i hög grad vad som gjordes i arbetet och i hemmet, men mer sällan hur det upplevdes. Även personliga relationer, intimitet och sexualitet är i stor utsträckning frånvarande, vilket gör att vardagslivet framstår som relativt opersonligt. Fokuset på exempelvis arbete, hushåll, konsumtion, rutiner och materiell kultur skapar en bild av livet som något som kan kartläggas och systematiseras, snarare än upplevas. Detta kan tyda på en dokumentationsform där fakta, rutiner och observerbara förhållanden prioriteras framför emotionella och subjektiva dimensioner.

Konflikter och sociala spänningar är också tydligt marginaliserade. Trots att perioden präglades av strejker och klasskonflikter, förekommer dessa endast i begränsad omfattning.²⁵⁵ Respondenter nämner kortfattat facklig eller politisk aktivitet och vissa strejker, men dessa skildringar utvecklas dock sällan vidare och saknar ofta känslomässiga eller politiska reflektioner.²⁵⁶ Det finns också vissa tillfällen där klasskillnader och sociala hierarkier nämns

²⁵¹ Dahlgren. "Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig", s. 80, 179, 189.

²⁵² Gustavsson. Vem bestämmer vad som ska bli historia?, s. 76, 83, 85.

²⁵³ Se även 6.1.1.

²⁵⁴ Gustavsson. Hur gick det till?, s. 151, 155-156, 160.

²⁵⁵ Fransson & Fredriksson. *Galoschan*, s. 19; Reuterswärd. Kampen för en bättre tillvaro, s. 464.

²⁵⁶ Börje Hanssen, *Intervjusamling*, Helsingborgs museum: Säsongsarbetare 15, 1890-tal, "Fritiden 1"; Handskmakare 17, 1880-tal, "Arbetsvillkor och arbetstid 1"; Urmakare 25, 1890-tal, "Gesäller Social

kortfattat, som hos Grovarbetaren nr. 30 som kort konstaterar att “[k]lasskillnaden var vid början av 1900-talet mycket större än nu”, men inte heller dessa utvecklas i materialet.²⁵⁷ På samma sätt förekommer beskrivningar av fattigdom, men det beskrivs oftast i sakliga och konstaterande termer, utan reflektion kring hur situationen upplevdes känslomässigt.²⁵⁸ Även barnarbete och respondenternas utsatthet under barndomen nämns, exempelvis stuveriarbetaren nr. 42 som beskriver hur han som barn auktionerades bort efter sina föräldrars död, men utvecklas inte vidare genom känslomässiga reflektioner.²⁵⁹ Den emotionella dimensionen förblir därmed till stor del osynlig. Resultatet av detta blir en relativt harmoniserad bild av arbetarklassen, där arbetare framställs som stabila och skötsamma, snarare än som del av konflikter och sociala motsättningar.

Denna frånvaro visar att dokumentationspraktiken i hög grad prioriterar det som uppfattas som sakligt, observerbart och socialt ordnat. Fokus låg på levnadsvillkor, arbete och materiell kultur, medan känslor, konflikter och maktrelationer gavs mindre utrymme. Detta skapar en bild av arbetarklassens liv som relativt stabilt och harmoniskt, trots att historiska förhållanden pekar på omfattande sociala motsättningar och utsatthet.²⁶⁰ Detta kan kopplas till Nilsson resonemang om hur redaktörer för arkivsamlingar under 1940-talet aktivt rensade bort känslouttryck och egna reflektioner, samt anspelningar på sexualia, sjukdom, olycka, konflikter och våld ur dokumentationen för att skapa en mer lämplig och folkbildande berättelse om arbetarklassen, med en “idylliserande effekt”.²⁶¹ Liknande tendenser framträder

Status”, “Arbetsförhållanden 2”; Skomakare 26, 1890-tal, “Gesäll och fabriks, arb., Fritiden 1”; Grovarbetare 27, 1880-90-tal, “Yrkesmiljö 2”, “Fritiden 1”; Garvare 29, 1900-talet, “Ekonomiska förhållanden 1”; Grovarbetare 30, 1890-talet, “Arbetsförhållanden”; Sättare 32, 1900-talet, “Fritiden”; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, “Intresseorganisationer”; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, “Fritiden”; Diversearbetare 47, 1900-talet, “Yrkeslivet 1”, “Yrkeslivet 3”; Hamnarbetare 67, 1890-tal, “Handelsvanor 1”; Gummiarbetare 68, 1918, “Fritiden”; Likkistsnickare 74, 1900-tal, “Fritid”; Hamnarbetare 76, 1890-tal, “Fackförening”; Hamnarbetare 78, 1890-tal, “Politik”.

²⁵⁷ Hanssens intervjusamling: Skomakare 24, Slutet av 1800-talet, “Gesäller och lärlingar - Fritiden - 1890-talet 1”, “Gesäller och lärlingar - Fritiden - 1890-talet 2”; Urmakare 25, 1890-talet, “Gesäller, Social Status”; Grovarbetare 27, 1880-90-tal, “Föda”; Grovarbetare 30, 1890-talet, “Allmänt”; Gummiarbetare 51, 1926-, “Matordning”, “Hushållsarbete 1”.

²⁵⁸ Hanssens intervjusamling: Skomakare 28, 1880-90-talet, “Allm.”; Hamnarbetare 76, 1890-tal, “Inledning 1”; Hamnarbetare 78, 1890-tal, “Uppfostran, Skola”.

²⁵⁹ Hanssens intervjusamling: Grovarbetare 27, 1880-90-tal, “Utbildning”; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, “Arbetsförhållanden”; Stuveriarbetare 42, 1900-talet, “Uppfostran”; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, “Inledning”; Begravningsentreprenören 75, 1880-tal, “Yrkesredogörelse 1”.

²⁶⁰ Fransson & Fredriksson. *Galoschan*, s. 60, 66, 78; Hårdstedt. *Mellan öst och väst*, s. 855, 873; Kvarnström. *Vägen till demokrati*, s. 193; Reuterswärd. *De fattiga och de rika*, s. 294-295, 432, 434; Svanström. *Industrialiseringen*, s. 917.

²⁶¹ Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 221-225.

här, där materialet präglas av en tydlig idylliserande effekt och där erfarenheter och känslor av de beskrivna levnadsförhållandena tystas ned.

Utifrån Schema Theory kan dessa tystnader förstås som resultat av kulturella scheman som styrde vilka erfarenheter som uppfattades som relevanta och berättelsevärda.²⁶² Strauss och Quinn menar att scheman påverkar vilka erfarenheter som uttrycks och vilka som förblir outtalade.²⁶³ I materialet framstår exempelvis arbete, hem och konsumtion som legitima teman, medan känslor, konflikter och subjektiva erfarenheter ges begränsat utrymme. Precis som *e silentio-slutsatser* beskrivits i 3.1.1 som problematiska, ska frånvaron av dessa berättelser och erfarenheter inte uppfattas som att de inte existerade, utan snarare uppfattas som analytiskt betydelsefulla, eftersom de illustrerar vad som ansetts vara legitimt att uttrycka inom de kulturella scheman, med sociala normer, i samtiden för dokumentationen.²⁶⁴ Detta kan även kopplas till Liljas och Skotts forskning om folkminnesarkiv och traditionsinsamlingar, där forskarnas egna intressen och institutionella mål påverkade vad som dokumenterades.²⁶⁵ På liknande sätt kan Hanssens scheman och intressen, samt riktlinjerna från projektet till *Svensk stad*, format vilka teman som prioriterades och vilka som marginaliserades i materialet.²⁶⁶ I linje med Nilssons resonemang om hanteringen av arbetarminnen, kan det också vara så att de marginaliserade temana även bidrog till att forma en berättelse som legitimerade samtidens värderingar och perspektiv.²⁶⁷

6.2 Framställningen av arbetarklassens vardagsliv, med normer och värderingar

6.2.1 Arbetarklassens vardagsliv som disciplinerat och arbetscentrerat

I intervjumaterialet framställs arbetarklassens vardagsliv starkt präglad av arbete, disciplin och fysisk uthållighet. Arbetsdagarna beskrivs ofta som mycket långa och intensiva, där flera respondenter berättar om arbetspass som var mellan 12 och 18 timmar.²⁶⁸ Även nattarbete och

²⁶² Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 49.

²⁶³ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 49.

²⁶⁴ Ågren. Källkritik, s.45.

²⁶⁵ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 4, 13, 153-154, 251-252; Skott. *Folkets minnen*, s. 277.

²⁶⁶ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 4, 13, 153-154, 251-252; Skott. *Folkets minnen*, s. 277.

²⁶⁷ Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 229, 232; Se även 6.3.

²⁶⁸ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Invandring till Helsingborg"; Handskmakare 17, 1880-tal, "Arbetsvillkor och arbetstid 1"; Garvare 18, 1880-tal "Arbetsförhållanden

arbete under helgen förekom.²⁶⁹ Exempelvis beskriver bagarlärningen nr. 46 hur han arbetade från klockan 22 på kvällen till klockan 14 nästa dag och ibland flera dygn i sträck.²⁷⁰ Arbetet framstår därmed som livets centrala punkt, ofta på bekostnad av vila, fritid och familjeliv. Garvaren nr. 29 berättar exempelvis att han som barn knappt såg sin far under skoltiden på grund av arbetet, vilket illustrerar hur arbetet inte bara strukturerade vardagen utan också relationerna inom familjen.²⁷¹

Kroppen framträder samtidigt som det viktigaste arbetsredskapet, men också som något som successivt slits ut, där arbetsvillkoren beskrivs som fysiskt krävande, smutsiga och ibland direkt hälsofarliga.²⁷² Grovarbetaren nr. 30 berättar om tungt manuellt arbete med kol och lastning, medan begravningsentreprenören nr. 75 beskriver hur arbetet med att svärta kistorna gjorde kroppen helt svart av sot och färg.²⁷³ Flera respondenter nämner dessutom sjukdomar och hälsoproblem till följd av arbetet och andra beskriver dåliga arbetsmiljöer med mörka och ohygieniska lokaler.²⁷⁴ Samtidigt framställs kroppsligt slitage som något normalt och förväntat, snarare än som ett problem som ifrågasätts, exempelvis när säsongarbetaren nr. 15 konstaterar att hans föräldrar var "utslitna vid 55 års ålder" uttrycks detta närmast som ett sakligt konstaterande än kritik.²⁷⁵

1"; Skomakare 24, 1900-talet, "Arbetsdag"; Skomakare 28, 1880-90-talet, "Arbetsförhållanden och utbildning"; Garvare 29, 1870-talet, "Allmänt 1"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Arbetsförhållanden"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Yrkesmiljö"; Bagerilärning 46, 1900-talet, "Arbetsdag"; Bagerska 50, 1900-tal, "Arbetsförhållanden"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, Måltider; Gummiarbetare 68, 1918, "Arbetsförhållanden"; Manufakturhandlare/Kontorist 77, 1880-tal, "Arbetsdag", "Arbetsförhållanden".

²⁶⁹ Hanssens intervjusamling: Säsongarbetare 15, 1880-tal, "Fritiden"; Handskmakare 17, 1880-tal, "Arbetsvillkor och arbetsdag 1"; Skomakare 24, 1900-talet, "Arbetsdag"; Skomakare 28, 1880-90-talet, "Arbetsförhållanden och utbildning", "Fritiden"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Arbetsförhållanden"; Sättare 32, 1900-talet, "Arbetsförhållanden, Yrkesmiljö"; Bagarlärning 46, 1900-talet, "Arbetsdag"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Yrkesmiljö"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Arbetsförhållanden"; Bagerilärning 46, 1900-talet, "Arbetsdag"; Bagerska 50, 1900-tal, "Arbetsförhållanden"; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Yrkesredogörelse 1"; Bagarlärning 46, 1900-talet, "Arbetsdag"; Manufakturhandlare/Kontorist 77, 1880-tal, "Arbetsdag".

²⁷⁰ Bagarlärning 46, 1900-talet, "Arbetsdag", Hanssens intervjusamling.

²⁷¹ Hanssens intervjusamling: Garvare 29, 1870-talet, "Allmänt 1"; Bagarlärning 46, 1900-talet, "Arbetsdag".

²⁷² Hanssens intervjusamling: Säsongarbetare 15, 1880-tal, "Levnadsstandard"; Handskmakaren 17, 1880-tal, "Arbetsvillkor och arbetsdag 1", "Arbetsvillkor och arbetsdag 2"; Diversearbetaren 47, 1900-talet, "Yrkeslivet 1", "Yrkeslivet 2"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Arbetsförhållanden"; Mekaniska Verkstadsarbetare 65, 1891-, "Arbetsförhållanden"; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Yrkesredogörelse 2".

²⁷³ Hanssens intervjusamling: Grovarbetare 30, 1890-talet, "Arbetsförhållanden"; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Yrkesredogörelse 2".

²⁷⁴ Hanssens intervjusamling: Handskmakaren 17, 1880-tal, "Arbetsvillkor och arbetsdag 1", "Arbetsvillkor och arbetsdag 2"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Bostad 2"; Diversearbetaren 47, 1900-talet, "Yrkeslivet 1", "Yrkeslivet 2"; Mekaniska Verkstadsarbetare 65, 1891-, "Arbetsförhållanden".

²⁷⁵ Säsongarbetare 15, 1880-tal, "Levnadsstandard", Hanssens intervjusamling.

En annan tydlig aspekt av vardagslivet är den ekonomiska osäkerheten. Arbetet var ofta säsongsbundet och beroende av efterfrågan, årstid, väder och tillgång på arbete, där flera respondenter beskriver perioder av arbetslöshet eller oregelbundna inkomster.²⁷⁶ Exempelvis berättar hamnarbetaren nr 78 att arbetet endast fanns när båtar anlände till hamnen, medan andra beskriver hur de tvingades ta flera arbeten samtidigt för att få ekonomin att gå ihop.²⁷⁷ Detta skapar en bild av vardagen som präglad av osäkerhet och ständig anpassning till yttre omständigheter.

Lönerna framstår generellt som låga och ojämna. Vissa respondenter beskriver mycket små inkomster, medan tekniskt kunniga eller mekaniserade yrken ibland gav något bättre betalt.²⁷⁸ Samtidigt framträder tydliga hierarkier inom arbetslivet. Lärlingstiden beskrevs ofta som hård och disciplinär, där yngre arbetare förväntades underordna sig äldre och mer erfarna yrkesmän.²⁷⁹ Från urmakaren nr. 25 framgår även yttringar om att vissa yrken, som urmakare, ansågs ha högre social status än exempelvis murare eller skomakare och att detta även påverkade vem man umgicks med.²⁸⁰ Materialet visar därmed interna hierarkier även inom arbetarklassen och hantverkarskiktet.

Barnarbete framstår också som en självklar del av arbetsslivet, där flera respondenter berättar att de började arbeta redan vid 8-12 års ålder.²⁸¹ I familjeföretag framställs det som vanligt att

²⁷⁶ Hanssens intervjusamling: Säsongarbetare 15, 1880-tal, "Invandring till Helsingborg", "Förrådshushållning"; Grovarbetare 27, 1880-90-tal, "Yrkesmiljö 1", "Yrkesmiljö 2", "Säsongarbete"; Skomakare 28, 1880-90-talet, "Arbetsförhållanden och utbildning"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Arbetsförhållanden och inkomst"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Yrkesförhållanden"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Yrkesmiljö"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Fritid"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Arbetsförhållanden"; Gummiarbetare 68, 1918, "Fritiden"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Måltider".

²⁷⁷ Hanssens intervjusamling: Skomakare 28, 1880-90-talet, "Arbetsförhållanden och utbildning"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Yrkesmiljö"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Arbetsförhållanden"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Arbetsförhållanden"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Måltider".

²⁷⁸ Hanssens intervjusamling: Garvar 18, 1880-tal, "Arbetsförhållanden 1"; Urmakare 25, 1890-talet, "Arbetsförhållanden 1", "Arbetsförhållanden 2"; Grovarbetaren 27, 1880-90-tal, "Yrkesmiljö 1"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Arbetsförhållanden"; Sättare 32, 1900-talet, "Arbetsförhållanden, Yrkesmiljö"; Arbetare 35, 1880-talet, "Arbetsförhållanden"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Arbetsförhållanden"; Diversearbetare 47, 1900-talet, "Yrkeslivet 2".

²⁷⁹ Hanssens intervjusamling: Säsongarbetare 15, 1880-90-tal, "Spritvanor", "Gesäller"; Skomakare 24, Slutet av 1800-talet, "Skohantverkets övergång till skoflickeri 1", "Skohantverkets övergång till skoflickeri 2", "Skohantverkets övergång till skoflickeri 3", "Skohantverkets övergång till skoflickeri 4", "Skohantverkets övergång till skoflickeri 5", 1900-talet, "Arbetsförhållanden landsbygd 1", "Arbetsförhållanden landsbygd 2"; Urmakare 25, 1890-talet, "Gesäller, Social Status", "Allmänna förhållanden 2"; Skomakare 26, 1880-1890-talet, "Arbetsförhållanden 1"; Garvare 29, Allmänt, "Allmänt 1"; Gaberilärning 46, 1900-talet, "Arbetsförhållanden - Lärling".

²⁸⁰ Urmakare 25, 1890-talet, "Gesäller, Social Status", Hanssens intervjusamling.

²⁸¹ Hanssens intervjusamling: Grovarbetare 27, 1880-90-tal, "Utbildning"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Arbetsförhållanden"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Uppfostran"; Stuveriarbetare 42,

barn hjälpte till tidigt, samtidigt som deras värde ibland bedömdes utifrån fysisk styrka och arbetsförmåga.²⁸² Arbete framstår därmed som något som internaliseras redan från tidig ålder och som en naturlig del av människans liv och identitet.

Trots de hårda villkoren innehåller materialet även tecken på förändring. Facklig organisering nämns som en viktig faktor bakom förbättrade arbetsvillkor och lön, samt kortare arbetstid.²⁸³ Några respondenter beskriver även politiskt engagemang och deltagande i strejker, samtidigt som förbättringarna ofta framställs som gradvisa och pragmatiska snarare än som resultatet av öppna konflikter.²⁸⁴ Industrialismen beskrivs dessutom både som en möjlighet och som ett hot, där vissa yrkesgrupper framställs få högre inkomster genom teknisk utveckling, medan andra hantverkare tvingades lägga ner sina verksamheter på grund av konkurrensen från fabriker.²⁸⁵

Intervjumaterialet konstruerar därmed en bild av arbetarklassen som plikttrogen, uthållig och arbetscentrerad. Arbetet framstår som en moralisk dygd, där disciplin, självupppoffring och fysisk uthållighet värderas högt. Att kroppen slits ut blir en förväntad del av livsförloppet, snarare än något som ifrågasätts. Detta tyder på att individens värde i hög grad kopplades till arbetsförmåga och produktivitet. Genom Schema Theory kan dessa återkommande skildringar förstås som uttryck för scheman där arbete, disciplin och uthållighet internaliseras som centrala värden inom arbetarklassens livsvärld. Att utslitna kroppar, sjukdom och ekonomisk osäkerhet ofta beskrivs snarare än kritiserats visar hur sådana erfarenheter blivit

1900-talet, "Uppfostran"; Diversearbetare 47, 1900-talet "Yrkeslivet 1"; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Inledning"; Begravningsentreprenören 75, 1880-tal, "Yrkesredogörelse 1".

²⁸² Hanssens intervjusamling: Grovarbetare 27, 1880-90-tal, "Utbildning"; Diversearbetare 47, 1900-talet, "Yrkeslivet 1"; Begravningsentreprenören 75, 1880-tal, "Yrkesredogörelse 1".

²⁸³ Hanssens intervjusamling: Handsmakaren 17, 1880-tal, "Arbetsvillkor och arbetstid 1"; Skomakare 24, 1918-1930, "Arbetstid"; Urmakare 25, 1890-talet, "Arbetsförhållanden 1", "Arbetsförhållanden 2"; Grovarbetare 27, 1880-90-tal, "Yrkesmiljö 2"; Garvare 29, 1900-talet, "Ekonomiska förhållanden 1"; Skomakare 24, 1920, "Arbetstid"; Stuveriarbetaren 33, 1900-talet, "Yrkesförhållanden"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Yrkesmiljö"; Diversearbetare 47, 1900-talet, "Yrkeslivet 1"; Manufakturhandlare/Kontorist 77, 1880-tal, "Arbetstid", "Arbetsförhållanden".

²⁸⁴ Hanssens intervjusamling: Skomakaren 26, 1890-tal, "Gesäll och fabriks, arb. Fritiden 1"; Grovarbetare 27, 1880-90-tal, "Fritiden 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Arbetsförhållanden"; Sättare 32, 1900-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetaren 33, 1900-talet, "Yrkesförhållanden"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Intresseorganisationer"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Fritiden"; Diversearbetare 47, Början av 1900-tal, "Yrkeslivet 1", "Yrkeslivet 3"; Gummiarbetare 68, 1918, "Fritiden"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Fackförening"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Politik".

²⁸⁵ Hanssens intervjusamling: Skomakare 24, 1900-talet, "Arbetsförhållanden landsbygd 2", "Arbetsförhållanden landsbygd 3", "Skohantverkets övergång till skoflickeri 2", "Skohantverkets övergång till skoflickeri 3"; Urmakare 25, 1890-talet, "Klocktyper och försäljning"; Skomakare 26, 1890-tal, "Industriskomakeri"; Garvaren 29, "Allmänt"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Arbetsförhållanden"; Diversearbetare 47, 1900-talet, "Yrkeslivet 2".

normaliserade genom gemensamma livsvillkor och sociala erfarenheter. Materialet speglar därför inte bara arbetarklassens vardagsliv, utan också de kulturella tolkningsramar genom vilka arbete kopplades till plikt, respektabilitet och människovärde.

6.2.2 Könsroller och den osynliga arbetaren

Materialet visar tydligt att vardagslivet präglas av en traditionell könsuppdelad arbetsordning. Mäns arbete inom produktion, hantverk, hamn eller industri ges stort utrymme och beskrivs ofta i detalj.²⁸⁶ Samtidigt framträder kvinnors arbete främst i relation till hushåll, omsorg och reproduktion, där flera respondenter berättar att männen arbetade utanför hemmet, medan kvinnor ansvarade för hushållets dagliga funktion, såsom inköp, sömnad, matlagning och barnomsorg.²⁸⁷ Kvinnor framställs därmed genomgående som ansvariga för hushållsarbetet, samtidigt som deras arbete inom hemmet ofta framstår som självklart och inte problematiserat. Detta syns exempelvis hos stuveriarbetaren nr. 37 som säger att män utan hustru "givetvis" åt på krog, vilket ytterligare visar hur matlagning och omsorg betraktades som kvinnliga ansvarsområden.²⁸⁸ Kvinnor förekommer ofta i roller som pigor, hustrur och döttrar, medan deras egna röster i stor utsträckning saknas eller förmedlas genom män.²⁸⁹

²⁸⁶ Se 6.2.1

²⁸⁷ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-90-tal, "Måltider 1"; Handskmakaren 17, 1870-tal, "Större hushåll, Inköp", "Allmänna förhållanden", 1880-tal, "Arbetsvillkor och arbetstid 1", "Arbetsprocesser", "Hushåll"; Garvare 18, 1880-tal, "Arbetsförhållanden 2"; Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Förrådshushållning 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Kläder"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Måltider"; Sättare 32, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Måltider"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Mat"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Hushållsarbetet", "Föda 1", "Fritid"; Stuveriarbetare 42, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Arbetsförhållanden"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Matordning, hushållsarbete"; Statare 51, 1905-1923, "Arbetsförhållanden - Mathushållning 1"; Hamnarbetare 56, 1922, "Matordning, hushållsarbete", "Bostaden 1"; Gummiarbetare 68, 1918, "Arbetsförhållanden"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Kläder", "Inledning"; Gummifabriks arbeterska 70, 1924-1930, "Hushållsarbete, Matvanor"; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Hushållsarbete"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Kläder", "Dagens vanor"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Bosättning 1", "Matinköp", "Arbete i hemmet".

²⁸⁸ Stuveriarbetare 37, 1890-talet, Måltider, Hanssens intervjusamling.

²⁸⁹ Se även figur 2 och register i bilagor 9.1; Hanssens intervjusamling: Handskmakaren 17, 1870-tal, "Större hushåll, Inköp", "Allmänna förhållanden", "Större hushåll. Inköp", 1880-tal, "Arbetsvillkor och arbetstid 1", "Arbetsprocesser", "Hushåll", Början 1900-tal, "Arbetsförhållanden 2"; Garvare 18, 1880-tal, "Arbetsförhållanden 2"; Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Förrådshushållning 1"; Urmakare 25, 1890-talet, "Gesäll-piga, social status"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Kläder"; Garvare 29, 1870-talet, "Kunder och avsättning"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Måltider"; Sättare 32, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Måltider"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Mat"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Hushållsarbetet"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Arbetsförhållanden", "Bostadsförhållanden 1"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Matordning, hushållsarbete"; Statare 51, 1905-1923, "Arbetsförhållanden - Mathushållning 1"; Gummiarbetare 52, 1926-, "Matordning, hushållsarbete 1"; Hamnarbetare 56, 1922, "Matordning, hushållsarbete", "Bostaden 1"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Kläder"; Gummifabriks arbeterska 70, 1924-1930, "Hushållsarbete, Matvanor"; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Hushållsarbete", "Yrkesredogörelse"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Kläder", "Inledning 1"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Bosättning 1", "Matinköp", "Arbete i hemmet".

Detta speglar både den historiska könsordningen och ett perspektiv inom dokumentationen där kvinnors erfarenheter ges mindre utrymme. Materialet framställer också att vissa kvinnor slutade med lönearbete efter giftermålet, vilket även pekar på en norm där kvinnans primära plats ansågs vara hemmet och mannen förväntades stå för försörjningen.²⁹⁰

En tydlig norm i materialet är dock att kvinnor ofta framställs ha en dubbel arbetsbörda både utanför och inom hemmet.²⁹¹ Exempelvis berättar säsongsarbeten nr. 15 om hur hans hustru både arbetade på fält och med djurskötsel, samtidigt som hon ansvarade för hem och barn.²⁹² På liknande sätt beskriver begravningsentreprenören nr. 75 kortfattat hur hans fru arbetade inom företaget med att svepta lik, men samtidigt skötte hushållsarbetet.²⁹³ Kvinnornas arbete framställs därmed som avgörande för vardagens funktion, men samtidigt som självklart och därför mindre synligt än männens arbete. I familjeföretag framträder kvinnor ofta som ständig arbetskraft, utan att ges samma yrkesstatus som männen, exempelvis hos garvaren nr. 18 eller garvaren nr. 29 där kvinnor hjälper till med butik och produktion, medan männens arbete ges större erkännande genom yrkestitlar och detaljerade beskrivningar.²⁹⁴ Samtidigt nämns flera kvinnor som arbetade och ofta under längre tid, som bland annat städerskor, baderskor, försäljare eller fabriksarbetare, exempelvis stuveriarbetarens nr. 31 hustru som arbetat som städerska i 20 år eller stuveriarbetarens nr. 37 fru som sålde grönsaker på torget i 35 år.²⁹⁵ Trots detta beskrivs de främst genom sin relation till mannen, där Hanssens yrkeskategorisering av respondenterna dessutom osynliggör kvinnornas arbete i materialet. Flera av de kvinnliga respondenterna identifieras, som tidigare nämnt, genom en manlig

²⁹⁰ Hanssens intervjusamling: Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Arbetsförhållanden"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Inledning".

²⁹¹ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Invandring till Helsingborg"; Stuveriarbetare 27, 1890-talet, "Hustruns arbete"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Arbetsförhållanden"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Arbetsförhållande"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Yrkesmiljö"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Arbetsförhållanden"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Hustruns arbete"; Stuveriarbetare 39, 1930-talet, "Arbetsförhållanden 2"; Statare nr 51, 1905-1923, "Arbetsförhållanden, Mathushållning 1"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Inledning"; Gummiarbetare 68, 1918, "Arbetsförhållanden"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Matinköp".

²⁹² Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Invandring till Helsingborg", Hanssens intervjusamling.

²⁹³ Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Yrkesredogörelse 2", Hanssens intervjusamling.

²⁹⁴ Hanssens intervjusamling: Handskmakare 17, 1870-tal, "Arbetsförhållanden 2"; Garvare 18, 1880-tal, "Arbetsförhållanden 2"; Garvaren 29, 1870-talet, "Kunder och avsättning 1"; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Yrkesredogörelse 2".

²⁹⁵ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Invandring till Helsingborg"; Stuveriarbetare 27, 1890-talet, "Hustruns arbete"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Arbetsförhållanden"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Arbetsförhållande"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Yrkesmiljö"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Arbetsförhållanden"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Hustruns arbete"; Stuveriarbetare 39, 1930-talet, "Arbetsförhållanden 2"; Statare nr 51, 1905-1923, "Arbetsförhållanden, Mathushållning 1"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Inledning"; Gummiarbetare 68, 1918, "Arbetsförhållanden"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Matinköp".

anhörigs yrke, snarare än genom egna arbetsuppgifter eller yrkestitlar, exempelvis benämns kvinnor som "Fotograf" nr. 57, fast hon var piga hos fotografen, eller "Ingenjör" nr. 66, när hon var piga hos ingenjören.²⁹⁶ Endast i vissa fall framträder självständiga kvinnliga yrkesroller, som exempelvis gummifabriks arbeterskan nr. 70 eller bagerskan nr. 50.²⁹⁷ Detta speglar en norm där kvinnors identitet inte främst kopplas till deras eget arbete och yrkesroll.

När kvinnor själva kommer till tals nyanseras bilden av kvinnan i hemmet och denna dubbla arbetsbörda ytterligare, där dottern till fiskaren nr. 23 exempelvis beskriver hur hennes mor ansvarade för inköp och saltning av maten, samtidigt som hon deltog i fiskearbetet genom att sköta nät och krokare.²⁹⁸ Frun till en sockerbruksarbetare nr. 49 berättar på liknande sätt om hur hon kombinerade skötsel av hemmet med arbete som sömmerska.²⁹⁹ Dessa berättelser tydliggör att kvinnors arbete var centralt för både hushållsekonomin och vardagens funktion, även om det sällan erkändes som självständigt arbete. Att kvinnor arbetade utanför hemmet framstår däremot inte som något positivt, exempelvis när Hamnarbetaren nr. 78 stolt framställer hur hans fru "bara" behövde sköta hemmet och att hon därav inte behövde "slita ont" som de andra "arma kvinnorna".³⁰⁰

Även fritid och socialt liv framstår som könsuppdelade. Män beskrivs ofta som delaktiga i krogliv, politik och föreningsliv, medan kvinnors fritid i högre grad kretsar kring hem och arbete.³⁰¹ Handlaren nr. 22 uttrycker detta tydligt genom att säga att "Kvinnorna skötte sina hem. Spelade ej kort".³⁰² Frun till hamnarbetaren nr. 56 beskriver samtidigt hur hushållsarbetet fortsatte oavbrutet och saknade tydliga pauser mellan vardag och helg.³⁰³ Krogar och offentliga miljöer framställdes dessutom som manliga sfärer, medan kvinnor

²⁹⁶ Se bilaga 9.1

²⁹⁷ Se även register i bilagor 9.1; Hanssens intervjusamling: Gummifabriks arbeterska 70, 1924-1930, "Arbetsförhållanden, Yrkesarbetet"; Bagerska 50, 1900-tal, "Arbetsförhållanden".

²⁹⁸ Hanssens intervjusamling: Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Matvanor", "Fisk", "Grönsaker", "Förråd", "Bröd", "Inköp", "Inköp Allmänt"; Okänd 21, 1943, "Hushåll, Inköp"; Fiskare 23, 1870, "Mjök", "Bröd", "Inköp 1", "Inköp 2", "Kläder", "Torghandel", "Karameller", "Cikoria", "Smed", "Kringgångshandel", "Dricka", "Papper", "Sybehör", "Möbler inköp", "Beställning av husgeråd resp. inköp"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Matordning, hushållsarbete"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Inledning"; Småföretagare 73, 1860-1880, "Familjens sysselsättning"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Dagens vanor".

²⁹⁹ Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Matordning, hushållsarbete", Hanssens intervjusamling.

³⁰⁰ Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Arbete i hemmet", Hanssens intervjusamling.

³⁰¹ Hanssens intervjusamling: Handlare 22, 1890-talet, "Fritid 1"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Fritid"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Arbetsförhållanden, Krogen vid Statten"; Hamnarbetare 56, 1922, "Fritiden".

³⁰² Handlare 22, 1890-talet, "Fritid 1", Hanssens intervjusamling.

³⁰³ Hamnarbetare 56, 1922, "Fritiden", Hanssens intervjusamling.

förknippas med hemmet och den privata sfären.³⁰⁴ Även inom fackligt och politiskt arbete framstår männen som de aktiva politiska subjekten, medan kvinnor beskrivs som stödjande genom praktiska uppgifter, exempelvis genom att hämta kaffe.³⁰⁵

Det finns dock vissa exempel där könsrollerna tillfälligt förändras, som exempelvis hos gummiarbetaren nr. 52 där hustrun är sjuk, vilket gjorde att mannen och barnen tog över hushållsarbetet.³⁰⁶ Även gummiarbetaren nr. 68 beskriver hur han och hustrun arbetade lika mycket i gummifabriken, vilket gjorde att de var tvungna att dela på sysslorna hemma.³⁰⁷ Dessa situationer synliggör hur starkt de traditionella könsnormerna annars strukturerade arbetsfördelningen, eftersom det krävdes särskilda omständigheter för att rollerna skulle omförhandlas.

Materialet visar därmed att framställningen av arbetarklassens vardagsliv präglades av en tydlig könsuppdelning, där mäns arbete synliggjordes och värderades högre, medan kvinnors arbete framställdes som självklart och därmed osynligt. Trots att Hanssen enligt Gustavsson betonade vikten av att dokumentera kvinnors erfarenheter, utgör kvinnor en minoritet av respondenterna och deras erfarenheter framträder alltså ofta indirekt genom manliga berättelser.³⁰⁸ Dokumentation kan även spegla 1940-talets könsnormer och hemmafruideal. Jonsson betonar hur kvinnor under perioden ofta definieras i relation till män, främst som maka och ansvariga för hemmet, medan männen utgjorde norm för offentlighet och försörjning.³⁰⁹ Detta syns även i materialet, där män oftast berättar om kvinnors arbete och där kvinnor ibland identifieras genom manliga anhörigas yrkestitlar.³¹⁰ Könsrollerna i materialet speglar även Ambjörnssons skötsamhetsideal, där det goda arbetarklasshemmet ansågs bygga på fasta könsroller med kvinnan knuten till hemmet och mannen till arbetet och offentligheten, vilket även kan identifieras i materialet.³¹¹ Arnberg och Hagström visar på liknande sätt hur kvinnor förväntades hålla sig inom hemmets sfär, medan arbetaren

³⁰⁴ Hanssens intervjusamling: Handlare 22, 1890-talet, "Fritid 1"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Fritid"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Arbetsförhållanden, Krogen vid Statten".

³⁰⁵ Hanssens intervjusamling: Skomakare 26, 1890-tal, "Gesäll och fabriks, arb., Fritiden 1"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Intresseorganisationer"; Likkistsnickare 77, 1900-tal, "Fritid".

³⁰⁶ Gummiarbetare 52, 1926, "Matordning hushållsarbete 1", "Fritiden", Hanssens intervjusamling.

³⁰⁷ Gummiarbetare 68, 1918, "Arbetsförhållanden", "Mat- och hushållsarbete", Hanssens intervjusamling.

³⁰⁸ Se 6.1.1; Gustavsson. Hur gick det till?, s. 139.

³⁰⁹ Jonsson. "En karl blir inte människa förrän han gifter sig", s. 28-32, 33-34.

³¹⁰ Se bilaga 6.1 och bilaga 9.1.

³¹¹ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 147, 227.

framställdes som maskulin.³¹² Detta återspeglas tydligt i intervjumaterialet, där mäns arbete i produktionen synliggörs och kvinnorna associeras till hemmet, där deras lönearbete nämns mycket kortfattat och inte lika detaljerat som männens. Detta ligger nära 1940-talets normer om hemmafruideal, som enligt Lövgren uttrycker en politisk strävan att knyta kvinnor till hemmet genom rationalisering och professionalisering av hushållsarbetet.³¹³

Utifrån Schema Theory kan dessa könsroller förstås som uttryck för scheman som definierar vad som uppfattas som naturlig arbetsfördelning. Scheman där manligt arbete kopplas till produktion och offentlighet, medan kvinnors arbete associeras med hushåll och omsorg har aktiverats i framställningen, där kvinnors arbete inte betraktas som arbete i egen rätt. Samtidigt kan det faktum att kvinnor framställs med en dubbla arbetsbörda antyda att flera scheman samexisterar, men har olika status i berättelserna, i enlighet med connectionism.³¹⁴ Variationerna, där männen tillfälligt tar över hushållsarbetet, kan därmed förstås som situationer, där scheman om könsroller tillfälligt omförhandlas eller störs. Materialet synliggör alltså hur tolkningsramar kring kön inte bara beskriver arbetsfördelning, utan aktivt producerar den som naturlig i berättelserna.

6.2.3 Hemmet och den materiella vardagens organisering

Intervjumaterialet beskriver arbetarklassens vardagsliv i hemmet som starkt präglad av trångboddhet, låg materiell standard och bostäder som behövde fylla flera funktioner samtidigt. Beskrivningarna fokuserar ofta på konkreta materiella förhållanden och ger en tydlig bild av hur vardagen organiserades i praktiken. Ett återkommande tema är alltså den omfattande trångboddheten, där flera av respondenterna berättar att familjer bodde i lägenheter med ett eller två rum och kök.³¹⁵ Hela familjer, som ibland bestod av 6-10

³¹² Arnberg & Hagström. *Wartime segmentation*, s. 591, 605.

³¹³ Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 23, 25, 55-56, 61-62.

³¹⁴ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 53-54.

³¹⁵ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 1880-tal, "Bostad"; Handskmakare 17, 1870-tal, "Hantverkare och småfolk. Bostäder"; Skomakare 24, 1920, "Primärmiljö"; Urmakare 25, 1890-talet, "Gesällbostad", "Bostad 1"; Skomakare 26, 1880-1890-talet, "Gesäll och fabriks, arb., Bostad"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Bostadsförhållanden"; Sättare 32, 1900-talet, "Arbetsförhållanden - Bostadsförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 1", "Bostadsförhållanden 2", "Bostadsförhållanden 3"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Bostad, Föräldrahemmet 1", Bostad, Föräldrahemmet 2"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Bostadsmiljö 1"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Bostadsförhållanden"; Stuveriarbetare 39, 1930-talet, "Bostadsförhållanden"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, Bostadsförhållanden 1, "Bostadsförhållanden 2"; Hamnarbetare 56, 1922, "Matordning,

personer, kunde sova i samma rum, vilket visar hur kollektivt boende och brist på privatliv var normaliserat.³¹⁶

Bostäderna framställs också som präglade av bristfälliga sanitära förhållanden. Toaletten låg ofta ute på gården och kunde enligt stuveriarbetaren nr. 37 delas av "två-tre familjer", medan rinnande vatten och avlopp i många fall saknades.³¹⁷ Vatten fick ofta hämtas från gårdspumpar och sopor eller smutsvatten hanteras manuellt på gården.³¹⁸ Köken beskrivs som mycket små och enkelt utrustade, ibland med äldre typer av spisar.³¹⁹ Frun till plåtslagaren nr. 54 beskriver exempelvis sin spis som "murad med ett hål att elda i och en järnskiva med ringar att lägga över hålet".³²⁰ Även belysningen beskrivs som bristfällig och bestående av fotogenlampor, vilket påverkade vardagen direkt.³²¹ Fabriksarbetaren nr. 69 berättar

Hushållsarbete"; Mekaniske Verkstadsarbetare 65, 1891-, "Bostad, köket"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Bostad"; Manufakturhandlare/Kontorist 77, 1880-tal, "Bostad".

³¹⁶ Hanssens intervjusamling: Stuveriarbetare 15, 1880-tal, "Invandring till Helsingborg"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Bostad, Föräldrar hemmet 1", "Bostad, Föräldrar hemmet 2"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 2"; Statare 51, 1905-1923, "Inledning"; Gummiarbetare 1926, "Inledning"; Hamnarbetare 56, 1922, "Matordning, Hushållsarbete"; Murarens fränskilda 61, 1931, "Inledning"; Specerihandlare 62, 1895, "Inledning"; Mekaniske Verkstadsarbetare 65, 1891-, "Inledning", "Bostad, köket".

³¹⁷ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Måltidsvanor", "Husgeråd"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 2"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Bostad 2"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Bostad, Föräldrahemmet 3"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Bostad 2"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 2"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Bostad, Kök"; Plåtslagare 54, 1883-, "Bostad"; Fotograf 57, 1875-, "Bostad 1"; Specerihandlare 62, 1895, "Bostad"; Manufakturhandlare 64, 1894-, "Bostad, kök"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Bostad, köksmiljö"; Militärskräddare 71, 1860-70 tal, "Bostad"; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Bostadsvanor"; Småföretagare 73, 1860-1880, "Bostad, köket"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Bostad"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Bostad"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Bostad".

³¹⁸ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Måltidsvanor", "Husgeråd"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 2"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Bostad 2"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Bostad, Föräldrahemmet 3"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Bostad 2"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 2"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Bostad, Kök"; Plåtslagare 54, 1883-, "Bostad"; Fotograf 57, 1875-, "Bostad 1"; Specerihandlare 62, 1895, "Bostad"; Manufakturhandlare 64, 1894-, "Bostad, kök"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Bostad, köksmiljö"; Militärskräddare 71, 1860-70 tal, "Bostad"; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Bostadsvanor"; Småföretagare 73, 1860-1880, "Bostad, köket"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Bostad"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Bostad"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Bostad".

³¹⁹ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Husgeråd"; Handskmakare 17, 1870-tal, "Självhushållning"; Skomakare 24, 1914, "Primärmiljö 1"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Bostad 1"; Urmakare 25, 1890-talet, "Bostad 2"; Skomakare 26, 1880-1890-talet, "Gesäll och fabriks, arb., Bostad"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 1"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Bostad 1"; Arbetare 35, 1880-talet, "Bostad, Föräldrarhemmet 1"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Bostad 1"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Bostad, Kök", "Matordning, hushållsarbete"; Bagerska 50, 1890-tal, "Bostad"; Plåtslagare 54, 1883, "Bostad"; Hamnarbetare 56, 1922, "Bostaden 1"; Mekaniske verkstadsarbetare 65, 1891-, "Bostaden, köket"; Ingenjör 66, 1905, "Bostad, kök"; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Bostadsvanor"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Bostad".

³²⁰ Bostad 1; Plåtslagare 54, 1883, "Bostad", Hanssens intervjusamling.

³²¹ Hanssens intervjusamling: Skomakare, 1914, "Primärmiljö 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 1"; Bagerska 50, 1890-tal, "Bostad"; Hamnarbetare 56, 1922, "Bostaden 2";

exempelvis att barnen måste göra sina läxor "genast [...] för ljusets skull".³²² Här blir det tydligt hur de materiella villkoren påverkade familjernas vardagsliv och möjligheter, bland annat barnens skolgång.

Trots de materiella begränsningarna framstår hemmet som en organiserad och strukturerad plats. Ett tydligt mönster är uppdelningen mellan vardagsrum och så kallade finrum eller "bästerum".³²³ Finrummet användes sällan i vardagen, men framstår som en symbol för respektabilitet och social status.³²⁴ Grovarbetaren nr. 30 beskriver exempelvis att det viktigaste var "känslan av att ha representativt rum".³²⁵ Stuveriarbetarna nr. 36 och nr. 34 beskriver dessutom hur dörren dit oftast var stängd.³²⁶ Finrummen framställs ofta som möblerade med finare möbler, prydnadssaker och textilier trots familjens begränsade resurser och utrymme.³²⁷ Samtidigt levde familjerna huvudsakligen i köket, som fungerade som vardagsrum, arbetsrum och ofta sovrum.³²⁸ Stuveriarbetaren nr. 34 berättar även att

Specerihandlare 62, 1895, "Bostad"; Änka efter banvakt, 1913, "Bostad, Kök"; Manufakturhandlare 64, 1894, "Bostad, kök"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Bostad, köksmiljö"; Fabriksarbetare 69, 1910-, "Kökets miljö 1" Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Bostadsvanor".

³²² Fabriksarbetare 69, 1910-, "Kökets miljö 1", Hanssens intervjusamling.

³²³ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-talet, "Bostad"; Handskmakare, 1870-tal, "Hantverkare och småfolk. Bostäder"; Skomakare 24, 1914, "Primärmiljö 1", 1920, "Primärmiljö"; Urmakare 25, 1890-talet, "Gesällbostad", "Bostad 1", "Bostad 2"; Skomakare 26, 1890-tal, "Gesäll och fabriks, arb. Bostad"; Garvare 29, Allmänt, "Bostadsförhållanden 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Bostad 2", "Finrum", "Bostad 2", "Bostad"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Bostadsförhållanden"; Sättare 32, 1900-talet, "Arbetsförhållanden, Bostadsförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 3"; Stuveriarbetaren 34, 1880-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Grovarbetare 40; 1880-talet, "Bostad 2"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 2"; Stuveriarbetare 42, 1900-talet, "Bostad 3"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 3", "Bostadsförhållanden 4"; Statäre 51, 1905-1923, "Inledning".

³²⁴ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-talet, "Fritid i hemmen"; Skomakare 24, 1920, "Primärmiljö"; Urmakare 25, 1890-talet, "Gesällbostad", "Bostad 1", "Bostad 2"; Skomakare 26, 1890-tal, "Gesäll och fabriks, arb. Bostad"; Garvare 29, Allmänt, "Bostadsförhållanden 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Bostad 2", "Finrum", "Bostad"; Sättare 32, 1900-talet, "Arbetsförhållanden - Bostadsförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 3"; Stuveriarbetaren 34, 1880-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Bostadsmiljö 1"; Stuveriarbetare 38, 1930-talen, "Bostadsförhållanden"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 2".

³²⁵ Grovarbetare 30, 1890-talet, "Finrum", Hanssens intervjusamling.

³²⁶ Hanssens intervjusamling: Stuveriarbetaren 34, 1880-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Bostadsmiljö 1".

³²⁷ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-talet, "Fritid i hemmen"; Skomakare 24, 1920, "Primärmiljö"; Urmakare 25, 1890-talet, "Gesällbostad", "Bostad 1", "Bostad 2"; Skomakare 26, 1890-tal, "Gesäll och fabriks, arb. Bostad"; Garvare 29, Allmänt, "Bostadsförhållanden 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Bostad 2", "Finrum", "Bostad"; Sättare 32, 1900-talet, "Arbetsförhållanden - Bostadsförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 3"; Stuveriarbetaren 34, 1880-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Bostadsmiljö 1"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 2".

³²⁸ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Bostad", "Måltidsvanor"; Skomakare 24, 1900-talet, "Primärmiljö 1", 1914, "Primärmiljö"; Urmakare 25, 1890-talet, "Bostad 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Sättare 32, 1900-talet, "Arbetsförhållanden - Bostadsförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 1", "Bostadsförhållanden 3"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Bostad, Förädlrarhemmet 2";

finrummet användes som sovplats när trångboddheten blev för stor, vilket visar hur idealet om ett representativt hem samexisterade med ekonomisk nödvändighet.³²⁹ Uppdelningen visar hur normer om ordning och respektabilitet även var viktiga under ekonomiskt knappa och trångbodda förhållanden.

Köket framträder alltså som hemmets centrum och en tydlig multifunktionell plats, där man lagade mat, sov och tvättade sig.³³⁰ Möblering framställs som enklare än i finrummet och förvaringslösningarna ofta improviserade, samtidigt som utdragbara möbler användes för att maximera utrymmet.³³¹ Pigan hos högkaren nr. 62 beskriver exempelvis kastruller som låg "upplagda på en bräda under bordet".³³² Detta visar en vardag präglad av praktisk anpassning och flexibilitet.

Det förekom också att familjer hyrde ut rum (ofta finrummet) eller tog inneboende för att klara hyran, även i redan mycket trånga bostäder, vilket även betonar trångboddheten.³³³ I vissa hushåll suddades dessutom gränsen mellan arbete och hem ut. Dotter till diverseförsäljare nr. 73 beskriver exempelvis hur hela familjen kunde arbeta, äta och sova i samma rum, medan begravningsentreprenören nr. 75 och manufakturhandlaren/kontoristen

Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Bostad 2"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 42, 1900-talet, "Bostad 3"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 2", "Bostadsförhållanden 3", "Bostadsförhållanden 4"; Änka efter banvakt 63, 1913-, "Bostad, Kök"; Manufakturhandlare/Kontorist 77, 1880-talet, "Bostad".

³²⁹ Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Bostad 1", Hanssens intervjusamling.

³³⁰ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Bostad", "Måltidsvanor"; Skomakare 24, 1900-talet, "Primärmiljö 1", 1914, "Primärmiljö"; Urmakare 25, 1890-talet, "Bostad 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Sättare 32, 1900-talet, "Arbetsförhållanden - Bostadsförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 1", "Bostadsförhållanden 3"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Bostad, Föräldrarhemmet 1", "Bostad, Föräldrarhemmet 2"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Bostad 2"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 42, 1900-talet, "Bostad 3"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 2", "Bostadsförhållanden 3", "Bostadsförhållanden 4"; Statare 51, 1095-1923, "Köket"; Gummiarbetare 52, 1926-, "Bostad"; Änka efter banvakt 63, 1913-, "Bostad, Kök"; Manufakturhandlare/Kontorist 77, 1880-talet, "Bostad".

³³¹ Hanssens intervjusamling: Skomakare 26, 1889-1890-talet, "Gesäll och fabriks, arb. Bostad"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetaren 35, 1880-talet, "Bostad Föräldrahemmet 1", "Bostad Föräldrahemmet 2"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Bostad 2"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 1"; Statare 51, 1095-1923, "Köket"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Bostad, Kök", Gummiarbetare 52, 1926-, "Bostad"; Specerihandlare 62, 1895, "Bostad"; Plåtslagare 54, 1883-, "Bostad", "Bostaden 1", "Bostaden 2"; Murarens franskilda 61, 1930-, "Bostad"; Änka efter banvakt 63, 1913-, "Bostad, Kök"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Bostad, Köksmiljö", "Köket"; Gummiarbetare 68, 1918, "Kökets miljö 1".

³³² Specerihandlare 62, 1895, "Bostad", Hanssens intervjusamling.

³³³ Hanssens intervjusamling: Urmakare 25, 1890-talet, "Gesällbostad", Grovarbetare 30, 1890-talet, "Finrum"; Stuveriarbetare 31, 1890-talet, "Bostadsförhållanden"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 2"; Gummiarbetare 52, 1926-, "Inledning"; Murarens franskilda 61, 1930-, "Inledning", "Bostaden"; Manufakturhandlare 64, 1894-, "Bostad kök".

nr. 77 berättar hur bostaden oftast låg i direkt anslutning till verksamheten.³³⁴ Hemmet fungerade därmed både som arbetsplats och privat sfär, vilket visar hur arbete och vardagsliv integrerades i arbetarklassens miljöer. Materialet visar samtidigt en gradvis förbättring av bostadsstandarden under 1900-talets första decennier, med successivt införande av elektricitet, rinnande vatten och egna badrum.³³⁵ Moderniseringen var däremot ojämn och vissa hushåll tvingades använda billigare lösningar eller flytta till sämre bostäder av ekonomiska skäl, vilket innebar att trångboddhet eller materiell knapphet inte försvann helt trots förbättringarna.³³⁶

Intervjumaterialet framställer därmed arbetarklassens hem som präglade av trångboddhet, materiell knapphet och stor anpassningsförmåga, men hemmet var inte enbart en plats för överlevnad, utan också en arena där ordning, respektabilitet och social identitet uttrycktes, genom exempelvis finrummet. Trots begränsade resurser lades alltså stor vikt vid att skapa ett välordnat och representativt hem, vilken kan kopplas till Ambjörnssons beskrivning av skötsamhetsidealets betoning på att hemmen skulle ha ordning och vara prydligt.³³⁷ Utifrån Schema Theory kan skildringarna förstås som uttryck för scheman kring hem, knapphet och respektabilitet. Materialets fokus på trångboddhet, rumslig organisering och materiella detaljer visar hur vissa erfarenheter blivit särskilt minnesvärda och berättelsebara. Finrummet, köket och de materiella bristerna framträder som centrala scheman för hur vardagslivet organiserades och hur social värdighet upprätthölls trots begränsade resurser. Det återkommande fokuset på trångboddhet och en funktionell rumsuppfattning blir därmed inte bara en beskrivning av bostadsförhållanden, utan också ett uttryck för vilka erfarenheter som i efterhand blivit kognitivt och kulturellt mest tillgängliga att minnas och formulera.

³³⁴ Hanssens intervjusamling: Diverseförsäljare nr. 73, 1860-1880, "Bostad, Köket"; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Yrkesredogörelse 1"; Manufakturhandlare/Kontorist 77, 1880-tal, "Bostad".

³³⁵ Hanssens intervjusamling: Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 3"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 4"; Statare 51, 1905-1923, "Inledning"; Gummiarbetare 52, 1926-, "Bostad"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Bostad"; Gummiarbetare 60, 1924-, "Bostad"; Murarens frånskilda 61, 1930-, "Bostaden"; Änka efter Banvakt 63, 1913-, "Bostad, Kök"; Gummiarbetare 68, 1918, "Bostad"; Fabriksarbeterska 69, 1910-, "Bostaden".

³³⁶ Hanssens intervjusamling: Änka efter banvakt 63, 1913-, "Bostad, Kök"; Gummifabriks arbeterska 70, 1924-1930, "Bostaden".

³³⁷ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 225.

6.2.4 Moral, skötsamhet och social ordning

Ett framträdande drag i intervjumaterialet är den starka betoningen på moral och social ordning. Arbetarklassens vardagsliv beskrivs inte enbart genom arbete och materiella villkor, utan också genom återkommande normer kring skötsamhet, nykterhet, sparsamhet och ansvar. Dessa värderingar fungerar som viktiga tolkningsramar i berättelserna och bidrar till att definiera vad som uppfattades som ett legitimt och respektabelt arbetarklassliv.

6.2.4.1 Spritvanor och nykterhet

Den moraliska dimensionen blir särskilt tydlig i skildringarna av alkoholkonsumtionen. Respondenterna skiljer ofta mellan en skötsam nykter arbetare och den som dricker och försummar sin familj. Alkohol framställs återkommande som ett socialt problem kopplat till ansvarslöshet och familjens upplösning.³³⁸ Handskmakaren nr. 17 beskriver exempelvis hur männen “söp upp pengarna” och lämnade hustrun och barnen “vind för våg”, vilket gör att alkoholkonsumtion inte bara framstår som ett individuellt beteende, utan som ett moraliskt misslyckande med konsekvenser för hela hushållet.³³⁹ Samtidigt markerar respondenter sin egen respektabilitet, genom att betona måttfullhet och avståndstagande från krogliv, exempelvis stuveriarbetaren nr. 43 som framhåller att han aldrig “springa på gatorna och gå på krog” och att snaps endast dracks mycket måttligt, medan änkan till hamnarbetaren nr. 76 beskriver tidens supande som “rent grisaktigt” och poängterar att hennes make inte varit någon “svirare”.³⁴⁰ Nykterhet eller åtminstone självkontroll framstår därmed som en viktig del av identiteten och kopplas tydlig till respektabilitet, ordning och familjestabilitet. Nykterhetsrörelsen framträder också som en betydelsefull del av arbetarklassens sociala liv, där flera respondenter nämner medlemskap i organisationer som Godtemplarorden, vilka fungerade både som social gemenskap och för moralisk fostran.³⁴¹ Begravningsentreprenören nr 75 berättar att han var “ivrig godtemplare, i 50 år” och handskmakaren nr. 17 beskriver att han gick dit för att “få roligt”.³⁴²

³³⁸ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-90-tal, “Spritvanor”; Handskmakare 17, 1870-80-tal, “Allmänna förhållanden”, Stuveriarbetare 43, 1890-talet, “Fritiden”; Hamnarbetare 76, 1890-tal, “Fritid”.

³³⁹ Handskmakaren 17, 1870-80-tal, “Allmänna förhållanden”, Hanssens intervjusamling.

³⁴⁰ Hanssens intervjusamling: Stuveriarbetare 43, 1890-talet, “Fritiden”; Hamnarbetare 76, 1890-tal, “Fritid”.

³⁴¹ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1890-tal, “Inst. fritidsmiljö”, Början 1900-tal, “Fritid 1”; Handskmakare 17, 1870-tal, “Fritid 2”, 1880-90-tal, “Fritid”; Gummiarbetare 60, Början av 1900-tal, “Fritiden 1”; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, “Fritid 1”, “Bostad 1”.

³⁴² Hanssens intervjusamling: Handskmakare 17, 1880-90-tal, “Fritid”; Fiskare 23, 1870, “Fritid 1”; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, Fritid 1.

Samtidigt visar materialet att alkohol var en integrerad del av vardagen och yrkeskulturen.³⁴³ Skomakaren nr. 24 berättar exempelvis att gesäller hade med sig flaskor till arbetet och drack under arbetsdagen, medan grovarbetaren nr. 27 beskriver hur “[ö]verallt vankade det fylla” och att man efter löning gick på krog och drack tillsammans.³⁴⁴ Alkoholen framstår därför inte enbart som ett problem utan också som en social praktik och ett sätt att skapa gemenskap mellan arbetare. Inom vissa yrken hade drickandet dessutom en ritualiserad form, där skomakaren nr. 28 berättar att nya gesäller förväntades bjuda på brännvin, som en del av inträdet i yrkesgemenskapen, och grovarbetaren nr. 40 beskriver hur förmännen i verkstaden endast gav arbete till dem som kunde bjuda på brännvin.³⁴⁵ Materialet visar därmed en tydlig spänning mellan ideal och praktik, där nykterhet och måttfullhet framställs som moraliska ideal, samtidigt som alkohol var en naturlig del av både socialt liv och arbetskultur.

6.2.4.2 Sparsamhet och förrådshushållning

Sparsamhet och förrådshushållning framstår som centrala delar av arbetarklassens vardag. Dessa praktiker beskrivs inte enbart som ekonomiska strategier, utan också som uttryck för ansvarstagande och god karaktär. Respondenter berättar återkommande om en planeringskultur där sill och kött köptes i större partier och saltades ner i tunnor, samtidigt som potatis, lök och andra rotfrukter lagrades för att hålla hela året.³⁴⁶ Sparsamheten framstår

³⁴³ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbeten 15, 1880-90-tal, “Spritvanor”; Handlare 22, 1890-talet, “Storhandel, Miljö 1”; Fiskare 23, 1870, “Fritiden 1”; Skomakare 24, Slutet av 1800-talet, “Gesäller och lärlingar - Fritiden - 1890-talet 1”, “Arbetsförhållanden landsbygd 3”; “Skomakare 26, 1880-1890-talet, “Arbetsförhållanden 1”; Grovarbetaren 27, 1880-90-tal, “Fritiden 1”, “Yrkesmiljö 3”; Skomakare 28, 1880-90-talet, “Arbetsförhållanden och utbildning”; Garvare 29, 1870-talet, “Kunder och avsättning 1”; Grovarbetare 40, 1880-talet, “Arbetsförhållanden 1”, “Handelsnät (inköp) 2”; Gummiarbetaren 55, 1890-, “Handelsnät (inköp) 2”; Hamnarbetare 76, 1890-tal, “Fritid”; Manufakturhandlare/Kontorist 77, 1880-tal, “Fritid”; Hamnarbetare 78, 1890-tal, “Fritid 1”.

³⁴⁴ Hanssens intervjusamling: Skomakare 24, Slutet av 1800-talet, “Gesäller och lärlingar - Fritiden - 1890-talet 1”; Grovarbetaren 27, 1880-90-tal, “Fritiden 1”.

³⁴⁵ Hanssens intervjusamling: Grovarbetaren 27, 1880-90-tal, “Yrkesmiljö 3”; Skomakare 28, 1880-90-talet, “Arbetsförhållanden och utbildning”; Grovarbetare 40, 1880-talet, “Arbetsförhållanden 1”.

³⁴⁶ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, “Förrådshushållning”, 1880-90-tal, “Måltider 1”; Handskmakare 17, 1870-tal: “Förrådshushållning 1”, “Förrådshushållning 2”, 1880-tal, “Förråds- och självhushållning”; Sjökapten 20, 1880-90-tal, “Fisk”, “Maträtter 1”, “Maträtter 2”, “Förrådshushållning 1”, “Förrådshushållning 2”, Början 1900-talet, “Förrådshushållning”; Handlare 22, 1890-talet, “Förrådshushållning”; Fiskare 23, 1870, “Förrådshushållning 1”, “Självhushållning”, “Förrådshushållning 2”; Skomakare 24, 1918-1930 tal, “Matförhållanden”, 1940-tal, “Matförhållanden”; Grovarbetare 30, 1890-talet, “Föda 3”; Arbetare 35, 1880-talet, “Bostad, Föräldrarhemmet 2”; Grovarbetare 40, 1880-talet, “Bostad 1”; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, “Handel”; Gummiarbetare 55, 1890-, “Matordning, Fritid”, “Handelsnät (inköp) 1”; Hamnarbetare 56, 1922, “Matordning, hushållsarbete”; Gummiarbetare 60, 1924-, “Fritiden 3”, “Handelsnät, Mat 2”; Murarens fränskilda, 1930-, “Handelsnät (inköp) 2”; Specerihandlare 62, 1895, “Matordning”; Manufakturhandlare 64, 1894-, “Matordning, handelsvanor”; Ingenjör 66, 1905, “Mat- och handelsvanor 2”; Hamnarbetare 67,

också som kopplad till självhushållning, tradition och praktisk kunskap, där exempelvis gummiarbetaren nr. 70 berättar att hon följde gamla recept från modern när hon gjorde sylt och saft på självplockade bär, vilket visar hur hushållskunskap fördes vidare mellan generationer.³⁴⁷

Livsmedelsinköpen framstår dessutom som organiserade och uppdelade mellan olika försäljningsplatser, exempelvis bröd hos bagerier, kött på torget eller i slakteriaffär och fisk från försäljare från Råå.³⁴⁸ Hushållen jämförde priser och planerade inköpen noggrant, vilket visar en urban vardag där ordning och rutiner värderades högt, där frun till handlaren nr. 21 exempelvis berättar att hon köpte sina grönsaker inne i stan, eftersom de var "billigare".³⁴⁹ Samtidigt framställs stadens livsmedelsförsörjning som småskalig och delvis förindustriell, med öppna marknader med begränsad hygien, där kött kunde stå ute över natten.³⁵⁰ Tecken på

1890-tal, "Handelsvanor 1"; Gummiarbetare 68, 1918, "Mat- och hushållsarbete", "Handelsnätet 2"; Gummiarbetsfabriks arbeterska 70, 1924-1930, "Hushållsarbetet, Matvanor, Köksutensilier"; Militärskräddare 71, 1860-70-tal, "Matvanor", "Bostadsvanor"; Hamnarbetare, 1890-tal, "Matinköp"; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Bostadsvanor"; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Förrådshushållning"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Matinköp"; Manufakturhandlare/kontorist 77, 1880-tal, "Bostad"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Matinköp".

³⁴⁷ Hanssens intervjusamling: Handskmakare 17, 1870-tal, "Självhushållning", 1880-tal, "Förråds- och självhushållning"; Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Självhushållning"; Fiskare 23, 1870, "Självhushållning 1", "Självhushållning 2"; Skomakare 24, Slutet av 1800-talet, "Självhushållning"; Gummiarbetare 60, 1924-, "Fritiden 3"; Gummiarbetsfabriks arbeterska 70, 1924-1930, Hushållsarbetet Matvanor Köksutensilier.

³⁴⁸ Hanssens intervjusamling: Handskmakare 17, 1870-80-tal, "Matvanor"; Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Matvanor", "Inköp", "Inköp Allmänt"; Handlare 22, 1890-talet, "Storhandel, Miljö 1", "Inköp av slaktare", "Inköp mjölk och karameller", "Inköp", "Inköp, kött"; Fiskare 23, 1870, "Inköp", "Sybehör", "Papper", "Dricka", "Kläder, Tyger från landsbygden"; Skomakare 24, Slutet av 1800-talet, "Inköp", 1900-talet, "Torghandel, Kringgångshandel"; Garvare 29, Allmänt, "Inköp från slaktare", "Bostadsförhållanden 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Bostadsmiljö 1"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Handel"; Bagerska 50, 1890-tal, "Handelsnät 1", "Handelsnät 2"; Gummiarbetare 52, 1926-, "Handel"; Plåtslagare 54, 1883-, "Försäljning av bröd"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Handelsnät (inköp) 1", "Handelsnät (inköp) 2"; Hamnarbetare 56, 1922, "Handelsnät (inköp)"; Målare 59, 1890-tal, "Handelsmiljö"; Gummiarbetare 60, 1924-, "Handelsnät, Mat 1", "Handelsnät, Mat 2"; Murarens från skilda 61, 1930-, "Handelsnät (inköp) 1", "Handelsnät (inköp) 2"; Änka till banvakt 63, 1913-, "Handelsnät"; Ingenjör, 1905, "Mat och handelsvanor 1"; Hamnarbetare 67, 1809-tal, "Handelsnät"; Gummiarbetare 68, 1918, "Handelsnät 1", "Handelsnät 2"; Gummiarbetsfabriks arbeterska 70, 1924-1930, "Inköpsvanor, Handelsnät 1", "Inköpsvanor, Handelsnät 2"; Militärskräddare 71, 1860-70 tal, "Handelsnät".

³⁴⁹ Hanssens intervjusamling: Handskmakare 17, 1870-tal, "Hembak"; "Självhushållning"; Sjökapten 20, Början 1900-talet, "Förrådshushållning"; Okänt 21, 1943, "Hushåll, Inköp"; Handlare 22, 1890-talet, "Inköp"; Fiskare 23, 1870, "Kläder, Tyger från landsbygden"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Kläder"; Ingenjör, 1905, "Mat och handelsvanor 1"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Matförhållanden, Inköp", "Handelsnät"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Kläder"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Matinköp".

³⁵⁰ Hanssens intervjusamling: Handskmakare 17, 1870-talet, "Förrådshushållning", 1870-80-tal, "Matvanor"; Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Matvanor"; Handlare 22, 1890-talet, "Torghandel"; Fiskare 23, 1870, "Förrådshushållning"; Skomakare 24, 1900-talet, "Torghandel, Kringgångshandel"; Garvare 29, 1900-talet, "Torghandel"; Målare 59, 1890-tal, "Handelsmiljö"; Manufakturhandlare 64, 1894-, "Matordning, handelsvanor"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Matinköp".

ökad reglering och modernisering framträder dock genom beskrivningar av förbud mot slakt i staden, samt veterinärkontroller i slakthallarna.³⁵¹

Många berättelser präglas samtidigt av ekonomisk osäkerhet, där respondenter som fiskarens dotter nr. 23 och frun till hamnarbetaren nr. 56 båda beskriver hur de levde "ur hand i mun" och saknar möjlighet att bygga upp större förråd, med stora inköp och sparsam planering, eftersom inkomsterna var oregelbundna.³⁵² Hunger och fattigdom förekommer också i materialet, exempelvis när skomakaren nr. 28 berättar att han som barn fick hämta mat från fattigvården eller äta direkt från åkrar.³⁵³

6.2.4.3 Köp på kredit

En tydlig norm i materialet är motviljan mot kreditköp. Att kunna betala kontant framställs som ett uttryck för ansvar, självständighet och respektabilitet.³⁵⁴ Dottern till sjökaptenen nr. 20 berättar exempelvis att familjen aldrig tyckte om att handla på kredit, medan stuveriarbetaren nr. 39 framhåller att möbler alltid köptes kontant.³⁵⁵ Flera respondenter beskriver även hur man sparade under lång tid innan större inköp gjordes, exempelvis av möbler eller kläder.³⁵⁶

Samtidigt framstår kredit mer komplext än ett rent avståndstagande. Avbetalning kunde accepteras när det gällde viktiga hushållsföremål, som hos exempelvis likkistsnickarens fru nr. 74 och stuveriarbetaren nr. 43 som berättar om köp av symaskiner på avbetalning, vilket legitimerades genom deras betydelse för hushållets ekonomi och arbete.³⁵⁷ För andra framställs avbetalning dessutom en nödvändighet, särskilt vid större inköp som möbler, men

³⁵¹ Hanssens intervjusamling: Handskmakare 17, 1870-80-tal, "Matvanor"; Diversearbetare 47, Början av 1900-tal, "Kötthandlaren"; Målare 58, 1890-tal, "Handelsmiljö".

³⁵² Hanssens intervjusamling: Fiskare 23, 1870, Förrådshushållning; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Yrkesmiljö"; Hamnarbetare 56, 1922, Mathållning hushållsarbete.

³⁵³ Hanssens intervjusamling: Skomakare 28, 1880-90-talet, "Allm."; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Yrkesmiljö"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Inledning 1"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Uppfostran, Skola.

³⁵⁴ Hanssens intervjusamling: Sjökaptan 20, 1880-90-tal, "Allm."; Stuveriarbetare 39, 1930-talet, "Bostadsförhållanden"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Bostad".

³⁵⁵ Hanssens intervjusamling: Sjökaptan 20, 1880-90-tal, "Allm."; Sättare 32, 1900-talet, "Arbetsförhållanden - Bostadsförhållanden 2", Stuveriarbetare 39, 1930-talet, "Bostadsförhållanden".

³⁵⁶ Hanssens intervjusamling: Skomakare 28, 1880-90-talet, "Gesäll, Kläder"; Bagerilärling 46, 1900-talet, "Bagerilärling - Kläder"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Bostad"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Bosättning 1"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Bosättning 1".

³⁵⁷ Hanssens intervjusamling: Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Koloni, Symaskin"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Bostad".

även hos hökare och specerihandlare.³⁵⁸ Materialet visar därmed en spänning mellan idealet om ekonomisk självständighet och den praktiska verkligheten, där skuldsättning helst skulle undvikas men ibland var svår att klara sig utan.

6.2.4.4 Vardagslivets moraliska strukturer

Materialet framställer därmed arbetarklassens vardagsliv som starkt präglad av en moralisk struktur, där skötsamhet, nykterhet, sparsamhet och ansvar utgjorde centrala värden. Dessa normer framstår fungera både som praktiska riktlinjer för vardagen och som sätt att värdera människor och livsstilar. Samtidigt framträder en mer komplex bild, där normerna både följs och utmanas. Alkohol kan exempelvis beskrivas som både ett socialt problem och som en del av gemenskapen, medan sparsamhet framstod som både ett ideal och en ekonomisk nödvändighet. Vardagslivet framstår därför inte enbart som format av materiella villkor, utan också av de värderingar, genom vilka erfarenheter tolkas och gavs mening. Arbetarklassen framställs därmed inte bara som ekonomiskt utsatt, utan också som bärare av en stark moralisk kultur, där ansvar och självdisciplin definierar vad som uppfattas som ett respektabelt liv.

Detta samspelar tydligt med Ambjörnssons beskrivning av idealet om den skötsamma arbetaren, vilket under 1940-talet var starkt etablerat i idéer, attityder och mentalitet, som en del av moderniseringsprocessen.³⁵⁹ Ambjörnsson beskriver hur nykterhet ansågs skapa självkontroll och hur den ideala arbetaren förväntades vara ansvarsfull, ordentlig och målmedveten med betoning på heder, arbete och disciplin, för att skapa demokratiska medborgare.³⁶⁰ Att nykterhet, sparsamhet och ordning framstår som moraliserande ideal i intervjumaterialet kan därav förstås i relation till 1940-talets samhällsideal om den nyktra, ordentliga och ansvarstagande medborgaren. Flera respondenters betoning på sin egen måttfullhet visar dessutom hur nykterhet fungerade som en moralisk markör och ett sätt att framställa sig själv som skötsam och respektabel.³⁶¹ Nilsson betonar dessutom att nykterhetsrörelsen, under 1940-talet, betraktades som en viktig del av folkbildningen och moderniteten, vilket kan förklara varför den dokumenterats så tydligt i Hanssens material.³⁶²

³⁵⁸ Hanssens intervjusamling: Handskmakare 17, 1870-talet, "Hökare"; Sjökapten 20, 1880-90-tal; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Bostadsförhållanden"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Bostad 1".

³⁵⁹ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 9-10, 19, 21.

³⁶⁰ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 71, 78, 81, 93, 95, 99-100, 107, 263, 265, 269.

³⁶¹ Hanssens intervjusamling: Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Fritiden"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Fritid".

³⁶² Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 172.

Liknande moraliska ideal under 1940-talet framträder kring hushållning och konsumtion. Jonsson, samt Arnberg och Hagström, beskriver hur kvinnor under 1940-talet förväntades ta ansvar för hushållets ekonomi och hushålla med resurserna, särskilt under krigsåren.³⁶³ Broberg och Sandström visar dessutom hur sparsamhet och planering under ransoneringen framställdes som moraliska dygder, eftersom bristande hushållning kunde leda till onödigt slöseri med nationens resurser.³⁶⁴ Dessa idéer återkommer tydligt i intervjumaterialet, där förrådshushållning, konservering och återhållsam konsumtion framställs som naturliga och respektabla praktiker. Hanssens detaljerade dokumentation av hushållsmetoder kan också förstås i relation till det samhällsideal som Lövgren beskriver, där kvinnor under 1940-talet ansågs behöva fostras till bättre husmödrar genom utbildning och rationalisering av hemmen.³⁶⁵ Detta liknar även Brobergs och Sandströms beskrivning av ICA-Kuriren som pedagogiskt verktyg för att disciplinera den domesticerade sfären i linje med folkhemmets och modernitetens ideal.³⁶⁶ Dokumentationen av äldre hushållsmetoder skulle därmed kunna ses som del av en kontext med bredare pedagogiska projekt, där arbetarklassens erfarenheter används för att bevara och förmedla kunskap om sparsamhet och hushållning.

Utifrån Schema Theory kan de återkommande moraliska värderingarna förstås som uttryck för kulturella scheman, vilka organiserar hur arbetarklassens vardagsliv tolkas och berättas. Nykterhet, sparsamhet och ansvar fungerar som centrala scheman som både beskriver och värderar livet. Berättelserna återger därför inte bara praktiker, utan reproducerar också idealet om den skötsamma och respektabla arbetaren, där individens värde kopplas till självkontroll och ansvarstagande. Dessa scheman påverkar vilka erfarenheter som framstår som berättelsevärda, där alkohol, förrådshushållning och kreditköp kan vara återkommande eftersom de skapar tydliga kontraster mellan rätt och fel, samt ordning och avvikelse. Samtidigt visar materialet att flera scheman kan samexistera. Samma person kan exempelvis beskriva både socialt drickande och vikten av måttfullhet, vilket visar hur berättelserna formas av olika tolkningsramar beroende på situation, erfarenhet och minne, i enlighet med connectionism.³⁶⁷ Moral framträder därmed inte bara som något som beskrivs i materialet,

³⁶³ Arnberg & Hagström. Wartime segmentation, s. 591, 605, 609, 614; Jonsson. "En karl blir inte människa förrän han gifter sig", s. 30, 32.

³⁶⁴ Broberg & Sandström. Hushållningens pedagogiska innehåll, s. 271-273, 275.

³⁶⁵ Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 55-56, 61-62.

³⁶⁶ Broberg & Sandström. Hushållningens pedagogiska innehåll, s. 257-258, 260, 264.

³⁶⁷ Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 52-54; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Fritiden", Hanssens intervjusamling.

utan också som en struktur som påverkar själva urvalet och betoningen i berättelserna som dokumenterats.

6.2.5 Rutinmässiga och enkla matvanor

Intervjumaterialet visar att arbetarklassens vardagsliv präglas av enkla, rutinmässiga och energirika matvanor, som var starkt anpassade efter ekonomiska begränsningar och fysiskt krävande arbete. Maten framstår som kolhydratrik och billig, med basvaror som potatis, sill, bröd och gröt.³⁶⁸ Stuveriarbetaren nr. 35 beskriver exempelvis en kost bestående av "bröd med flott" samt "sill och potatis", medan gummiarbetaren nr. 68 berättar att han åt salt sill "var eller varannan kväll".³⁶⁹ Samtidigt kunde hushållen komplettera kosten genom kolonilotter och egen odling.³⁷⁰ Stuveriarbetaren nr. 36 berättar exempelvis att familjen under somrarna åt stuvningar på ärter, spenat och blomkål från kolonilandet, vilket visar hur självförsörjning fungerade som ett viktigt stöd för hushållsekonomin.³⁷¹

Materialet visar också en tydlig medvetenhet om matens ekonomiska betydelse. Dyrare livsmedel som ost och kött framstår som lyxvaror och många hushåll tog tillvara alla resurser, exempelvis stuveriarbetaren nr. 34 vars fru köpte ben från slakteriet som hon kokade soppa på.³⁷² Detta visar, som även konstaterats i 6.2.4.2, en hushållsekonomisk kultur präglad av

³⁶⁸ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-90-tal, "Måltider 1"; Handskmakare 17, 1880-tal, "Måltider"; Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Måltider 1", "Inköp"; Handlare 22, 1890-tal, "Mathållning 1"; Fiskare 23, 1870, "Måltider 1", "Måltider 2"; Skomakare 24, Slutet av 1800-tal, "Matförhållanden", 1918-1930-tal, "Matförhållanden"; Urmakare 25, 1890-talet, "Måltider"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Föda - Middag 1"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Måltider"; Sättare 32, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Måltider"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Mat"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Föda 1"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Måltider"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Måltider 1", "Måltider 2"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Matordning"; Stuveriarbetare 42, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Matförhållanden 1", "Matförhållanden 2"; Grovarbetare 49, 1880-talet, "Matförhållanden"; Statare 51, 1905-1923, "Arbetsförhållanden - Marhushållning 1"; Gummiarbetaren 52, "Matordning, hushållsarbete 1"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Matordning, Fritid", "Matordning, hushållsarbete"; Hamnarbetare 56, 1922, "Matordning, hushållsarbete"; Fotograf 57, 1875-, "Matordning 1"; Murarens fränskilda 61, "Matordning, hushållsarbete"; Specerihandlare 62, 1895, "Matordning"; Manufakturhandlare/Kontorist 64, 1894-, "Matordning, handelsvanor"; Ingenjör, 1905, "Mat- och handelsvanor 1", "Mat- och handelsvanor 2"; Hamnarbetare 67, 1890-talet, "Matförhållanden, Inköp", "Måltidstider"; Gummiarbetaren 68, 1918, "Matordning"; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Matordning".

³⁶⁹ Hanssens intervjusamling: Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Mat"; Gummiarbetare 68, 1918, "Mat- och hushållsarbete".

³⁷⁰ Hanssens intervjusamling: Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Föda 1", "Fritid", "Mat"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Koloni, Symaskin", "Fritiden"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Matordning, Fritid"; Gummifabriks arbeterska, 1924-1930, "Hushållsarbetet, Matvanor, Köksutensilier", "Inköpsvanor, Handelsnät 1".

³⁷¹ Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Föda 1", Hanssens intervjusamling.

³⁷² Hanssens intervjusamling: Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Bröd"; Fiskare 23, 1870, "Måltider 2"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Föda - Middag 1"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Måltider";

sparsamhet och planering. Samtidigt framträder över tid en gradvis förbättring av levnadsstandarden, där söndagar kunde innebära stek eller någon bättre köträtt och där kött beskrivs som vanligare senare i livet.³⁷³ Söndagen framstår därmed också som ett tydligt avbrott från vardagens enklare kost och markerar en veckorytm där variation och belöning knöts till särskilda tillfällen.

Skillnader i klass framträder tydligt genom matvanorna, där pigorna berättar om maten hos de borgerliga hushållen, som de arbetade i, och beskriver en mer varierad och resursstark matkultur.³⁷⁴ Pigan hos fotografen nr. 57 berättar exempelvis att det serverades "femton ting" till frukost och att sill var något de inte "hade [...] mycket av", medan pigan hos ingenjören nr. 66 beskriver hur familjen åt efterrätt "varje dag".³⁷⁵ Dessa skildringar synliggör hur arbetarklassens enkla kost främst var en konsekvens av ekonomiska villkor.

Måltiderna framstår samtidigt som starkt strukturerade och kopplade till arbetsdagen. Flera respondenter beskriver fasta mattider från tidig morgon till kväll med kaffe, smörgåsar, middag och kvällsmat som återkommande och tidsbestämda inslag.³⁷⁶ Det var också i hög

Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Matförhållanden 2".

³⁷³ Hanssens intervjusamling: Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Inköp"; Fiskare 23, 1870, "Självhushållning, Bakning", "Måltider 1"; "Måltider 2"; Garvare 29, Allmänt, "Bostadsförhållanden 2"; Grovarbetaren 30, 1890-talet, "Föda 2"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Måltider"; Sättaren 32, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetaren 33, 1900-talet, "Matförhållanden"; Stuveriarbetaren 34, 1880-talet, "Måltider"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Föda 1"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Måltider 2"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Matordning", "Matförhållanden"; Stuveriarbetaren 42, 1900-talet, "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Matförhållanden 2"; Murarens frånskilda 61, 1930-, "Matordning, Hushållsarbete"; Specerihandlare 62, 1895, "Matordning"; Skomakare 72, 1900-1910, "Bostadsvanor".

³⁷⁴ Hanssens intervjusamling: Fotografen 57, 1875-, "Matordning 1", "Matordning 2"; Specerihandlare 62, 1895, "Matordning"; Manufakturhandlare 64, 1894-, "Matordning, handelsvanor"; Ingenjör 66, 1905, "Mat- och handelsvanor 1", "Mat- och handelsvanor 2".

³⁷⁵ Hanssens intervjusamling: Fotografen 57, 1875-, "Matordning 1"; Ingenjör 66, 1905, "Mat- och handelsvanor 1".

³⁷⁶ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-90-tal, "Måltider 1"; Handskmakare 17, 1880-tal, "Måltider"; Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Måltider 1", "Inköp"; Handlare 22, 1890-tal, "Mathållning 1"; Fiskare 23, 1870, "Måltider 1", "Måltider 2"; Skomakare 24, Slutet av 1800-tal, "Matförhållanden", 1918-1930-tal, "Matförhållanden"; Urmakare 25, 1890-talet, "Måltider"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Föda - Middag 1"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Måltider"; Sättare 32, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Måltider"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Mat"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Föda 1"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Måltider"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Måltider 1", "Måltider 2"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Matordning"; Stuveriarbetare 42, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Matförhållanden 1", "Matförhållanden 2"; Grovarbetare 49, 1880-talet, "Matförhållanden"; Statare 51, 1905-1923, "Arbetsförhållanden - Marhushållning 1"; Gummiarbetaren 52, "Matordning, hushållsarbete 1"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Matordning, Fritid", "Matordning, hushållsarbete"; Hamnarbetare 56, 1922, "Matordning, hushållsarbete"; Fotograf 57, 1875-, "Matordning 1"; Murarens frånskilda 61, "Matordning, Hushållsarbete"; Specerihandlare 62, 1895, "Matordning"; Manufakturhandlare/Kontorist

grad kvinnorna som ansvarade för denna organisering.³⁷⁷ Gummiarbetaren nr. 52 berättar hur hans hustru steg upp redan vid femtiden för att laga frukost och förbereda dagens måltider.³⁷⁸ Detta tydliggör den könsordning, som diskuterades i 6.2.2, där kvinnan bar huvudansvaret för hushållets reproduktion och här vardagens rytm kring måltiderna. Kaffe framgår även ha en särskilt central och social roll i vardagslivet, med fasta tider, där exempelvis stuveriarbetaren nr. 38 först påstår att han drack "ej mycket kaffe", men räknar sedan upp fem koppar under dagen, medan stuveriarbetaren nr. 36 förklarar att hans fru hävdade samma sak, men drack "åtminstone 11 koppar om dagen".³⁷⁹ Kaffedrickandet framstår därför som en självklar del av arbetarklassens vardag och fungerade som stimulans i arbete och som social ritual, när man drack tillsammans.

Materialet framställer alltså arbetarklassens matvanor som enkla, rutinmässiga och starkt präglade av ekonomisk knapphet. De normer och värderingar som framträder handlar om sparsamhet, funktionalitet och regelbundenhet, men också om en strävan efter förbättring när ekonomin tillät det. Utifrån Schema Theory kan dessa återkommande matbeskrivningar förstås som scheman, där mat främst kopplas till mättnad, arbete och hantering av brist, snarare än variation och njutning. Att så många nämner konkreta livsmedel som sill, potatis och gröt kan därav bero på att dessa fungerar och gemensamma referenspunkter, där skillnaden mellan vardag och söndag, liksom kontrasten mellan arbetarklassen och borgerskapets matvanor, blir särskilt minnesvärda och berättelsevärda i materialet. Schemana beskriver alltså inte bara hur mat praktiserades, utan också hur matkulturen senare

64, 1894-, "Matordning, handelsvanor"; Ingenjör, 1905, "Mat- och handelsvanor 1", "Mat- och handelsvanor 2"; Hamnarbetare 67, 1890-talet, "Matförhållanden, Inköp", "Måltidstider"; Gummiarbetaren 68, 1918, "Matordning"; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Matordning".

³⁷⁷ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-90-tal, "Måltider 1"; Fiskare 23, 1870, "Måltider 1"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Matordning, hushållsarbete"; Statare 51, 1905-1923, "Arbetsförhållanden - Mathushållning 1"; Gummiarbetare 52, 1926, "Matordning hushållsarbete 1"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Matordning, Fritid"; Hamnarbetare 56, 1922, "Matordning, hushållsarbete"; Fotograf 57, 1875-, "Matordning 1"; Murarens franskilda 61, 1930-, "Matordning, hushållsarbete"; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Matordning"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Dagens vanor"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Måltider".

³⁷⁸ Gummiarbetare 52, 1926, "Matordning hushållsarbete 1", Hanssens intervjusamling.

³⁷⁹ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Fritiden"; Sjökapten 20, 1880-90-tal, "Matordning"; Handlare 22, 1890-talet, "Mathållning 1"; Fiskare 23, 1870, "Måltider 1", "Kaffe"; Skomakare 24, Slutet av 1800-talet, "Matförhållanden 1890-talet"; Urmakare 25, 1890-talet, "Måltider"; Grovarbetare 27, 1880-90-tal, "Yrkesmiljö 2"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Fritiden"; Sättare 32, 1900-talet, "Matförhållanden 1", "Fritiden"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Måltider", "Fritiden"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Föda 1", "Fritid"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Måltider 1", "Måltider 2", "Måltider 3", "Yrkesmiljö"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Matförhållanden 2"; Gummiarbetare 52, 1926-, "Matordning, hushållsarbete 1"; Fotograf 57, 1875-, "Matordning 2"; Murarens franskilda 61, 1930-, "Matordning, Hushållsarbete"; Gummiarbetare 68, 1918, "Matordning"; Skomakare/fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Matordning"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Måltidsvanor, Hushåll"; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Hushållsarbetet".

återberättas, där det rutinmässiga och knapphetspräglade framträder som det mest kognitivt tillgängliga och kulturellt betydelsefulla i minnet.

6.2.6 Fritid, gemenskap och lokalsamhälle: vardagens sociala rum

Materialet framställer arbetarklassens vardagsliv som starkt socialt och lokalt förankrat, där gemenskapen spelar en central roll. Fritiden framställs som kollektiv, enkel och nära kopplad till närområdet, där relationer upprätthålls genom vardagliga möten och gemensamma aktiviteter, där umgänge beskrivs äga rum i hemmen eller i offentliga miljöer.³⁸⁰ Fiskarens dotter nr. 23 berättar exempelvis hur ungdomar under sommarkvällarna kunde "dansa var som helst på gårdarna i trätofflor och efter harmonika", vilket illustrerar en spontan och billig fritidskultur.³⁸¹ Söndagen framstår även som särskilt viktig för gemenskap och återhämtning, där exempelvis grovarbetaren nr. 30 beskriver hur flera familjer samlades för att dricka kaffe tillsammans, medan hamnarbetaren nr. 67 berättar om söndagar fyllda med fiske, promenader i Pålsjö skog och tidningsläsning i hemmet.³⁸² Fritiden framstår därmed som både social och strukturerad.

³⁸⁰ Hanssens intervjusamling: Säsongarbete 15, 1880-tal, "Fritiden", 1880-90-tal, "Fritid i hemmen", "Fritid utom hemmet", 1890-tal, "Gatuliv", Början 1900-tal, "Fritid 1", 1940-tal, "Fritid"; Handskmakare 17, 1870-tal, "Fritid 1", "Fritid 2", 1880-tal, "Gatuliv", "Fritiden"; Handlare 22, 1890-talet, "Fritid 1"; Fiskare 23, 1870, "Fritid 1", "Fritid 2"; Skomakare 24, Slutet av 1800-talet, "Gesäller och lärlingar - Fritiden - 1890-talet 1", "Gesäller och lärlingar - Fritiden - 1890-talet 2"; Skomakare 26, 1890-tal, "Gesäll och fabriks, arb., Fritiden 1"; Grovarbetare 27, 1880-90-tal, "Fritiden 1"; Skomakare 28, 1880-90-talet, "Fritiden"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Fritid"; Sättare 32, 1900-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 1880-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Fritid"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Fritiden"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Fritid"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Fritiden"; Gummiarbetare, 52, 1926-, "Fritiden"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Matordning, Fritid"; Hamnarbetare 56, 1922, "Fritiden"; Målare 59, 1890-tal, "Fritiden"; Gummiarbetare 60, 1924-, "Fritiden 1", "Fritiden 2"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Fritid"; Gummiarbetare 68, 1918, "Fritiden"; Gummifabriks arbetska 70; 1924-1930, "Fritiden"; Militärskräddare 71, 1860-70-tal, "Fritiden"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Fritid"; Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Fritid 1", "Fritid 2"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Fritid"; Manufakturhandlare/Kontorist 77, 1880-tal, "Fritid", "Sommarnöje"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Fritid 1", "Politik".

³⁸¹ Fiskare 23, 1870, "Fritid 2", Hanssens intervjusamling.

³⁸² Hanssens intervjusamling: Säsongarbete 15, 1880-tal, "Fritiden"; Handskmakare 17, 1870-tal, "Fritid 1", Slut 1800-tal, "Attityder (i arbetet)"; Handlare 22, 1890-talet, "Fritid 1"; Fiskare 23, 1870, "Fritid 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Fritid"; Sättare 32, 1900-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 34 1880-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Fritid"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Fritiden"; Målare 59, 1890-tal, "Fritiden"; Gummiarbetare 60, 1924-, "Fritiden 2"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Fritid"; Gummiarbetare 68, 1918, "Fritiden"; Militärskräddare 71, 1860-70-tal, "Fritiden"; Småföretagare 73, 1860-1880, "Bostad, köket", "Familjens sysselsättning 1", "Familjens sysselsättning 2"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Fritid"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Fritid".

Lokalsamhällets miljöer fungerar samtidigt som viktiga sociala knutpunkter. Trappor, gator, gårdar och småbutiker beskrivs som platser där människor möts och utbyter information.³⁸³ Säsongsarbeten nr. 15 förklarar att männen satt på trapporna om kvällarna och samtalade, vilket fungerade som en form av informell nyhetsförmedling, medan fiskarens dotter nr. 23 berättar hur barnen lekte på gården och nere vid sjön.³⁸⁴ Samtidigt förekom organiserade fritidsaktiviteter, där flera respondenter nämner Folkets park, teaterbesök och utflykter som viktiga nöjen.³⁸⁵ Respondenter som målaren nr. 59 berättar även om resor till Danmark, men tillgången till sådana aktiviteter framställs av andra som starkt begränsade av ekonomin.³⁸⁶ Stuveriarbetaren nr. 38 konstaterar exempelvis att ekonomin inte tillät semesterresor och beskriver istället en fritid där han mest "sitter [...] mestadels hemma".³⁸⁷ Detta visar hur fritiden anpassades efter hushållets ekonomiska möjligheter.

För många, främst för kvinnorna, var fritiden dessutom nära kopplad till arbete i hemmet.³⁸⁸ Helgen kunde ägnas åt städning, tvätt eller trädgårdsarbete, vilket visar att fritid inte enbart handlade om vila, utan också om ansvar och förbättring av hemmet.³⁸⁹ En viktig dimension av fritiden är också dess politiska prägel. Flera respondenter beskriver ett starkt engagemang i fackföreningar och socialdemokratiska organisationer, exempelvis grovarbetaren nr. 30 som beskriver socialdemokratin som "den stora folkuppfostraren", medan andra berättar om

³⁸³ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbete 15, 1880-tal, "Fritiden", 1880-90-tal, "Fritid utom hemmet" 1890-tal, "Gatuliv"; Handskmakare 17, 1870-tal, "Fritid 1", "Fritid 2", "Hökare"; Fiskare 23, 1870, "Fritid 1", "Fritid 2", "Hökarboden ett kontaktcenter för småfolk"; Grovarbetare 27, 1880-90-tal, "Fritiden 1"; Skomakare 28, 1880-90-talet, "Fritiden"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Fritiden".

³⁸⁴ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbete 15, 1880-tal, "Fritiden"; Fiskare 23, 1870, "Fritid 2".

³⁸⁵ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbete 15, Början 1900-tal, "Fritid 1", 1940-tal, "Fritid"; Handskmakare 17, 1870-tal, "Fritid 1", "Fritid 2", 1880-tal, "Fritiden", 1880-90-tal, "Fritid"; Handlare 22, 1890-talet, "Fritid 1", "Fritid 2"; Fiskare 23, 1870, "Fritid 2"; Skomakare 24, Slutet av 1800-talet, "Gesäller och lärningar - Fritiden - 1890-talet 1"; Skomakare 26, 1890-tal, "Gesäll och fabriks, arb., Fritiden 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Fritiden"; Sättare 32, 1900-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Fritid"; Målare 59, 1890-tal, "Fritiden"; Gummiarbetare 60, 1924, "Fritiden 1", "Fritiden 2"; Gummiarbetare 68, 1918, "Fritiden"; Gummifabriks arbetserska 70; 1924-1930, "Fritiden"; Militärskräddare 71, 1860-70-tal, "Fritiden"; Småföretagare 73, 1860-1880, "Familjens sysselsättning 1", "Familjens sysselsättning 2"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Fritid"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Politik".

³⁸⁶ Hanssens intervjusamling: Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Fritiden"; Målare 59, 1890-tal, "Fritiden"; Gummiarbetare 60, 1924-, "Fritiden 2"; Gummiarbetare 68, 1918, "Fritiden"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Resor och sommarvistelse"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Fritid"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Fritid 1".

³⁸⁷ Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Fritiden", Hanssens intervjusamling.

³⁸⁸ Se 6.2.2.

³⁸⁹ Hanssens intervjusamling: Grovarbetare 40, 1880-talet, "Fritid"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Fritiden"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Matordning, Fritid"; Hamnarbetare 56, 1922, "Fritiden"; Gummiarbetare 68, 1918, "Fritiden"; Gummifabriks arbetserska 70; 1924-1930, "Fritiden".

politiska möten, läsning av broschyrer och aktivt deltagande i fackligt arbete.³⁹⁰ Fritiden framstår därför inte bara som tid för vila, nöje och hemarbete, utan också som en arena för politisk organisering och bildning.

Samtidigt framträder tydliga moraliska värderingar kring olika former av fritid. Respondenter som gummiarbetaren nr. 55 markerar exempelvis att han tillbringade sommarkvällarna i kolonin och "inte [med] dans", vilket markerar en norm där ordning, nykterhet och nyttiga aktiviteter värderas högre än nöjesliv.³⁹¹ Även krogmiljöer framställs ibland som moralisk problematiska, av bland annat grovarbetaren nr. 40, som arbetade på krogen vid Statten, beskriver området som fyllt av "tjuvar och allt slags elände", vilket visar hur vissa fritidsmiljöer kopplades till oordning och socialt förfall.³⁹² Gemenskapen inom arbetarklassen beskrivs ofta i positiva och nostalgiska termer.³⁹³ Säsongsarbeten nr. 15 menar att "hjälpssamheten och samhörigheten [...] var mycket större då än nu" och framhåller hur grannar alltid hjälpte varandra.³⁹⁴ Samtidigt riktar han kritik mot samtidens ungdomar och deras nöjesliv, särskilt dansbanor och utflykter utanför staden.³⁹⁵ Den nostalgiska tonen visar att materialet inte bara beskriver vardagslivet, utan också värderar det förflutna som mer moraliskt och sammanhållet.

Arbetarklassens vardagsliv framställs därmed som starkt kollektivt, lokalt förankrat och socialt reglerat, där fritiden organiseras kring enkla, gemensamma aktiviteter i hemmet och närområdet. Gemenskap, grannsamverkan och familj utgör centrala sociala strukturer, samtidigt som fritiden formas av begränsad ekonomi, könsroller och arbete.³⁹⁶ De normer

³⁹⁰ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, början av 1900-tal, "Fritid 1", "Fritid 2"; Handskmakare 17, 1880-1890-tal, "Fritid"; Skomakare 26, 1890-talet, "Gesäll och fabriks, arb. Fritiden 1"; Grovarbetare 27, 1880-1890-tal, "Fritiden 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Arbetsförhållanden", "Fritiden"; Sättare 32, 1900-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Yrkesförhållanden"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Intresseorganisationer"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Fritiden"; Diversearbetare 47, Början av 1900-tal, "Yrkeslivet 1", "Yrkeslivet 3"; Gummiarbetare 68, 1918, "Fritiden"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Fritid"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Fackförening"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Politik".

³⁹¹ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1890-tal, "Inst. Fritidsmiljö", "Spritvanor"; Handskmakaren 17, 1870-80-tal, "Allmänna förhållanden"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Fritiden"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Matordning Fritid"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Fritid".

³⁹² Hanssens intervjusamling: Garvare 29, 1900-talet, "Sociala regioner - Busliv"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Arbetsförhållanden Krogen vid Statten".

³⁹³ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880, "Grannkoop"; Handskmakare 17, 1880-tal, "Gatuliv", "Fritiden"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Fritid"; Hamnarbetare 56, 1922, "Fritiden".

³⁹⁴ Säsongsarbetare 15, 1880, "Grannkoop", Hanssens intervjusamling.

³⁹⁵ Säsongsarbetare 15, 1940-tal, "Fritid", Hanssens intervjusamling.

³⁹⁶ Se även 6.2.1 och 6.2.2.

som framträder betonar solidaritet, respektabilitet och måttfullhet, där “ordnade” och nyttiga aktiviteter ibland värderas högre än nöjesliv. Fritiden blev därmed både en social resurs och en moralisk arena, där skötsamhet och ansvar var viktiga ideal. Detta liknar Ambjörnssons beskrivning av hur nykterhet och skötsamhet under 1940-talet ansågs skapa en meningsfull fritid, men även Wigerfelts förklaring av de offentliga debatter som pågick kring “[d]ansbaneeländet”, där ungdomars fritidsvanor kopplades till oro över bristande moral och ordning.³⁹⁷ Denna diskussion speglas exempelvis i säsongsarbetarens nr. 15 kritik mot hur 1940-talets ungdom spenderade sin fritid.³⁹⁸ Gemenskapens uttryck genom sociala aktiviteter, som samtal, promenader och kaffestunder, kan även förstås i relation till Ambjörnssons beskrivna ideal om “den solidariske arbetaren”, där ansvar för andra och social sammanhållning betonades som ett viktigt ideal.³⁹⁹ Även den nostalgiska tonen i materialet kan kopplas till Henrikssons resonemang om grannskapsideal och grannskapsplanering, där tidigare former av social sammanhållning uppfattades som förlorade i den moderna stadsutvecklingen och därför behövde återskapas genom nya sociala miljöer.⁴⁰⁰ Detta kan förklara varför nostalgin betonas i de historiska beskrivningarna.

Utifrån Schema Theory kan materialets skildring av fritid, gemenskap och lokalsamhälle förstås som uttryck för kulturella scheman, som formar hur fritiden minns och tolkas. De återkommande beskrivningarna av gårdar, trappor, hem och söndagsrutiner visar ett schema för ett lokalt och kollektivt vardagsliv, där gemenskap och geografisk närhet är centrala. Samtidigt visar variationer i materialet hur samma schema tar olika uttryck beroende på individens erfarenheter, i enlighet med connectionism. De normativa inslagen visar också att vissa former av fritid framstod som mer respektabla, samtidigt som den nostalgiska tonen kan förstås som en schemabaserad tolkning, där det förflutna organiseras genom ideal om solidaritet och social sammanhållning.

6.3 Materialets spegling av folkhemmet och 1940-talets dokumentation

Under 1940-talet började folkhemmets välfärdsstat ta tydligare form genom socialdemokratiska reformer och ett växande fokus på social trygghet, bostäder, hygien,

³⁹⁷ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 93; Wigerfelt. *Ungdom i nya kläder*, s. 13-14, 37, 182.

³⁹⁸ Säsongsarbetare 15, 1940-tal, “Fritid”, Hanssens intervjusamling.

³⁹⁹ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 97.

⁴⁰⁰ Henriksson. *Att bygga ett samhälle*, s. 169, 173, 205-206, 209, 212, 226, 238, 285-286.

arbetsvillkor och jämlikhet.⁴⁰¹ Mot denna bakgrund kan materialets skildringar av slit, hårda levnadsförhållanden och trångboddhet förstås som en implicit kontrast till samtidens reformprojekt. Utifrån Nilssons resonemang om att arbetarminnen, från "det industrialistiska genombrottet", användes folkbildande under 1940-talet för att illustrera "sekelskiftets svåra villkor" och rättfärdiga folkhemmets pågående reformarbete, kan materialets beskrivningar av fattigdom och otrygghet förstås som något som legitimerade folkhemmets satsningar.⁴⁰² Arbetarminnena skapar därmed en berättelse om ett äldre klassamhälle präglad av materiell knapphet, vilket folkhemmets skulle bryta med.⁴⁰³ Liksom Gustavsson beskriver att historia alltid skapas i sin samtid och formas av vad man ansåg viktigt, märks det att intervjumaterialets fokus på arbetsliv, hygien, bostäder och social ordning ligger nära folkhemmets socialhistoriska projekt med bostadsundersökningar.⁴⁰⁴ De återkommande beskrivningarna av trångboddhet, jordgolv, långa arbetsdagar och avsaknad av badrum eller rinnande vatten fungerar därför som tydlig kontrast till samtiden och folkhemmets ideal om hygieniska och funktionella hem.⁴⁰⁵ De marginaliserade temana kan också, enligt Nilssons

⁴⁰¹ Carlsson & Lindgren. *Vad är socialdemokrati?*, s. 22-23; Edebalk. *Spåren efter Gustav Möller*, s. 21-23, 32, 35, 41, 47, 52-54; Henriksson. *Att bygga ett samhälle*, s. 223, 290-291, 325-326; Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 284-285, 290; Rudberg. *Folkhemmets bostäder - en svensk modell*, s. 10.

⁴⁰² Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 191, 195, 197, 202-203, 233-234.

⁴⁰³ Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 202-203, 233-234.

⁴⁰⁴ Gustavsson. *Vem bestämmer vad som ska bli historia?*, s. 85-86; Boalt & Lindegren. *Bostad och bostadsforskningen*, s. 59; Henriksson. *Att bygga ett samhälle*, s. 223, 290-291, 325-326; Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 290; Rudberg. *Folkhemmets bostäder - en svensk modell*, s. 10, 18.

⁴⁰⁵ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-tal, "Invandring till Helsingborg", "Måltidsvanor", "Husgeråd", "Bostad"; Handskmakare 17, 1870-1880-tal, "Hantverkare och småfolk. Bostäder", "Arbetsvillkor och arbetstid 1"; Garvare 18, 1880-tal, "Arbetsförhållanden 1"; Garvare 29, 1870-tal, "Allmänt 1"; Skomakare 24, 1900-1920-tal, "Arbetstid", "Primärmiljö"; Urmakare 25, 1890-talet, "Gesällbostad", "Bostad 1"; Skomakare 26, 1880-1890-tal, "Gesäll och fabriksarb., Bostad"; Skomakare 28, 1880-1890-tal, "Arbetsförhållanden och utbildning"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Arbetsförhållanden", "Bostadsförhållanden"; Sättare 32, 1900-talet, "Arbetsförhållanden - Bostadsförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 1", "Bostadsförhållanden 2", "Bostadsförhållanden 3"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Yrkesmiljö", "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Bostad, Föräldrahemmet 1", "Bostad, Föräldrahemmet 2", "Bostad, Föräldrahemmet 3"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Bostadsmiljö 1"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Bostad 1", "Bostad 2"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Bostadsförhållanden"; Stuveriarbetare 39, 1930-talet, "Bostadsförhållanden"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 1", "Bostadsförhållanden 2"; Bagerilärling 46, 1900-talet, "Arbetstid"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Bostad, Kök"; Bagerska 50, 1900-tal, "Arbetsförhållanden"; Plåtslagare 54, 1883-, "Bostad"; Hamnarbetare 56, 1922, "Matordning, Hushållsarbete"; Fotograf 57, 1875-, "Bostad 1"; Specerihandlare 62, 1895, "Bostad"; Manufakturhandlare 64, 1894-, "Bostad, kök"; Mekaniske verkstadsarbetare 65, 1891-, "Bostad, köket"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Måltider", "Bostad, köksmiljö"; Gummiarbetare 68, 1918, "Arbetsförhållanden"; Militärskräddare 71, 1860-1870-tal, "Bostad"; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Bostadsvanor"; Småföretagare 73, 1860-1880, "Bostad, köket"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Bostad"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Bostad"; Manufakturhandlare/Kontorist 77, 1880-tal, "Arbetstid", "Arbetsförhållanden", "Bostad"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Bostad"; Rudberg.

resonemang, förstås som ett sätt att forma en berättelse som stödjer samtidens samhällsutveckling och reformarbete.⁴⁰⁶

Lilja beskriver på liknande sätt hur dokumentationen speglar sin tids vetenskapliga ideal och kulturella kritik, medan Skott förklarar att "[e]tt orättvist förr kunde således fungera som ett sätt att påvisa samtidens förträfflighet", där man under perioden inte bara dokumenterade idylliska miljöer, utan även fattigdom.⁴⁰⁷ Genom att dokumentera äldre levnadsförhållanden kunde det moderna framstå som ett framsteg och, som Dahlgren dessutom visade, hade intervjuerna till *Svensk stad* ambitionen att fungera som vetenskapligt stöd för stadsplanering och samhällsbygge.⁴⁰⁸ Respondenternas berättelser ligger därmed nära den bostadspolitiska diskurs som växte fram, genom exempelvis den Bostadssociala utredningen, där äldre bostäder framställdes som i behov av modernisering.⁴⁰⁹ Hanssens detaljerade dokumentation av kök, hushållsredskap och matvanor ligger även nära de rationaliseringsprojekt som Lövgren beskriver kring Hemmets Forskningsinstitut, där hemmet betraktades som en arbetsplats som skulle effektiviseras och moderniseras.⁴¹⁰ Dokumentationen blir därmed inte enbart en återgivning av äldre levnadsförhållanden, utan också en del av en samtida moderniseringsdiskurs kring arbete, boende och omsorg, och liksom Gustavsson visar att Hanssen i sina fotografier fokuserade på trånga innergårdar, utedass och äldre stadsmiljöer, framträder samma intresse för äldre och förmoderna förhållanden även i intervjumaterialet.⁴¹¹

Skildringar av fackföreningar, politiska möten och nykterhetsföreningar framstår även som viktiga delar av arbetarklassens vardagsliv.⁴¹² Detta ligger nära Skotts resonemang om hur

Folkhemmets bostäder - en svensk modell, s. 10, 18; Boalt & Lindegren. Bostad och bostadsforskningen, s. 59.

⁴⁰⁶ Se 6.1.3; Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 229, 232.

⁴⁰⁷ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 247; Skott. *Folkets minnen*, s. 208, 209, 256, 263-264.

⁴⁰⁸ Dahlgren. "*Fullständigt otillförlitlig, men absolut oumbärlig*", s. 14, 128-129.

⁴⁰⁹ Boalt & Lindegren. Bostad och bostadsforskningen, s. 59; Kvarnström. Det svenska folkhemmet, s. 290; Rudberg. Folkhemmets bostäder - en svensk modell, s. 10, 18.

⁴¹⁰ Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 1, 8, 87, 89, 125, 138, 161.

⁴¹¹ Kvarnström. Det svenska folkhemmet, s. 284; Carlsson & Lindgren. *Vad är socialdemokrati?*, s. 22-23; Edebalk. *Spåren efter Gustav Möller*, s. 21-23, 32, 35, 41, 47, 52-54; Gustavsson. Hur gick det till?, s. 145.

⁴¹² Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1890-tal, "Inst. fritidsmiljö", början av 1900-tal, "Fritid 1"; Handskmakare 17, 1870-tal, "Fritid 2", 1880-1890-tal, "Fritid"; Skomakare 26, 1890-tal, "Gesäll och fabriks, arb. Fritiden 1"; Grovarbetare 27, 1880-1890-tal, "Fritiden 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Arbetsförhållanden"; Sättare 32, 1900-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Yrkesförhållanden"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Intresseorganisationer"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Fritiden"; Diversearbetare 47, början av 1900-tal, "Yrkeslivet 1", "Yrkeslivet 3"; Gummiarbetare 60, början av 1900-tal, "Fritiden 1"; Gummiarbetare 68, 1918, "Fritiden";

den politiska vänstern använde dokumentation av arbetarrörelsen för att skapa en folklig och demokratisk historia, där arbetarnas erfarenheter av kamp och vardag stod i centrum.⁴¹³ Detta samspelar även med Risbergs beskrivning av arbetarrörelsens arkiv och dess strävan efter att skapa en egen historiekultur, där historien används ideologiskt för att stärka rörelsens position i samtiden och framtiden.⁴¹⁴ Materialets skildringar kan därmed förstås som präglade av folkhemmets och den politiska vänsterns syn på arbetarklassen och arbetarrörelsen som legitima historiska subjekt. Samtidigt är frånvaron av öppen konflikt påfallande, där strejker, klasskamp och social oro ofta tonas ned till förmån för berättelser om gradvisa förbättringar och social utveckling, vilket också ligger nära, som tidigare nämnt, Nilssons analys av hur arbetarminnen under 1940-talet ofta redigerades för att passa ett folkbildande och nationellt projekt.⁴¹⁵ Liksom Arnberg och Hagström visar att socialdemokratiska tidningar arbetade för att ge arbetarklassen legitimitet som konsument, kan även intervjumaterialets relativt konfliktfria berättelse förstås som en del av en folkbildande och "idylliserande" (för att använda Nilssons begrepp) historieskrivning.⁴¹⁶ Materialet samspelar alltså också med Ambjörnssons resonemang om "arbetets ideal" inom socialdemokratien, där arbetaren skulle vara ansvarstagande, disciplinerad och central för det demokratiska samhället.⁴¹⁷

Ambjörnsson menar att arbetarrörelsen blev ett medel för att nå ett kollektivt mål och genom att betona arbetarnas politiska vardag och kollektiva organisering skapas en folklig och demokratisk historia i linje med socialdemokratins samtida ambitioner.⁴¹⁸ Materialet kan därmed förstås som en spegling av den politiska kontexten och folkhemmets sätt att framställa arbetarklassen som en legitim och samhällsbärande grupp.

Urvalet av respondenter förstärker denna bild. De flesta är äldre män med långa yrkesliv inom industri, hantverk eller hamnarbete, vilket kan bidra till en berättelse där arbetarklassen

Begravningsentreprenör 75, 1880-tal, "Fritid 1", "Bostad 1"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Fackförening"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Politik".

⁴¹³ Skott. *Folkets minnen*, s. 76-77, 95.

⁴¹⁴ Risberg. *Arbetets arkiv*, s. 2, 17, 31-31, 37, 41, 64-66.

⁴¹⁵ Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 221-225; Se även 6.1.2 och 6.1.3.

⁴¹⁶ Arnberg & Hagström. *Wartime segmentation*, s. 602, 605, 613-614; Nilsson. *Folkhemmets arbetarminnen*, s. 221-225.

⁴¹⁷ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 9, 167, 258.

⁴¹⁸ Ambjörnsson. *Den skötsamme arbetaren*, s. 262-263, 265; Skott. *Folkets minnen*, s. 85-86, 136, 139, 259-260; Hanssens intervjusamling: Skomakaren 26, 1890-tal, "Gesäll och fabriks, arb. Fritiden 1"; Grovarbetare 27, 1880-90-tal, "Fritiden 1"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Arbetsförhållanden"; Sättare 32, 1900-talet, "Fritiden"; Stuveriarbetaren 33, 1900-talet, "Yrkesförhållanden"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Intresseorganisationer"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Fritiden"; Diversearbetare 47, Början av 1900-tal, "Yrkeslivet 1", "Yrkeslivet 3"; Gummiarbetare 68, 1918, "Fritiden"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Fackförening"; Hamnarbetare 78, 1890-tal, "Politik".

framstår som sammanhållen, arbetsam och moraliskt stabil.⁴¹⁹ Samtidigt tonas marginaliserade grupper med andra erfarenheter ner, exempelvis hemlösa, prostituerade eller kriminella, vilket gör att materialet förmedlar en relativt homogen bild av arbetarklassen. Återigen speglar även könsuppdelning i materialet folkhemmets samtida ideal, där männen främst framträder i produktionen medan kvinnor ofta beskrivs genom hushållsarbete och ansvar för familjens vardag, vilket ligger nära de ideal som Broberg och Sandström menar präglade folkhemmets syn på husmodern under 1940-talet.⁴²⁰

Material kan därmed förstås som starkt präglat av 1940-talets folkhemsidéologi. Skildringar av fattigdom, trångboddhet och hårda arbetsvillkor fungerar inte bara som dokumentation av det förflutna, utan också som kontraster som samspelar med och legitimerar samtidens välfärdsprojekt. Utifrån Schema Theory kan detta förstås som att berättelserna organiseras genom scheman där det "gamla fattiga samhället" ställs mot det "moderna folkhemmet". Erfarenheter av materiell knapphet, hygieniska brister och långa arbetsdagar blir särskilt meningsskapande, samtidigt som materialets urval och marginaliserade teman visar att vissa scheman aktiverats starkare än andra. Fokus på bostäder, hygien, arbete och social ordning speglar ett schema där modernisering framstår som en självklar förbättring, exempelvis när boende och kost beskrevs successivt bli bättre.⁴²¹ Den återkommande betoningen på gradvis utveckling, skötsamhet och gemenskap förstärker också ett schema där samhällsförändring förstås som harmonisk och reformistisk snarare än konfliktfylld. Materialet relativt sammanhållna bild av arbetarklassens historia kan dessutom förklaras genom att människorna från liknande sociala positioner delar erfarenheter präglad av folkhemmets ideal, vilket gjorde att liknande scheman aktiveras i berättelserna.⁴²² Genom dessa scheman struktureras därmed det förflutna utifrån 1940-talets värderingar, exempelvis om skötsamhet, disciplin och social

⁴¹⁹ Se 6.1.1.

⁴²⁰ Se även 6.2.2; Broberg & Sandström. Hushållningens pedagogiska innehåll, s. 255-258, 260, 264, 279, 284.

⁴²¹ Hanssens intervjusamling: Sjökapten 20, 1880-1890-tal, "Inköp"; Fiskare 23, 1870, "Självhushållning, Bakning", "Måltider 1", "Måltider 2"; Garvare 29, "Allmänt", "Bostadsförhållanden 2"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Föda 2"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Måltider"; Sättare 32, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 3", "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Måltider"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Föda 1"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Måltider 2"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 1", "Matordning", "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 42, 1900-talet, "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 4", "Matförhållanden 2"; Statare 51, 1905-1923, "Inledning"; Gummiarbetare 52, 1926-, "Bostad"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Bostad"; Gummiarbetare 60, 1924-, "Bostad"; Murarens fränskilda 61, 1930-, "Bostaden", "Matordning, Hushållsarbete"; Specerihandlare 62, 1895, "Matordning"; Änka efter banvakt 63, 1913-, "Bostad, Kök"; Gummiarbetare 68, 1918, "Bostad"; Fabriksarbeterska 69, 1910-, "Bostaden"; Skomakare 72, 1900-1910, "Bostadsvanor".

⁴²² Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 7.

sammanhållning. Materialet blir därmed inte bara en dokumentation av äldre vardagsliv, utan också en produkt formad av sin samtid och politiska kontext, där det förflutna tolkas genom scheman som avgör vad som framstår som betydelsefullt, legitimt och representativt, här i relation till folkhemmet och dess reformprojekt.

6.3.1 Bevarande av den försvinnande historien

Intervjuerna samlades dessutom in inom ramen för det socialhistoriska och etnologiska projektet *Svensk stad*, som syftade till att skildra svenska samhällens utveckling av industrialiseringen och urbaniseringen under 1800-talet, samtidigt som man ville dokumentera ett äldre samhälle som ansågs vara på väg att försvinna.⁴²³ Även om intervjumaterialet inte direkt dokumenterades med tekniker som ansågs hota det förflutna går det att se tydliga likheter med Liljas begrepp "modernitetens paradox", där dokumentation fungerar som en slags räddningsaktion för att bevara en äldre kultur innan den försvinner.⁴²⁴ Liksom Gustavsson och Skott beskriver, märker man att det i dokumentationen fanns en ambition att rädda folkets röster och minnen innan de glömdes bort i det moderna samhället, exempelvis genom urvalet av respondenter, som till stor del bestod av äldre, tidigare yrkesverksamma män, vilka enligt Gustavsson söktes upp på ålderdomshem.⁴²⁵

Skott menar att det förflutna behövde bevaras för att samtiden skulle förstå sina rötter och kunna bygga för framtiden.⁴²⁶ I materialet syns likaså ett starkt fokus på sådant som uppfattades som traditionellt, arbetsintensivt och förmodernt, där intervjuerna innehåller detaljerade beskrivningar av bostäder, torghandel, maträtter och arbetsformer.⁴²⁷ Skildringar av exempelvis sillinläggningar, rågmjölsgröt och förindustriella spisar blir inte bara berättelser om vardagsliv, utan också delar av en samtid med större kulturhistoriska projekt, där man ville bevara minnet av det gamla Sverige innan det försvann.⁴²⁸ Även konsumtion

⁴²³ Lindahl. *Svensk stad ur dagens perspektiv*, s. 47.

⁴²⁴ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 4, 37, 52-53, 79.

⁴²⁵ Skott. *Folkets minnen*, s. 95, 106, 264, 284; Gustavsson. *Expeditioner i det förflutna*, s. 16, 46, 50, 95; Vem bestämmer vad som ska bli historia?, s. 82; Gustavsson. *Hur gick det till?*, s. 139; Se även 6.1.1.

⁴²⁶ Skott. *Folkets minnen*, s. 70, 240, 248.

⁴²⁷ Se även 6.2

⁴²⁸ Hanssens intervjusamling: Säsongsarbetare 15, 1880-1890-tal, "Måltider 1", 1880-tal, "Husgeråd"; Handskmakare 17, 1870-tal, "Självhushållning", 1880-tal, "Måltider"; Sjökapten 20, 1880-1890-tal, "Måltider 1", "Inköp"; Handlare 22, 1890-tal, "Mathållning 1"; Fiskare 23, 1870, "Måltider 1", "Måltider 2"; Skomakare 24, slutet av 1800-talet, "Matförhållanden", 1914, "Primärmiljö 1", 1918-1930-tal, "Matförhållanden"; Urmakare 25, 1890-talet, "Måltider", "Bostad 2"; Skomakare 26, 1880-1890-talet, "Gesäll och fabriks, arb., Bostad"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Föda - Middag 1"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Måltider"; Sättare 32, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet,

och vardagsliv dokumenterades noggrant. Specialaffärer och torghandel framställs som centrala delar av stadslivet innan modern handel förändrade konsumtionsmönsterna.⁴²⁹ Samtidigt beskrivs moderniseringen både som nödvändig, genom förbättringar av hem, inkomster och kost, och som något som medförde förlust, exempelvis när garvaren nr. 18

"Matförhållanden", "Bostadsförhållanden 1"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Måltider", "Bostad 1"; Arbetare 35, 1880-talet, "Bostad, Föräldrarhemmet 1"; Stuveriarbetare 35, 1880-talet, "Mat"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Föda 1"; Stuveriarbetare 37, 1890-talet, "Måltider"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Måltider 1", "Måltider 2"; Grovarbetare 40, 1880-talet, "Matförhållanden", "Bostad 1"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Matordning"; Stuveriarbetare 42, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Matförhållanden 1", "Matförhållanden 2"; Grovarbetare 49, 1880-talet, "Matförhållanden"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Bostad, Kök", "Matordning, hushållsarbete"; Baggerska 50, 1890-tal, "Bostad"; Statare 51, 1905-1923, "Arbetsförhållanden - Mathushållning 1"; Gummiarbetare 52, "Matordning, hushållsarbete 1"; Plåtslagare 54, 1883, "Bostad"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Matordning, Fritid", "Matordning, hushållsarbete"; Hamnarbetare 56, 1922, "Matordning, hushållsarbete", "Bostaden 1"; Fotograf 57, 1875-, "Matordning 1"; Murarens fränskilda 61, "Matordning, Hushållsarbete"; Specerihandlare 62, 1895, "Matordning"; Manufakturhandlare/Kontorist 64, 1894-, "Matordning, handelsvanor"; Mekaniske verkstadsarbetare 65, 1891-, "Bostaden, köket"; Ingenjör 66, 1905, "Mat- och handelsvanor 1", "Mat- och handelsvanor 2", "Bostad, kök"; Hamnarbetare 67, 1890-talet, "Matförhållanden, Inköp", "Måltidstider"; Gummiarbetare 68, 1918, "Matordning"; Skomakare/Fabriksarbeterska 72, 1900-1910, "Matordning", "Bostadsvanor"; Likkistsnickare 74, 1900-tal, "Bostad".

⁴²⁹ Hanssens intervjusamling: Handskmakare 17, 1870-talet, "Förådshushållning", 1870-1880-tal, "Matvanor"; Sjökapten 20, 1880-1890-tal, "Matvanor", "Inköp", "Inköp Allmänt"; Handlare 22, 1890-talet, "Storhandel, Miljö 1", "Inköp av slaktare", "Inköp mjölk och karameller", "Inköp", "Inköp, kött", "Torghandel"; Fiskare 23, 1870, "Inköp", "Sybehör", "Papper", "Dricka", "Kläder, Tyger från landsbygden", "Förådshushållning"; Skomakare 24, slutet av 1800-talet, "Inköp", 1900-talet, "Torghandel, Kringgångshandel"; Garvare 29, "Allmänt", "Inköp från slaktare", "Bostadsförhållanden 1", 1900-talet, "Torghandel"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Bostad 1"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Bostadsmiljö 1"; Sockerbruksarbetare 49, 1900-, "Handel"; Baggerska 50, 1890-tal, "Handelsnät 1", "Handelsnät 2"; Gummiarbetare 52, 1926-, "Handel"; Plåtslagare 54, 1883-, "Försäljning av bröd"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Handelsnät (inköp) 1", "Handelsnät (inköp) 2"; Hamnarbetare 56, 1922, "Handelsnät (inköp)"; Målare 59, 1890-tal, "Handelsmiljö"; Gummiarbetare 60, 1924-, "Handelsnät, Mat 1", "Handelsnät, Mat 2"; Murarens fränskilda 61, 1930-, "Handelsnät (inköp) 1", "Handelsnät (inköp) 2"; Änka till banvakt 63, 1913-, "Handelsnät"; Manufakturhandlare 64, 1894-, "Matordning, handelsvanor"; Ingenjör 66, 1905, "Mat och handelsvanor 1"; Hamnarbetare 67, 1890-tal, "Handelsnät"; Gummiarbetare 68, 1918, "Handelsnät 1", "Handelsnät 2"; Gummifabriksarbeterska 70, 1924-1930, "Inköpsvanor, Handelsnät 1", "Inköpsvanor, Handelsnät 2"; Militärskräddare 71, 1860-1870-tal, "Handelsnät"; Hamnarbetare 76, 1890-tal, "Matinköp".

berättar att 90 procent av garverierna tvingades lägga ned.⁴³⁰ Materialet uttrycker därmed både fascination inför modernisering och nostalgi inför det som håller på att försvinna.

Skildringarna av en kollektiv fritid och nostalgi av en stark gemenskap kan också kopplas till den grannskapsplanering som Henriksson beskriver i sin studie, som präglade folkhemmets bostadspolitik.⁴³¹ Syftet med den var att stärka grupp-gemenskap, som man ansåg hade gått förlorad i modernitetens stadsplanering, och skapa socialt fungerande och demokratiska samhällsmiljöer.⁴³² Genom att dokumentera en tid när gemenskapen uppfattades som stark kan materialet förstås som ett försök att bevara något som ansågs hade gått förlorat i moderniteten, vilket ligger nära Per Albin Hansson idé om det "goda hemmet", där omtanke, likhet och hjälpsamhet stod i centrum.⁴³³

Detsamma gällde det kvinnliga hushållsarbetet, där Lövgren visar att man under 1940-talet ansåg att kvinnor hade förlorat kunskaper om hemarbete till följd av industrialiseringen och att hushållsarbetet därför behövde rationaliseras genom forskning.⁴³⁴ Även om kvinnorna ofta framstår som mindre synliga än männen i materialet finns ett tydligt intresse för hushållsarbete, matlagning och hemmets organisering.⁴³⁵ Detta kan både kopplas till "modernitetens paradox", där dokumentationen blir en del av att bevara tidigare kunskaper, och till Lövgrens studie av Hemmens Forskningsinstitut, som var en inre krets av

⁴³⁰ Hanssens intervju-samling: Garvare 18, 1880-tal, "Arbetsförhållanden 2", "Arbetsförhållanden 3"; Sjökapten 20, 1880-1890-tal, "Inköp"; Fiskare 23, 1870, "Självhushållning, Bakning", "Måltider 1", "Måltider 2"; Skomakare 24, 1900-talet, "Arbetsförhållanden landsbygd 2", "Arbetsförhållanden landsbygd 3", "Skohantverkets övergång till skoflickeri 2", "Skohantverkets övergång till skoflickeri 3"; Urmakare 25, 1890-talet, "Klocktyper och försäljning"; Skomakare 26, 1890-tal, "Industriskomakeri"; Garvare 29, "Allmänt", "Bostadsförhållanden 2"; Grovarbetare 30, 1890-talet, "Föda 2"; Stuveriarbetare 31, 1890-tal, "Måltider"; Sättare 32, 1900-talet, "Matförhållanden 1"; Stuveriarbetare 33, 1900-talet, "Bostadsförhållanden 3", "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 34, 1880-talet, "Måltider"; Stuveriarbetare 36, 1900-talet, "Föda 1", "Arbetsförhållanden"; Stuveriarbetare 38, 1930-talet, "Måltider 2"; Stuveriarbetare 41, 1920-talet, "Bostad 1", "Matordning", "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 42, 1900-talet, "Matförhållanden"; Stuveriarbetare 43, 1890-talet, "Bostadsförhållanden 4", "Matförhållanden 2"; Diversearbetare 47, 1900-talet, "Yrkeslivet 2"; Statare 51, 1905-1923, "Inledning"; Gummiarbetare 52, 1926-, "Bostad"; Gummiarbetare 55, 1890-, "Bostad"; Gummiarbetare 60, 1924-, "Bostad"; Murarens fränskilda 61, 1930-, "Bostaden", "Matordning, Hushållsarbete"; Specerihandlare 62, 1895, "Matordning"; Änka efter banvakt 63, 1913-, "Bostad, Kök"; Gummiarbetare 68, 1918, "Bostad"; Fabriksarbeterska 69, 1910-, "Bostaden"; Skomakare 72, 1900-1910, "Bostadsvanor".

⁴³¹ Henriksson. *Att bygga ett samhälle*, s. 169, 173, 205-206, 209, 212, 214, 226, 238, 285-286.

⁴³² Rudberg. Folkhemmets bostäder - en svensk modell, s. 19-20; Henriksson. *Att bygga ett samhälle*, s. 169, 173, 205-206, 209, 212, 214, 226, 238, 285-286.

⁴³³ Rudberg. Folkhemmets bostäder - en svensk modell, s. 20.

⁴³⁴ Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 25, 55-56, 61-62, 87, 89, 123-125, 138, 161.

⁴³⁵ Se även 6.1.1 och 6.2.

socialdemokraterna, där hushållsarbetet skulle ges högre status genom forskning om den.⁴³⁶ Samtidigt definierade denna forskning kvinnans roll i hemmet och hennes funktion i samhället, för att hålla henne borta från arbetsmarknaden, vilket också speglar Brobergs och Sandströms beskrivning av folkhemmets syn på hemmet som en offentlig angelägenhet, där husmoderns roll blev central för samhällets stabilitet och utveckling.⁴³⁷ Liknande ambitioner och tendenser går att se i Hanssens dokumentationsarbete, som enligt Gustavsson ville fånga kvinnors erfarenheter för att skildra köket och hemmets miljö.⁴³⁸ Dokumentationen blir därmed ett uttryck för “modernitetens paradox”, där äldre kvinnliga kunskaper både minns och bevaras för att passa folkhemmets moderna och rationaliserande ideal.⁴³⁹

Materialet kan därmed förstås som en del av ett bredare kulturhistoriskt projekt där ett “försvinnande” förmodernt samhälle konstrueras som något som behöver räddas. Utifrån Schema Theory organiseras det förflutna genom ett tolkningsschema, där industrialisering och modernisering framstår som en brytpunkt mellan det gamla och det nya samhället. Detta kan göra att vissa typer av erfarenheter, särskilt sådana som uppfattas som traditionella och lokalt förankrade, blir framträdande medan andra tonas ned. De detaljerade skildringarna av hushållsarbete, matvanor, handel och bostadsförhållanden kan alltså förstås som schematiskt organiserade minnen, där vardagslivets materiella dimensioner ges betydelse eftersom de passar in i berättelsen om det som håller på att försvinna. Samtidigt är materialet inte enbart nostalgiskt, utan också framåtblickande. Att modernisering framställs både som förlust och som nödvändig utveckling kan genom connectionism förstås som att olika delar av samma kulturella schema aktiveras beroende på sammanhang, där modernitet både kopplas till förbättring och till upplösning av tradition och gemenskap.

Även urvalet av respondenter kan förstås genom Schema Theory. Genom att främst inkludera äldre och tidigare yrkesverksamma individer aktiveras ett schema där uppfattningen om den “autentiska” arbetarklassens förflutna kopplas till vissa generationer och livsbanor.

Dokumentationen blir därför inte bara en spegling av det förflutna, utan också en selektiv aktivering av kulturella scheman som avgör vad som anses viktigt att minnas. På samma sätt kan intresset för kvinnligt hushållsarbete förstås som ett scheman, där hemmet framstår som

⁴³⁶ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 4, 37, 52-53, 79; Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 62, 87, 89, 125, 188, 160-161.

⁴³⁷ Broberg & Sandström. *Hushållningens pedagogiska innehåll*, s. 257; Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 23, 25, 55-56, 61-62.

⁴³⁸ Gustavsson. *Hur gick det till?*, s. 139.

⁴³⁹ Lilja. *Framställningen om den ideala uppteckningen*, s. 37.

en central samhällelig institution i behov av dokumentation och rationalisering, i linje med samtidens könsnormer.⁴⁴⁰ Materialet visar därmed hur kulturella scheman inte bara återger det förflutna, utan också formar det utifrån 1940-talets behov av att förstå, bevara och organisera samhällsförändring.

7 Sammanfattning och slutsatser

Syftet med denna studie har varit att analysera hur arbetarklassens vardagsliv i Helsingborg framställs och representeras i Börje Hanssens intervjumaterial från 1940-talet, samt hur denna framställning, genom urvalet av respondenter och materialets tematisering, kan förstås i relation till den samtid under vilken intervjuerna dokumenterades. Studien har därmed syftat till att bidra till en fördjupad förståelse av hur 1940-talets normer, dokumentationspraktiker och politiska idéer kan ha påverkat både urvalet och skildringen av arbetarklassens liv kring sekelskiftet 1800-1900. På så sätt har studien också velat bredda de perspektiv som tidigare forskning har anlagt på samtidens betydelse för hur historiskt material formas och tolkas, samt bidra med en genomgående systematisk analys intervjukorten, vilket tidigare inte genomförts. Materialet har bestått av 494 intervjukort med skildringar från 57 personer och intervjuerna genomfördes mellan 1942-1943. Studien har utgått från att intervjumaterialet inte enbart är en källa till det sena 1800-talet och tidiga 1900-talets arbetarklass, utan också är en produkt av 1940-talet när materialet dokumenterades och organiserades. Genom att analysera intervjukorten som produkter av sin samtid har studien velat synliggöra hur historiskt källmaterial formas genom urval, normer och forskningspraktiker, snarare än att fungera som neutrala återgivningar av det förflutna.

Studiens huvudsakliga frågeställning har varit:

- Hur framställs arbetarklassens vardagsliv i Börje Hanssens intervjumaterial och hur kan denna framställning förstås i relation till 1940-talets samhällskontext och dokumentationspraktik?

⁴⁴⁰ Lövgren. *Hemarbete som politik*, s. 23, 25; Broberg & Sandström. *Hushållningens pedagogiska innehåll*, s. 257-258, 260, 264.

För att besvara detta har tre underfrågor formulerats:

- Vilka teman framträder dominerande respektive marginaliserade i materialet och vad kan detta säga om vilka aspekter av arbetarklassens liv som prioriterades i den samtida dokumentationspraktiken?
- Hur beskrivs arbetarklassens vardagsliv och vilka normer och värderingar kommer till uttryck i dessa skildringar?
- Hur kan materialets innehåll, tematiska fokus och urvalet av respondenter förstås i relation till de samhällsideal och den politiska kontext som präglade 1940-talet?

För att undersöka detta har studien använt en förklarande [explanatory] mixed method approach, där kvantitativa resultat fördjupas med kvalitativa analyser.⁴⁴¹ Studien har teoretiskt utgått från *Schema Theory*, med antagandet att människor tolkar världen genom scheman, format av tidigare erfarenheter, som påverkar vad som minns och berättas.⁴⁴²

De dominerande teman som framträder i materialet är bostadsförhållanden, matvanor, arbetsförhållanden, inköp och handel, fritid, kläder, samt gatumiljö och stadens utformning. Tillsammans skapar dessa teman en bild av ett vardagsliv präglat av arbetets rytm, materiell knapphet, trångboddhet och ett organiserat och sparsamt hem. Samtidigt marginaliseras eller saknas erfarenheter som känslor, konflikter, våld, sexualitet, psykisk ohälsa och öppet samhällskritiska röster. Detta visar att dokumentationspraktiken därmed inte syftade till att fånga hela bredden av arbetarklassens erfarenheter, utan snarare att skapa en sammanhållen och normativ bild av ett ordnat vardagsliv. Materialet präglas därmed av tydliga scheman kring urval och prioriteringar, där vissa erfarenheter bedömts som mer relevanta, representativa eller önskvärda att bevara än andra. Även urvalet av respondenter, som främst består av äldre män med lång yrkeserfarenhet, förstärker denna selektiva representation.

Vardagslivet beskrivs som arbetscentrerat, disciplinerat och präglat av moralisk skötsamhet. Könrollerna framstår som självklara och stabila, där männen ansvarar för lönearbete och kvinnorna för hushåll och omsorg. Hemmet framställs som organiserat, sparsamt och funktionellt, men också trångbott och omodernt. Normer kring nykterhet, sparsamhet, ansvarstagande och social ordning återkommer genomgående. Matvanorna beskrivs som enkla och ekonomiska, medan fritiden framstår som lokal, kollektiv och präglad av stark

⁴⁴¹ Creswell & Creswell. *Research Design*, s. 222-223.

⁴⁴² Strauss & Quinn. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*, s. 6, 48-49.

gemenskap. Sammantaget framträder en bild av ett vardagsliv som både var hårt och stabilt, där skötsamhet och arbetsamhet utgjorde centrala värden.

Materialet präglas tydligt av folkhemmets värderingar och 1940-talets dokumentationspraktik, samt samhällsideal. Skildringarna av fattigdom, enkla matvanor, trångboddhet och hårda arbetsvillkor fungerar som en implicit kontrast till samtidens välfärdsprojekt och moderniseringsambitioner. Att arbetsamhet, skötsamhet, tydliga könsroller och social ordning betonas, medan konflikter och klasskamp tonas ned, harmoniserar även med tidens samhällsideal och folkhemmets berättelse om gradvis samhällsutveckling genom reformer, snarare än konfrontation.⁴⁴³ Urvalet av äldre yrkesverksamma män förstärker dessutom bilden av ett enat, stabilt och moraliskt ordnat förflutet, samtidigt som mer marginaliserade grupper osynliggörs. Dokumentationen kan också förstås som en del av ett större samtida kulturhistoriskt projekt, där det äldre samhället framställs som något som höll på att försvinna och därför behöver bevaras.

Arbetarklassens vardagsliv framställs alltså som arbetscentret, disciplinerat och moraliskt skötsamt, samtidigt som materiell knapphet och hårda livsvillkor tydligt framhävs. Framställningen är dock inte neutral, utan formas av 1940-talets dokumentationspraktik, folkhemmets värderingar och samhällsideal, liksom ett selektivt urval av respondenter och teman. Resultatet blir en konstruerad och normativ representation av arbetarklassens liv, där scheman har aktiverats och resulterat i att vissa erfarenheter lyfts fram som representativa och andra marginaliseras eller utesluts. Materialet bör därför förstås mindre som en direkt återgivning av det förflutna och mer som en produkt av sin samtid, präglad av 1940-talets samhällsideal och sätt att förstå arbetarklassens historia.

Studien bekräftar därmed flera slutsatser i tidigare forskning om traditioninsamling och folkminnesdokumentation. Liksom Nilsson, Lilja, Skott och Gustavsson visade att dokumentationspraktiker under 1940-talet präglades av samtidens ideologier, urval och föreställningar om vad som var viktigt att bevara, visar resultatet tydligt att Hanssens material inte endast dokumenterar arbetarklassens vardagsliv, utan också speglar och reproducerar 1940-talet folkhemsideal, rationaliseringstänkande och sociala normer.⁴⁴⁴ Resultatet visar

⁴⁴³ Edebalk. *Spåren efter Gustav Möller*, s. 21-23, 32, 35, 41, 47, 52-54; Carlsson & Lindgren. *Vad är socialdemokrati?*, s. 22-23; Kvarnström. *Det svenska folkhemmet*, s. 284.

⁴⁴⁴ Se 2.1 och 2.2.

därmed att Hanssens material inte bara dokumenterar en allmän bild av arbetarklassen, utan specifikt lyft fram normer och ideal om exempelvis den skötsamma, disciplinerade och samhällsnyttiga arbetaren eller betoning på dåliga levnadsförhållanden med slit, fattigdom och trångboddhet, medan andra erfarenheter tonas ned. Studien visar alltså att 1940-talets samhällsvisioner och folkhemsideal inte enbart påverkade politiken och samhällsplaneringen, utan också själva historieskrivningar och produktionen av historiskt källmaterial. Samhällsideal om könsroller, fritid, gemenskap, skötsamhet, konsumtion, sparsamhet och modernisering, vilka tidigare forskning av Lövgren, Wigerfelt, Jonsson, Henriksson, Ambjörnsson, samt Arnberg och Hagström, Broberg och Sandström har visat var centrala under 1940-talet, återspeglas i materialets innehåll och prioriteringar.⁴⁴⁵ Detta innebär att tidigare forskning delvis har underskattat hur starkt samtidens normativa föreställningar speglat sig i och påverkat själva innehållet i dokumentationen. Forskningen har ofta betonat urval och insamlingspraktik på en övergripande nivå, men denna studie visar mer konkret hur dessa ideal faktiskt materialiseras i berättelsernas innehåll och tematiska struktur. På så sätt visar studien att Hanssens intervjumaterial inte enbart är en källa till arbetarklassens historia, utan också en källa till förståelsen av 1940-talets kunskapsproduktion, samhällsideal och historiska blick på det förflutna.

Samtidigt innebär resultaten inte att tidigare forskning varit felaktig, utan snarare att denna studie breddar perspektivet och synliggör aspekter som tidigare forskning inte analyserat lika ingående. Det mest betydelsefulla resultatet är därför att intervjumaterialet måste förstås som en aktiv konstruktion av historia, där urval, tystnader och tematisering formar bilden av arbetarklassen lika mycket som berättelserna själva. Detta får betydelse för hela forskningen kring liknande dokumentationsmaterial, där framtida studier i högre grad behöver betrakta och undersöka hur samtidens normer och samhällsvisioner påverkar vilka berättelser som samlas in, formas och bevaras. Vidare skulle framtida forskning kunna undersöka liknande intervjumaterial, som samlats in från andra städer till verket *Svensk stad* eller för motsvarande syften, och jämföra hur olika forskare, institutioner eller tidsperioder konstruerat arbetarklassens historia, för att bredda förståelsen av samhällets influens i dokumentationen. Det finns även möjligheter att undersöka de identifierade marginaliserade temana i intervjumaterialet ytterligare, för att analysera mer djupgående varför vissa perspektiv exkluderades ur dokumentationen. I Hanssens intervjumaterial hade även en djupare

⁴⁴⁵ Se 2.3 och 2.3.1.

jämförelse mellan hur olika yrkeskategorier framställer vardagslivet varit intressant, för att se skillnader inom arbetarklassen. På så sätt öppnar denna studie för en bredare diskussion om hur historia produceras och hur samtidens värderingar fortsätter att påverka förståelsen av det förflutna.

8 Käll- och litteraturförteckning

8.1 Källor

Hanssen, Börje. *Intervjusamling*. Helsingborgs museum.

8.2 Litteratur

Ambjörnsson, R. *Den skötsamme arbetaren: Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880-1930*. 3. uppl. (Carlsson, 1998).

Andrae, C. G. Uppordningen av det socialhistoriska stoffet. I Hammarström, I. & Hall, T. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), 51-53.

Arnberg, K. & Hagström, J. Wartime segmentation: Class, gender, and nation in the marketing of consumers, Sweden 1939-1945. *Enterprise & Society*. 26:2 (2025): 587-618. <https://doi.org/10.1017/eso.2024.7>.

Berglund, L. Källor och metod. I Berglund, L. & Ney, A. (red.). *Historikerns hantverk: om historieskrivning, teori och metod*. 1. uppl. (Studentlitteratur, 2015), 127-163.

Boalt, C. & Lindegren, S. Bostad och bostadsforskningen: En återblick på 1940- och 50-talen. I Engfors, C. (red.). *Folkhemmets bostäder 1940-1960: svenskt bostadsbyggande under 1940- och 50-talen*. (Arkitekturmuseet, 1987), 59-73.

Broberg, Å. & Sandström, B. Hushållningens pedagogiska innehåll - en analys av ICA-Kuriren 1942. *Historisk Tidskrift*. 138:2 (2018): 255-285. urn:nbn:se:su:diva-158757.

Carlsson, I. & Lindgren, A. -M. *Vad är socialdemokrati?: en bok om idéer och utmaningar*. 5. uppl. (Tankesmedjan Tiden, 2019).

Creswell, J. W. & Creswell, J. D. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed methods Approaches*. 5. uppl. (SAGE, 2018).

Dahlgren, A. "Fullständigt otillförlitlig, men absolut outhärlig". *En historiografisk undersökning av projektet Svensk stad*. Doktorsavhandling. (Göteborgs universitet, 2018).
<http://hdl.handle.net/2077/54585>.

Edebalk, P. G. *Spåren efter Gustav Möller: Om socialpolitiska bakgrunder*. (Socialhögskolan, Lunds universitet, 2023).
<https://lup.lub.lu.se/record/7d269dc8-1847-4a09-9fc3-d5f4010bcb84> (åtkomstdatum 6 maj 2026).

Florén, A., Ågren, H. & Erlandsson, S. *Historiska undersökningar: grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*. 3. uppl. (Studentlitteratur, 2018).

Fransson, T. & Fredriksson, J. *Galoschan*. (Helsingborgs museum, 1990).

Gaunt, D. Hanssens betydelse för Svensk stad. I Hammarström, I. & Hall, T. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), 25-33.

Göransdotter, M. A Home for Modern Life: Educating Taste in 1940s Sweden. I: *Conference Proceedings: Volume 2. Design Research Society 2012: Research: Uncertain Contradiction Values: Design Research Society International Conference 2012*. Bangkok, Thailand (1-4 juli 2012), 526-541. urn:nbn:se:umu:diva-92065 (åtkomstdatum 7 maj 2026).

Gustafsson, H. *Nordens historia: En europeisk region under 1200 år*. 3. uppl. (Studentlitteratur, 2017).

Gustavsson, K. *Expeditioner i det förflutna: etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början*. Doktorsavhandling. (Lunds universitet, 2014). <https://lup.lub.lu.se/record/4628738>.

Gustavsson, K. I utkanten av Svensk stad: Material och människor, arkiv och böcker. I Larsson, M., Palmsköld, A., Hörnfeldt, H. & Jönsson, L. -E. (red.). *I utkanter och marginaler: 31 texter om kulturhistoria: en vänbok till Birgitta Svensson*. (Nordiska museets förlag, 2015), 229-239.

Gustavsson, K. Vem bestämmer vad som ska bli historia? I Arvebro, P.; Buchmüller, M. & Meksa, S. (red.). *Den forskande staden: 8 essäer om forskning, kultur och näringsliv i Helsingborgs stad*. (Helsingborgs stad, 2015), 74-86.
<https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/5515174/5385489.pdf> (åtkomstdatum 29 april 2026).

Gustavsson, K. The Small Details in the Archives and the Meaning of a Non-existent Photography from the Home of a Stationer in Helsingborg. *Culture Unbound*. 12:1 (2020), 173-195. <https://doi.org/10.3384/cu.2000.1525.2020v12a09>.

Gustavsson, K. What Börje Hanssen saw: A walk through Helsingborg, July 1943. I Aronsson, P.; Slåvik, A. & Svensson, B. (red.). *Images in History/History in Images: Towards an (audio) visual historiography*. (Kungliga Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien, 2020), 59-72.

Gustavsson, K. Hur gick det till?: Rekonstruktion och arbetsprocess i projektet Svensk stadsmiljö 1941-44. I Almevik, G. & Jönsson, L-E. (red.). *Ménards metod*. (Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet, 2024), 128-163.
<https://hdl.handle.net/2077/80605>.

Hammarström, I. & Hall T. Inledning. I Hammarström, I. & Hall, T. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), 5-13.

Henriksson, M. *Att bygga ett samhälle: Tid, rum och politiska visioner i bostadspolitiken 1901-1947*. Doktorsavhandling. (Stockholms universitet, 2021). urn:nbn:se:su:diva-191904.

Hårdstedt, M. Mellan öst och väst. I Sjöberg, M. & Cassel, K. (red.). *En samtidig världshistoria*. 2. uppl. (Studentlitteratur, 2017), 846-878.

Holm, P. Ett sammanträde i bostadssociala utredningen hösten 1945. I Engfors, C. (red.). *Folkhemmets bostäder 1940-1960: svenskt bostadsbyggande under 1940- och 50-talen*. (Arkitekturmuseet, 1987), 41-47.

Horgby, B. *Den disciplinerade arbetaren: brottslighet och social förändring i Norrköping 1850-1910*. Doktorsavhandling. (Stockholms universitet, 1986). urn:nbn:se:su:diva-81098.

Johansson, A. Social Housing Policy in Sweden. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 197:1 (1938): 160-170.
<https://doi.org/10.1177/000271623819700115>.

Johansson, M. Kontinuitet och förnyelse. Helsingborgs näringslivsutveckling 1863-1970. I Ulfsparré, A. C. (red.). *Helsingborgs historia. Del VII:2. Industri, Försörjning, Folkörelser 1863-1970*. (Helsingborgs stad/Almqvist & Wiksell, 1992), 11-278.

Jonsson, M. "En karl blir inte människa förrän han gifter sig": Genuskonstruktioner i Husmodern år 1940 och 1950. *Historisk studenttidskrift*. 1:1 (2019): 26-52.
<https://journals.lub.lu.se/hst/issue/view/2804> (åtkomstdatum 1 maj 2026).

Krantz, B. Baronbackarna i Örebro. I Engfors, C. (red.). *Folkhemmets bostäder 1940-1960: svenskt bostadsbyggande under 1940- och 50-talen*. (Arkitekturmuseet, 1987), 94-105.

Kvarnström, L. Vägen till demokrati. I Hedenborg, S. & Kvarnström, L. (red.). *Det svenska samhället 1720-2006: böndernas och arbetarnas tid*. 3. uppl. (Studentlitteratur, 2009), 187-243.

Kvarnström, L. Människorna och deras näringar. I Hedenborg, S. & Kvarnström, L. (red.). *Det svenska samhället 1720-2006: böndernas och arbetarnas tid*. 3. uppl. (Studentlitteratur, 2009), 245-274.

Kvarnström, L. Det svenska folkhemmet. I Hedenborg, S. & Kvarnström, L. (red.). *Det svenska samhället 1720-2006: böndernas och arbetarnas tid*. 3. uppl. (Studentlitteratur, 2009), 275-332.

Lilja, A. *Föreställningen om den ideala uppteckningen: en studie av idé och praktik vid traditionssamlade arkiv - ett exempel från Uppsala 1914-1945*. Doktorsavhandling. (Uppsala universitet, 1996). urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-379.

Lindahl, G. Svensk stad ur dagens perspektiv. I Hammarström, I. & Hall, T. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), 46-50.

Lindgren-Fridell, M. Minnen från arbetet med Svensk stad. I Hammarström, I. & Hall, T. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), 20-24.

Lundin, E. Muntlig historia: Levande källor. I Dackling, M. & Nauman, S. (red.). *Teori i historik praktik*. (Studentlitteratur, 2022), 255-279.

Lövgren, A. -B. Politik och förvaltning från kommunreform 1862 till sammanläggning 1971. I Ulfspärre, A. C. (red.). *Helsingborgs historia. Del VII:1. Befolkning, förvaltning, kommunal service 1863-1970*. (Helsingborgs stad/Almqvist & Wiksell, 1992), 77-339.

Lövgren, B. *Hemarbete som politik: diskussioner om hemarbete, Sverige 1930-40-talen, och tillkomsten av Hemmens forskningsinstitut*. Doktorsavhandling. (Stockholms universitet, 1993).

Nilsson, B. G. *Folkhemmets arbetarminnen: en undersökning av de historiska och diskursiva villkoren för svenska arbetares levnadsskildringar*. Doktorsavhandling (Stockholms universitet, 1996).

Nilsson Hammar, A. Diskursanalys. I Gustavsson, M. & Svanström, Y. (red.). *Metod: guide för historiska studier*. 2. uppl. (Studentlitteratur, 2022), 135-163.

Paulsson, G. *Svensk stad: Liv och stil i svenska städer under 1800-talet, Del 1*. (Studentlitteratur, 1950).

Randy, H. *Helsingborgs historia. Del VII:3. Stadsbild, stadsplanering och arkitektur: Helsingborgs bebyggelseutveckling 1863-1971*. (Helsingborgs stad/Kulturförvaltningen, 2005).

Reuterswärd, E. De fattiga och de rika. Försörjningsvillkor i Helsingborg 1863-1970. I Ulfsparré, A. C. (red.). *Helsingborgs historia. Del VII:2. Industri, Försörjning, Folk rörelser 1863-1970*. (Helsingborgs stad/Almqvist & Wiksell, 1992), 281-447.

Reuterswärd, E. Kampen för en bättre tillvaro. Folk rörelser i Helsingborg. I Ulfsparré, A. C. (red.). *Helsingborgs historia. Del VII:2. Industri, Försörjning, Folk rörelser 1863-1970*. (Helsingborgs stad/Almqvist & Wiksell, 1992), 451-554.

Risberg, O. *Arbetets arkiv: en undersökning om arkivens roll inom arbetarrörelsens historieskrivning*. Masteruppsats. (Lunds universitet, 2016).
<https://www.lunduniversity.lu.se/lup/publication/8876722>.

Rudberg, R. Folkhemmets bostäder - en svensk modell. I Engfors, C. (red.). *Folkhemmets bostäder 1940-1960: svenskt bostadsbyggande under 1940- och 50-talen*. (Arkitekturmuseet, 1987), 8-23.

Silow, S. Arbetets bakgrund och uppläggning. I Hammarström, I. & Hall, T. (red.). *Perspektiv på Svensk stad: staden som forskningsobjekt 1950-1980*. (Akademisk litteratur, 1981), 14-19.

Skott, F. *Folkets minnen: traditionsinsamling i idé och praktik 1919-1964*. Doktorsavhandling. (Göteborgs universitet, 2008).
urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-1539.

Strauss, C. & Quinn, N. *A Cognitive Theory of Cultural Meaning*. (Cambridge University Press, 2012).

Svanström, Y. Industrialiseringen. I Sjöberg, M. & Cassel, K. (red.). *En samtidig världshistoria*. 2. uppl. (Studentlitteratur, 2017), 912-922.

Thor Tureby, M. Muntlig historia. I Gustavsson, M. & Svanström, Y. (red.). *Metod: guide för historiska studier*. 2. uppl. (Studentlitteratur, 2022), 187-212.

Ulfsparre, A. C. Helsingborgs befolkningsutveckling och samhällsstruktur. I Ulfsparre, A. C. (red.). *Helsingborgs historia. Del VII:1. Befolkning, förvaltning, kommunal service 1863-1970*. (Helsingborgs stad/Almqvist & Wiksell, 1992), 13-73.

Wigerfelt, B. *Ungdom i nya kläder: Dansbaneföljder och längtan efter det moderna i 1940-talets Sverige*. (Lunds universitet, 1996).

Ågren, M. Källkritik. I Gustavsson, M. & Svanström, Y. (red.). *Metod: guide för historiska studier*. 2. uppl. (Studentlitteratur, 2022), 41-66.

9 Bilagor

9.1 Register över respondenter

Detta register omfattar de respondenter som ingår i studiens empiriska material. Numreringen 15-78 och yrkestitlarna bredvid utgår ifrån Hanssens benämning i materialet, tillsammans med nedanstående information som även kommer ur de handskrivna intervjukorten. I enlighet med studiens syfte är urvalet avgränsat till Helsingborg och respondenterna nr. 45, 48 och 53, har exkluderats, eftersom intervjuerna behandlat andra orter än Helsingborg [Lund, Höör och Kristianstad]. Vidare har nr. 16, 19, 44, 58 uteslutits, eftersom dessa inte avser individuella intervjuer, utan generella redogörelser om staden.

15. Säsongsarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1880-tal till 1940-tal

- Kön: Man
- Född: Okänd
- Intervjuår: 1942
- Ålder: Okänd

17. Handskmakare

- Intervjun behandlar åren: 1870-tal till början av 1900-talet
- Kön: Man
- Född: 1864
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 78 år

18. Garvare

- Intervjun behandlar åren: 1880-tal-1890-tal
- Kön: Man
- Född: 1860
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 82 år

20. Sjökapten

(Änka till stationsinspektör och dotter till sjökapten)

- Intervjun behandlar åren: 1880-tal till början 1900-talet
- Kön: Kvinna
- Född: 1880
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 63 år

21. Okänd

(Fru till nr. 22)

- Intervjun behandlar åren: 1943
- Född: Okänd
- Kön: Kvinna
- Intervjuår: 1943

- Ålder: Okänd

22. Handlare

- Intervjun behandlar åren: 1890-talet
- Född: Okänd
- Kön: Man
- Intervjuår: 1943
- Ålder: Okänd

23. Fiskare

(Hennes fader var fiskare)

- Intervjun behandlar åren: 1870
- Född: Okänd
- Kön: Kvinna
- Intervjuår: 1943
- Ålder: Okänd

24. Skomakare

- Intervjun behandlar åren: Slutet av 1800-talet till 1918-1930 tal
- Kön: Man
- Född: 1884
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 58 år

25. Urmakare

- Intervjun behandlar åren: 1890-talet
- Kön: Man
- Född: 1870
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 72 år

26. Skomakare

- Intervjun behandlar åren: 1880-1890-talet till 1901-

- Kön: Man
- Född: 1870
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 72 år

27. Grovarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1880-90-tal
- Kön: Man
- Född: 1870
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 72 år

28. Skomakare

- Intervjun behandlar åren: 1880-90-talet
- Kön: Man
- Född: 1855
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 87 år

29. Garvare

- Intervjun behandlar åren: 1870-talet till 1900-talet
- Kön: Man
- Född: 1867
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 75 år

30. Grovarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1890-talet
- Kön: Man
- Född: 1873
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 70 år

31. Stuveriarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1890-tal
- Kön: Man
- Född: 1861
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 81 år

32. Sättare

- Intervjun behandlar åren: 1900-talet
- Född: Okänd
- Kön: Man
- Intervjuår: 1943
- Ålder: Okänd

33. Stuveriarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1900-talet
- Kön: Man
- Född: ca 1880
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 63 år

34. Stuveriarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1880-talet
- Kön: Man
- Född: ca 1860
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 83 år

35. Stuveriarbetare (f.d. stenhuggare) (samma person som 36)

- Intervjun behandlar åren: 1880-talet
- Kön: Man
- Född: 1875
- Intervjuår: 1943

- Ålder: ca 68 år

36. Stuveriarbetare (samma person som 35)

- Intervjun behandlar åren: 1900-talet
- Kön: Man
- Född: 1875
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 68 år

37. Stuveriarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1890-talet
- Kön: Man
- Född: 1864
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 78 år

38. Stuveriarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1930-talet
- Kön: Man
- Född: 1906
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 37 år

39. Stuveriarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1930-talet
- Kön: Man
- Född: ca 1910
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 33 år

40. Grovarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1880-talet
- Kön: Man

- Född: 1862
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 80 år

41. Stuveriarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1920-talet
- Kön: Man
- Född: 1897
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 46 år

42. Stuveriarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1900-talet
- Kön: Man
- Född: 1877
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 66 år

43. Stuveriarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1890-talet
- Kön: Man
- Född: 1870
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 73 år

46. Bagerilärning

- Intervjun behandlar åren: 1900-talet
- Kön: Man
- Född: 1881
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 62 år

47. Diversearbetare

- Intervjun behandlar åren: 1900-talet
- Kön: Man
- Född: 1893
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 50 år

49. Sockerbruksarbetare

(Hon själv är sömmerska, men gift med en sockerbruksarbetare)

- Intervjun behandlar åren: 1900-
- Född: 1854
- Kön: Kvinna
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 89

50. Bagerska

- Intervjun behandlar åren: 1890-tal till 1900-tal
- Kön: Kvinna
- Född: 1888
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 55 år

51. Statare (samma person som 52)

- Intervjun behandlar åren: 1905-1923
- Kön: Man
- Född: 1883
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 60 år

52. Gummiarbetare (samma person som 51)

- Intervjun behandlar åren: 1926-
- Kön: Man
- Född: 1883
- Intervjuår: 1943

- Ålder: ca 60 år

54. Plåtslagare

(Fru till plåtslagare)

- Intervjun behandlar åren: 1883
- Född: Okänd
- Kön: Kvinna
- Intervjuår: 1943
- Ålder: Okänd

55. Gummiarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1890-
- Kön: Man
- Född: 1869
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 74 år

56. Hamnarbetare

(Fru till hamnarbetare)

- Intervjun behandlar åren: 1922
- Kön: Kvinna
- Född: 1903
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 40 år

57. Fotograf

(Piga hos fotografen)

- Intervjun behandlar åren: 1875-
- Kön: Kvinna
- Född: 1856
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 87 år

59. Målare

- Intervjun behandlar åren: 1890-tal
- Kön: Man
- Född: 1885
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 58 år

60. Gummiarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1924-
- Kön: Man
- Född: ca 1900
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 43 år

61. Murarens frånskilda

- Intervjun behandlar åren: 1930-
- Kön: Kvinna
- Född: ca 1893
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 50 år

62. Specerihandlare

(Piga hos Hökare)

- Intervjun behandlar åren: 1895
- Kön: Kvinna
- Född: 1876
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 67 år

63. Änka efter banvakt

- Intervjun behandlar åren: 1913-
- Kön: Man
- Född: 1863

- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 80 år

64. Manufakturhandlare

(Piga hos manufakturhandlare)

- Intervjun behandlar åren: 1894-
- Kön: Kvinna
- Född: ca 1875
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 68 år

65. Mekaniska verkstadsarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1891-
- Kön: Man
- Född: ca 1875
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 68 år

66. Ingenjör

(Piga hos ingenjör)

- Intervjun behandlar åren: 1905
- Kön: Kvinna
- Född: 1873
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 70 år

67. Hamnarbetare

(Fru till hamnarbetare)

- Intervjun behandlar åren: 1890-tal
- Kön: Kvinna
- Född: 1862
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 81 år

68. Gummiarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1918
- Kön: Man
- Född: ca 1895
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 48 år

69. Fabriksarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1910-
- Kön: Man
- Född: 1899
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 44 år

70. Gummifabriks arbetska

- Intervjun behandlar åren: 1924-1930
- Kön: Kvinna
- Född: 1893
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 50 år

71. Militärskräddare

(Dotter till militärskräddare)

- Intervjun behandlar åren: 1860-70 tal
- Kön: Kvinna
- Född: 1858
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 85 år

72. Skomakare/Fabriksarbeterska

(Dottern till skomakare)

- Intervjun behandlar åren: 1900-1910

- Kön: Kvinna
- Född: 1896
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 47 år

73. Småföretagare

(Dotter till diverseförsäljare)

- Intervjun behandlar åren: 1860-1880
- Kön: Kvinna
- Född: 1857
- Intervjuår: 1943
- Ålder: ca 86 år

74. Likkistsnickare

- Intervjun behandlar åren: 1900-tal
- Kön: Man
- Född: 1882
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 60 år

75. Begravningsentreprenör

- Intervjun behandlar åren: 1880-tal
- Kön: Man
- Född: 1875
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 67 år

76. Hamnarbetare

(Änka till hamnarbetare)

- Intervjun behandlar åren: 1890-tal
- Kön: Kvinna
- Född: 1860
- Intervjuår: 1942

- Ålder: ca 82 år

77. Manufakturhandlare/Kontorist

- Intervjun behandlar åren: 1880-tal till 1890-
- Kön: Kvinna
- Född: 1871
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 71 år

78. Hamnarbetare

- Intervjun behandlar åren: 1890-tal
- Kön: Man
- Född: 1874
- Intervjuår: 1942
- Ålder: ca 68 år

9.2 Fördelning av korten efter tema i figur 3

Tabell 2. Fördelningen av kort efter tema i figur 3.

Hanssens tematiska rubriker	Tema i figur 3
Invandring till Helsingborg	Levnadsvillkor
Levnadsstandard	Arbetsförhållanden
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Grannkoop	Fritid
Fritiden	Fritid
Förrådshushållning	Matvanor
Emigration	Levnadsvillkor
Kläder	Kläder
Måltidsvanor	Bostad
Husgeråd	Bostad
Affärsgator	Gatumiljö och stadens utformning
Måltidsvanor	Matvanor
Fritid i hemmen	Fritid
Fritid utom hemmen	Fritid

Måltider	Matvanor
Måltider	Matvanor
Spritvanor	Fritid
Gatuliv	Fritid
Inst. fritidsmiljö.	Fritid
Gesäller	Arbetsförhållanden
Byggnadshistoria	Bostad
Fritid	Fritid
Fritid	Fritid
Fritid	Fritid
Inköp	Inköp och handel
Gummor med karameller	Inköp och handel
Gatumuljö	Gatumuljö och stadens utformning
Sociala regioner Söder	Gatumuljö och stadens utformning
Bostäder	Bostad
Hembak	Inköp och handel
Mjölkförsäljning	Inköp och handel
Fritid	Fritid
Fritid	Fritid
Förådshushållning	Matvanor
Självhushållning	Matvanor
Friluftsbad	Fritid
Förådshushållning	Inköp och handel
Kringgångshandel	Inköp och handel
Hökare	Inköp och handel
Gesäller	Kläder
Matvanor	Matvanor
Allmänna förhållanden	Levnadsvillkor
Arbetsvillkor och arbetstid	Arbetsförhållanden
Arbetsvillkor och arbetstid	Arbetsförhållanden
Arbetsprocesser	Arbetsförhållanden
Förråds- och självhushållning	Matvanor
Måltider	Matvanor
Hushåll	Levnadsvillkor
Husgeråd	Bostad
Gatuliv	Fritid

Fritiden	Fritid
Fritid	Fritid
Arbetsmetoder och förhåll.	Arbetsförhållanden
Gesäller med fritt logi men ej kost.	Levnadsvillkor
Attityder (i arbetet)	Fritid
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Kundförteckning	Arbetsförhållanden
Allm.	Levnadsvillkor
Allm.	Inköp och handel
Husgeråd	Bostad
Matvanor	Inköp och handel
Fisk	Inköp och handel
Grönsaker, Förråd	Inköp och handel
Syltning och saftning	Matvanor
Självhushållning	Matvanor
Nyheter utifrån	Matvanor
Bröd	Inköp och handel
Konserver	Matvanor
Socket	Matvanor
Ölost	Matvanor
Maträtter	Matvanor
Maträtter	Matvanor
Matordning	Matvanor
Inköp	Inköp och handel
Inköp	Inköp och handel
Förrådshushållning	Matvanor
Förrådshushållning	Matvanor
Självhushållning	Matvanor
Inköp Allmänt	Inköp och handel
Sömnad	Kläder
Skor, beställningsarbete	Kläder
Hårvård	Kläder

Förrådshushållning	Matvanor
Minskad självhushållning	Matvanor
Inköp	Inköp och handel
Storhushåll	Matvanor
Förrådshushållning	Matvanor
Inköp av slaktare	Inköp och handel
Mathållning	Matvanor
Mathållning	Matvanor
Bröd	Inköp och handel
Självhushållning, Sömnad	Kläder
Fritid	Fritid
Fritid	Fritid
Storhandel, Miljö	Inköp och handel
Storhandel, Miljö	Inköp och handel
Inköp mjölk och karameller	Inköp och handel
Hökare	Inköp och handel
Försäljning av hemslöjd i butiker	Inköp och handel
Inköp	Inköp och handel
Inköp, kött	Inköp och handel
Torghandel	Inköp och handel
Kringgångshandel	Inköp och handel
Fritid	Fritid
Fritid	Fritid
Regioner för handel och hantverk	Inköp och handel
Småfolk, Kläder	Kläder
Förrådshushållning	Matvanor
Mjölk	Inköp och handel
Bröd	Inköp och handel
Inköp	Inköp och handel
Inköp	Inköp och handel
Hökarboden ett kontaktcenter för småfolk	Fritid
Inköp	Inköp och handel
Kläder, Tyger från landsbygden	Kläder
Beställning av husgeråd resp. inköp	Bostad

Möbler inköp	Bostad
Hattar	Kläder
Vantar, strumpor på torget	Kläder
Torghandel	Kläder
Sybehör	Inköp och handel
Papper	Inköp och handel
Tidning	Fritid
Blommor	Inköp och handel
Dricka	Inköp och handel
Hårvård	Fritid
Karameller	Inköp och handel
Kringgångshandel	Inköp och handel
Smed	Inköp och handel
Cikoria	Inköp och handel
Bröd	Matvanor
Självhushållning, Bakning.	Inköp och handel
Maträtter	Matvanor
Självhushållning	Matvanor
Förrådshushållning	Matvanor
Måltider	Matvanor
Måltider	Matvanor
Kaffe	Matvanor
Socker	Matvanor
Tomater	Matvanor
Inköp	Inköp och handel
Självhushållning	Matvanor
Matförhållanden	Matvanor
Förändringar i fotbeklädnad och priser	Kläder
Förändringar i fotbeklädnad och priser	Kläder
Förändringar i fotbeklädnad och priser	Kläder
Priser	Kläder
Priser	Kläder
Skohantverkets övergång till skoflickeri	Arbetsförhållanden

Skohantverkets övergång till skoflickeri	Arbetsförhållanden
Skohantverkets övergång till skoflickeri	Arbetsförhållanden
Skohantverkets övergång till skoflickeri	Arbetsförhållanden
Skohantverkets övergång till skoflickeri	Arbetsförhållanden
Gesäller och lärlingar - Fritiden	Fritid
Gesäller och lärlingar - Fritiden	Fritid
Bebyggelsehistoria	Gatumiljö och stadens utformning
Matserveringar	Fritid
Torghandel, Kringgångshandel	Inköp och handel
Arbets tid	Arbetsförhållanden
Arbete, årsrytm	Arbetsförhållanden
Gesällvandringar och etableringar som självständiga mästare	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden landsbygd	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden landsbygd	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden landsbygd	Arbetsförhållanden
Primärmiljö	Bostad
Primärmiljö	Bostad
Arbets tid	Arbetsförhållanden
Matförhållanden	Matvanor
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Gesäller, Social Status.	Arbetsförhållanden
Allmänna förhållanden	Arbetsförhållanden
Allmänna förhållanden	Arbetsförhållanden
Allmänna förhållanden	Arbetsförhållanden
Klocktyper och försäljning	Arbetsförhållanden
Klocktyper och försäljning	Arbetsförhållanden
Gesällbostad	Bostad
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Måltider	Matvanor
Gesäll-piga, social status	Kläder

Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Gesäll och fabriks, arb., Bostad	Bostad
Gesäll och fabriks, arb., Mat	Matvanor
Gesäll och fabriks, arb., Kläder	Kläder
Gesäll och fabriks, arb., Fritid	Fritid
Gesäll och fabriks, arb., Fritid	Fritid
Industriskomakeri	Arbetsförhållanden
Utbildning	Levnadsvillkor
Yrkesmiljö	Arbetsförhållanden
Yrkesmiljö	Arbetsförhållanden
Yrkesmiljö	Arbetsförhållanden
Bostadsmiljö	Bostad
Föda	Matvanor
Säsongsarbetare	Arbetsförhållanden
Mat och dryck	Inköp och handel
Fritiden	Fritid
Fritiden	Fritid
Helsingborg allmänt	Gatumiljö och stadens utformning
Arbetsförhållanden och utbildning	Arbetsförhållanden
Gesäll, Bostad	Bostad
Föda	Matvanor
Gesäll, Kläder	Kläder
Fritiden	Fritid
Allm.	Levnadsvillkor
Allmänt.	Arbetsförhållanden
Inköp från slaktare	Inköp och handel
Bostadsförhållanden	Bostad
Bostadsförhållanden	Matvanor
Allmänt.	Levnadsvillkor
Allmänt.	Bostad
Kunder och avsättning	Arbetsförhållanden
Kunder och avsättning	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Hushållet	Levnadsvillkor

Gesällutbildning, Uppfostran	Fritid
Torghandel	Inköp och handel
Ekonomiska förhållanden	Arbetsförhållanden
Ekonomiska förhållanden	Arbetsförhållanden
Sociala regioner, Prostitution	Fritid
Sociala regioner, Busliv	Fritid
Fritiden	Fritid
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden och inkomst	Arbetsförhållanden
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Finrum	Bostad
Bostad	Bostad
Kläder, Tyder från landsbyggden	Kläder
Födag - Middag	Matvanor
Föda	Matvanor
Föda	Matvanor
Fritiden	Fritid
Kommunikationer	Arbetsförhållanden
Allmänt.	Levnadsvillkor
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Måltider	Matvanor
Bostadsförhållanden	Bostad
Fritid	Fritid
Arbetsförhållanden, Yrkesmiljö	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden, Bostadsförhållanden	Bostad
Arbetsförhållanden, Bostadsförhållanden	Bostad
Matförhållanden	Matvanor
Matförhållanden	Matvanor
Fritiden	Fritid
Yrkesförhållanden	Arbetsförhållanden
Bostadsförhållanden	Bostad
Bostadsförhållanden	Bostad

Bostadsförhållanden	Bostad
Matförhållanden	Matvanor
Yrkesmiljö	Arbetsförhållanden
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Måltider	Matvanor
Fritiden	Fritid
Emigration	Levnadsvillkor
Bostad, Föräldrarhemmet	Bostad
Bostad, Föräldrarhemmet	Bostad
Bostad, Föräldrarhemmet	Bostad
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Mat	Matvanor
Arbetsförhållande	Arbetsförhållanden
Bostadsmiljö	Bostad
Bostadsmiljö	Bostad
Bostadsmiljö	Bostad
Föda	Matvanor
Föda	Matvanor
Hushållsarbetet	Levnadsvillkor
Fritid	Fritid
Allmänt.	Gatumiljö och stadens utforming
Mat	Matvanor
Yrkesmiljö	Arbetsförhållanden
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Intresseorganisationer	Fritid
Hygien i allmänt	Fritid
Fritiden	Fritid
Uppfostran	Fritid
Dagensrytm	Arbetsförhållanden
Kläder	Kläder
Måltider	Matvanor
Cykel	Fritid

Måltider	Inköp och handel
Hustruns arbete	Arbetsförhållanden
Måltider	Matvanor
Måltider	Matvanor
Måltider	Matvanor
Yrkesmiljö	Arbetsförhållanden
Bostadsförhållanden	Bostad
Fritiden	Fritid
Uppfostran	Fritid
Bostadsförhållanden	Bostad
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Fritiden	Fritid
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden, Krogen vid Statten	Levnadsvillkor
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Fritid	Fritid
Matförhållanden	Matvanor
Matordning	Matvanor
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Uppfostran	Fritid
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Matförhållanden	Matvanor
Matförhållanden	Matvanor
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Koloni, Symaskin	Fritid
Fritiden	Fritid
Arbetsförhållanden	Fritid

Matförhållanden	Matvanor
Matförhållanden	Matvanor
Bostadsförhållanden	Bostad
Bostadsförhållanden	Bostad
Bostadsförhållanden	Bostad
Bostadsförhållanden	Bostad
Arbets tid	Arbetsförhållanden
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Lärling - Gesäll	Arbetsförhållanden
Bagerilärning - Kläder	Kläder
Tillverkning och försäljning	Matvanor
Tillverkning och försäljning	Arbetsförhållanden
Köttthandlaren	Inköp och handel
Yrkeslivet	Arbetsförhållanden
Yrkeslivet	Arbetsförhållanden
Yrkeslivet	Arbetsförhållanden
Bostad, Kök	Bostad
Matordnin, hushållsarbete	Matvanor
Handel	Inköp och handel
Bostad	Bostad
Handelsnät	Inköp och handel
Handelsnät	Inköp och handel
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Köket	Bostad
Arbetsförhållanden - Mathushållning	Matvanor
Arbetsförhållanden - Mathushållning	Inköp och handel
Arbetsförhållanden - Mathushållning	Matvanor
Matordning, hushållningsarbete	Levnadsvillkor
Matordning, hushållningsarbete	Inköp och handel
Fritid	Fritid
Handel	Inköp och handel
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Försäljning av bröd	Inköp och handel

Handelsnät (inköp)	Inköp och handel
Handelsnät (inköp)	Inköp och handel
Bostad	Bostad
Matordning, Fritid	Matvanor
Matordning, hushållningsarbete	Matvanor
Handelsnät (inköp)	Inköp och handel
Fritiden	Fritid
Bostaden	Bostad
Bostaden	Bostad
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Matordning	Matvanor
Matordning	Matvanor
Handelsmiljö	Inköp och handel
Fritiden	Fritid
Bostad	Bostad
Fritiden	Fritid
Fritiden	Fritid
Fritiden	Matvanor
Handelsnät, Mat	Inköp och handel
Handelsnät, Mat	Inköp och handel
Bostaden	Bostad
Matordning, hushållsarbete	Matvanor
Handelsnät (inköp)	Inköp och handel
Handelsnät (inköp)	Inköp och handel
"Hökarebod"	Arbetsförhållanden
Bostad	Bostad
Matordning	Matvanor
Allmän Handelsmiljö	Inköp och handel
Bostad, Kök	Bostad
Handelsnät	Inköp och handel
Bostad, kök	Bostad
Matordning, handelsvanor	Inköp och handel
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Bostaden, köket	Bostad
Mat- och handelsvanor	Matvanor

Mat- och handelsvanor	Matvanor
Bostad, kök	Bostad
Bostad, köksmiljö	Bostad
Matförhållanden, Inköp	Inköp och handel
Köket	Bostad
Handelsnät	Inköp och handel
Handelsvanor	Inköp och handel
Handelsvanor	Inköp och handel
Kläder	Kläder
Måltider	Matvanor
Fritid	Fritid
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Mat- och hushållsarbete	Matvanor
Matordning	Matvanor
Bostad	Bostad
Handelsnätet	Inköp och handel
Handelsnätet	Inköp och handel
Fritiden	Fritid
Köketsmiljö	Bostad
Köketsmiljö	Bostad
Arbetsförhållanden, Yrkesarbetet	Arbetsförhållanden
Bostaden	Bostad
Hushållsarbetet, Matvanor, Köksutensilier	Matvanor
Hushållsarbetet, Matvanor	Matvanor
Inköpsvanor, Handelsnät	Inköp och handel
Inköpsvanor, Handelsnät	Inköp och handel
Fritiden	Fritid
Bostad	Bostad
Matvanor	Matvanor
Handelsnät	Inköp och handel
Fritiden	Fritid
Bostadsvanor	Bostad
Matordning	Matvanor
Handelsnät	Inköp och handel
Bostad, köket	Bostad

Familjens sysselsättning	Arbetsförhållanden
Familjens sysselsättning	Fritid
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Bostad, Köket	Bostad
Bostad, Sovrummet	Bostad
Bostad, Matrummet	Bostad
Måltidsvanor, Hushåll	Matvanor
Kläder	Kläder
Jul och fester	Fritid
Resor och sommarvistelse	Fritid
Fritid	Fritid
Fastighetsbeskrivning	Bostad
Bostad	Bostad
Bostad	Bostad
Hushållsarbetet	Levnadsvillkor
Kläder	Kläder
Förrådshushållning	Matvanor
Yrkesredogörelse	Arbetsförhållanden
Yrkesredogörelse	Arbetsförhållanden
Yrkesredogörelse	Arbetsförhållanden
Yrkesredogörelse	Arbetsförhållanden
Fritid	Fritid
Fritid	Fritid
Bostad	Bostad
Dagens vanor	Matvanor
Matinköp	Inköp och handel
Arbetet i hemmet	Arbetsförhållanden
Kläder	Kläder
Fritid	Fritid
Fackförening	Fritid
Föräldrar, barn och tilltal	Fritid
Bostad	Bostad
Handel	Arbetsförhållanden
Arbetstid	Arbetsförhållanden

Bostad	Bostad
Dagens vanor	Matvanor
Husgeråd	Bostad
Hushållsarbete	Matvanor
Kläder	Kläder
Fritid	Fritid
Religiösa förhållanden	Fritid
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Bosättning	Bostad
Fritid, Föreningar	Fritid
Sommarnöje	Fritid
Arbetsförhållanden	Arbetsförhållanden
Bostäder	Bostad
Bosättning	Bostad
Bosättning	Bostad
Bostad	Bostad
Bostad, sovplats	Bostad
Måltider	Matvanor
Matinköp	Inköp och handel
Kläder	Kläder
Arbete i hemmet	Arbetsförhållanden
Fritid	Fritid
Fritid	Fritid
Uppfostran, Skola	Levnadsvillkor
Böcker	Fritid
Politik	Fritid
Kooperation, Bageriföreningen	Inköp och handel
Attityd gentemot nativiteten	Levnadsvillkor